HOMO FABER

MAX FRISCH

A novel by the author of I'm not Stiller

TRANSLATED FROM THE GERMAN BY

MICHAEL BULLOCK

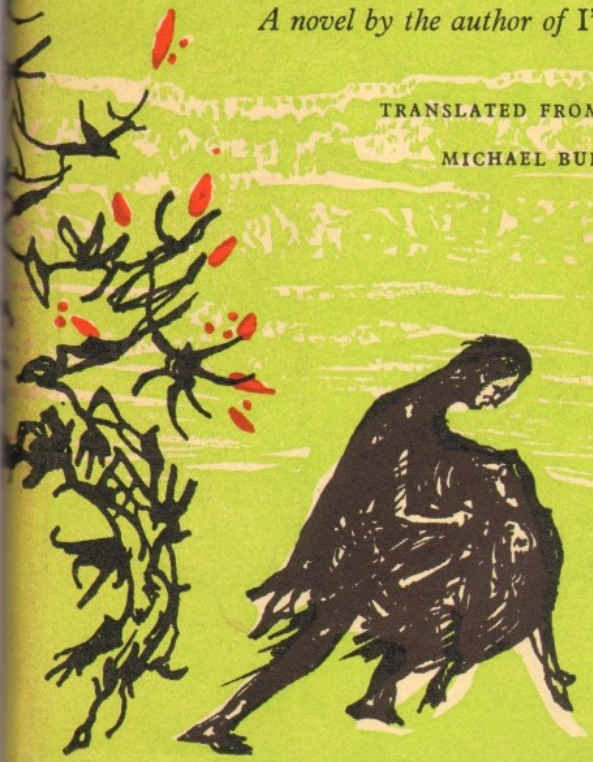

Abelard-Schuman

Homo faber

Max Frisch

Polirom –2002

v.2.0

Prima etapă

Am plecat din La Guardia, New York, cu o întârziere de trei ore, din cauza viscolului. Avionul nostru era, ca de obicei pe această rută, un Super-Constellation. M-am pregătit imediat de culcare, era noapte. Am mai aşteptat apoi vreo patruzeci de minute afară, pe pistă, zăpadă în lumina reflectoarelor, zăpadă spulberată, învârtejindu-se deasupra pistei, iar eu nu puteam dormi, mă enerva nu atât ziarul împărţit de stewardesă, ştirea *First Pictures Of World's Greatest Air Crash In Nevada* o citisem încă de la prânz, cât vibraţia avionului care stătea pe loc cu motoarele pornite – şi în afară de aceasta, tânărul german de lângă mine, care mi-a atras atenţia din prima clipă, nu ştiu de ce, dar îţi atrăgea atenţia, şi când şi-a scos paltonul, şi când s-a aşezat şi şi-a potrivit dungile pantalonilor, de altfel şi când nu făcea nimic, ci aştepta pe scaun, ca toată lumea, să decolăm, un blond cu pielea trandafirie, care s-a prezentat imediat, încă înainte de a ne pune centurile de siguranţă. N-am înţeles cum îl chema, căci începuseră să ambaleze motoarele unul după altul, se verifica funcţionarea în plin.

Eram frânt de oboseală.

Ivy mă bătuse la cap timp de trei ore, cât aşteptasem avionul întârziat, deşi ştia că, din principiu, nu mă însor.

Îmi părea bine că sunt singur.

În sfârşit, am pornit.

N-am pomenit decolare pe un asemenea viscol, doar ce s-a ridicat avionul de pe pista albă, şi nici urmă de luminile galbene de jos, nici o licărire, iar mai târziu, nici măcar dinspre Manhattan nu răzbătea vreo rază, atât de tare ningea. Nu vedeam decât lumina verde a semnalizatorului de pe aripa avionului nostru, care se balansa puternic, ba uneori şi trepida; timp de câteva secunde dispărea în negură până şi această lumină verde, şi aveai impresia că eşti orb.

Fumatul era permis.

Vecinul meu venea de la Düsseldorf, şi nu era chiar aşa de tânăr, la vreo treizeci şi ceva de ani, în orice caz mai tânăr decât mine; mergea spre Guatemala, după cum m-a informat imediat, într-o călătorie de afaceri, parcă aşa am înţeles.

Rafalele se succedau destul de des.

Vecinul mi-a oferit o ţigară, dar am luat una dintr-ale mele, deşi n-am vrut să fumez, i-am mulţumit şi am deschis încă o dată ziarul,

în ceea ce mă privea nu aveam nici un chef să fac cunoştinţă cu el. Eram nepoliticos, tot ce se poate. Avusesem o săptămână grea, în fiecare zi câte o conferinţă, voiam să fiu lăsat în pace, oamenii sunt obositori. Mai târziu, mi-am scos actele din servietă ca să lucrez, din nefericire tocmai atunci ni s-a servit o supă fierbinte şi din acel moment (când i-am răspuns în germană, văzând că se exprimă anevoios în engleză, şi-a dat imediat seama că sunt elveţian) neamţul nu a mai fost de oprit. A vorbit despre vreme, respectiv despre radar, cu toate că nu se prea pricepea; apoi a trecut la fraternitatea europeană, aşa cum era obiceiul după al doilea război mondial. De îndată ce mi-am mâncat supa, m-am uitat pe fereastră, deşi nu se vedea decât semnalizatorul verde de pe aripa udă a avionului, când şi când o ploaie de scântei, ca întotdeauna, văpaia roşie din – capota motorului. Tot mai luam înălţime.

Într-un târziu am adormit.

Rafalele se mai domoliseră.

Nu ştiu ce mă enerva, figura lui îmi era oarecum cunoscută, o figură foarte germană. Am reflectat cu ochii închişi, dar fără folos. Am încercat să dau uitării obrazul lui trandafiriu, am izbutit şi, extenuat cum eram, am adormit vreo şase ore – dar de cum m-am trezit, iar a început să mă enerveze.

Tocmai îşi lua micul dejun.

M-am prefăcut că mai dorm.

Ne aflam (după cum am putut să văd cu ochiul drept) undeva deasupra Mississippiului, zburam la mare înălţime şi cât se poate de liniştit, elicele sclipeau în lumina soarelui de dimineaţă, obişnuitele discuri pe care le vezi şi prin care vezi, la fel sclipeau şi aripile, încremenite în spaţiu, de balans nici vorbă, pluteam nemişcaţi într-un cer fără nori, un zbor ca alte sute de zboruri anterioare, motoarele funcţionau cum trebuie.

— Bună ziua! spuse germanul.

I-am răspuns la salut.

— Aţi dormit bine? mă întrebă.

Se desluşeau încrengăturile fluviului de sub noi, deşi înceţoşate, apele străluceau în soare ca alama sau ca bronzul prefirat; era încă dis-de-dimineaţă, cunoşteam traseul, am închis ochii să-mi continui somnul.

El citea un volumaş rororo[1].

Nu avea nici un rost să închid ochii, eram treaz şi apoi vecinul meu mă preocupa totuşi, îl vedeam, ca să zic aşa, şi cu ochii

[1] Cunoscută colecţie a Editurii Rowohlt.

închişi. Am cerut să mi se aducă micul dejun… Vecinul meu se afla, după toate probabilităţile, pentru prima oară în Statele Unite, dar ajunsese să-şi facă o părere definitivă (în general îi socotea pe americani inculţi), deşi, trebuia să recunoască, aveau şi unele calităţi, de pildă majoritatea americanilor se arătau binevoitori faţă de Germania.

Nu l-am contrazis.

Nici un neamţ nu doreşte reînarmarea, dar ruşii îi obligă pe americani la asta, toată tragedia, pe care eu, ca elveţian (şviţer, cum îi plăcea să spună), nu pot s-o înţeleg, deoarece nu am fost niciodată în Caucaz, în timp ce el îl cunoaşte bine pe Ivan, care nu poate fi strunit decât cu arma în mână. Îl ştiu eu pe Ivan! Asta a spus-o de mai multe ori. Numai cu arma în mână poţi să-l struneşti! a mai spus, fiindcă doar asta îl impresionează pe Ivan.

Mi-am curăţat mărul.

Deosebirea asta între oameni superiori şi oameni inferiori, pe care a propovăduit-o Hitler, e o prostie, bineînţeles; dar asiaticii rămân asiatici.

Mi-am mâncat mărul.

Mi-am scos din servietă aparatul electric de ras, pentru a mă rade, respectiv pentru a fi un sfert de oră singur, nu-mi plac nemţii, deşi Joachim, prietenul meu, era şi el neamţ… La toaletă m-am gândit dacă nu aş putea să mă aşez în altă parte, nu aveam nici un chef să-l cunosc mai îndeaproape pe acest domn, şi până la Mexico City, unde cobora, mai aveam pe puţin încă patru ore de drum. Eram hotărât să mă aşez în altă parte; în avion mai erau locuri libere. Când m-am întors din cabină, ras, aşa mă simţeam mai dezinvolt, mai sigur pe mine – nu pot suferi să fiu nebărbierit –, vecinul meu îşi permisese să-mi ridice actele de pe jos, ca să nu le calce cineva în picioare, şi mi le întinse. Era politeţea întruchipată. În timp ce îmi aşezam actele în servietă, i-am mulţumit, probabil mult prea călduros, fiindcă s-a folosit de acest prilej pentru a-mi pune imediat alte întrebări.

— Lucraţi cumva la UNESCO?

Mi-am simţit stomacul – ca de atâtea ori în ultima vreme, nu mă supăra, nu mă durea, dar îl simţeam, simţeam că am stomac, o senzaţie stupidă.

Probabil de aceea eram atât de nesuferit. M-am aşezat pe locul meu şi, pentru a nu fi nesuferit, l-am informat despre activitatea mea, *asistenţă tehnică pentru popoarele subdezvoltate,* pot să vorbesc despre acest subiect şi când mă gândesc la cu totul

altceva. Nici nu ştiu la ce mă gândeam. UNESCO, după cum mi se pare, i-a făcut impresie, ca orice organism internaţional, acum nu mă mai considera un şviţer, ci mă asculta ca pe o autoritate, de-a dreptul cu veneraţie, interesat până la umilinţă, ceea ce nu însemna că mă scotea mai puţin din sărite.

Am fost bucuros de escală.

În clipa când am părăsit avionul şi ne-am despărţit în faţa vămii, am ştiut la ce mă gândisem înainte: obrazul lui (trandafiriu şi bucălat, cum nu-l avusese niciodată Joachim) îmi amintea totuşi de Joachim.

Dar am uitat din nou.

Asta era la Houston, în Texas.

După controlul vamal, după obişnuitele necazuri din pricina aparatului meu de filmat, cu care colindasem totuşi jumătate din lume, m-am dus la bar să beau ceva, dar am observat că omul meu din Düsseldorf se afla acolo, ba chiar reţinuse şi un taburet – probabil pentru mine! — şi am coborât de-a dreptul la toaletă, unde, pentru că nu aveam altceva de făcut, m-am spălat pe mâini.

Staţionarea: 20 de minute.

Faţa mea în oglindă, în timp ce mă spăl îndelung pe mâini şi apoi mi le usuc: albă ca ceara, faţa mea, respectiv cenuşie şi gălbejită, cu vine violete, hidoasă ca un cadavru. Mi-am zis că arată aşa din pricina luminii de neon şi mi-am uscat mâinile, care erau tot gălbui-violete, apoi a răsunat nelipsitul megafon, care deserveşte toate încăperile, chiar şi subsolul:

Your attention please, your attention please!

Nu ştiam ce s-a întâmplat. Aveam mâinile transpirate, deşi, cu toată canicula de afară, în toaletă era frig de-a binelea. Ştiu doar atât: când mi-am revenit, lângă mine, în genunchi, stătea negresa grasă, îngrijitoarea, pe care nu o observasem înainte, dar de data aceasta, în imediată apropiere, îi vedeam gura uriaşă, cu buze negre, gingiile trandafirii, şi auzeam megafonul răsunător, pe când eram pe brânci.

Plane is ready for departure.

A doua oară:

Plane is ready for departure.

Cunoşteam această sporovăială la megafon. *All passengers for Mexico-Guatemala-Panama,* între timp zgomot de motoare, *kindly requested,* zgomot de motoare, *gate number five, thank you.*

M-am ridicat de jos.

Negresa rămăsese în genunchi.

M-am jurat să nu mai fumez în viaţa mea şi am încercat să-mi ţin faţa sub robinet, dar nu se putea din pricina chiuvetei, era un acces de hipersudoraţie, nimic altceva, hipersudoraţie cu vertije.

Your attention please.

M-am simţit imediat mai bine.

Passenger Faber, passenger Faber!

Acesta eram eu.

Please, to the information-desk!

Am auzit, mi-am cufundat faţa în chiuveta publică, speram că vor pleca mai departe fără mine, apa abia dacă era ceva mai rece decât sudoarea mea, nu înţelegeam de ce a izbucnit deodată negresa în râs – îi tremura pieptul ca o budincă, atât de tare râdea, cu gura ei uriaşă, cu părul ei creţ, cu ochii albi şi negri, o adevărată fotografie format mare din Africa, apoi s-a auzit din nou:

Plane is ready for departure.

Mi-am uscat faţa cu batista, în timp ce negresa îmi tot ştergea pantalonii. M-am şi pieptănat, numai şi numai ca să pierd timp, megafonul emitea informaţii după informaţii, sosiri, plecări, apoi din nou:

Passenger Faber, passenger Faber.

Negresa n-a vrut să primească bani, zicea că e o plăcere *(pleasure)* pentru ea că trăiesc, că i-a ascultat Dumnezeu rugăciunea, i-am lăsat fără multă vorbă o bancnotă, dar a alergat după mine pe scări, de unde, ca negresă, nu-i era îngăduit să meargă mai departe, şi mi-a îndesat bancnota în mână.

În bar era pustiu.

M-am aşezat uşurel pe un taburet, mi-am aprins o ţigară, m-am uitat cum aruncă barmanul nelipsita măslină în paharul rece, cum toarnă băutura, gestul obişnuit: cu degetul mare ţinea sita peste *shaker*-ul argintiu, ca să nu cadă gheaţa în pahar, apoi i-am dat banii, afară rula pe pistă un Super-Constellation care se pregătea de decolare. Fără mine! Tocmai sorbeam din paharul de Martini Dry când megafonul se porni cu un huruit:

Your attention please!

Un timp nu s-a auzit nimic, afară duduiau motoarele avionului Super-Constellation care decola, trecând peste noi vâjâind, ca de obicei – apoi din nou:

Passenger Faber, passenger Faber.

Nimeni nu avea cum să ştie că este vorba de mine, iar eu îmi spuneam că multă vreme nu puteau să mai aştepte – m-am urcat pe platforma de observaţie pentru a vedea avionul nostru. După

cât se părea, era gata de decolare. Cisternele Shell plecaseră, dar elicele nu se învârteau încă. Am răsuflat uşurat când am văzut pasagerii noştri înaintând în cârd pe câmpul gol pentru a se urca în avion, omul din Düsseldorff fiind aproape printre primii. Aşteptam să înceapă elicele să se învârtească, megafonul răsuna şi zornăia şi aici:

Please to the information-desk!

Dar nu mă privea pe mine.

Miss Sherbon, Mr. And Mrs. Rosenthal.

Am aşteptat, am tot aşteptat, dar cele patru cruci de elice rămâneau neclintite, nu mai puteam suporta aşteptarea persoanei mele şi m-am dus din nou la subsol, unde m-am ascuns într-o cabină şi am tras zăvorul, când am auzit din nou:

Passenger Faber, passenger Faber...

Era o voce de femeie, m-au trecut iar sudorile şi a trebuit să mă aşez, ca să nu ameţesc, dar mi se vedeau picioarele.

This is our last call.

A doua oară: *This is our last call.*

Nu ştiam de ce mă ascundeam de fapt. Îmi era ruşine; de obicei nu e genul meu să rămân ultimul. Am stat în ascunzătoare până am constatat că megafonul renunţase la mine, pe puţin zece minute. Pur şi simplu nu aveam chef să plec mai departe. Am aşteptat cu uşa zăvorâtă până am auzit duduitul unui avion care decola – un Super-Constellation, îi recunoşteam sunetul! – apoi mi-am frecat faţa, ca să nu atrag atenţia prin paloare, şi am ieşit din cabină ca orice ins, fluierând uşor, m-am oprit în hol şi mi-am cumpărat un ziar oarecare, habar n-aveam ce aş fi putut face în acest Houston din Texas. Era minunat; brusc, lucrurile mergeau şi fără mine! Ascultam de fiecare dată când răsuna megafonul – apoi, ca să nu stau degeaba, m-am dus la un oficiu Westem Union: pentru a trimite o telegramă privitoare la bagajul meu care călătorea spre Mexico fără mine, o telegramă la Caracas, ca să se amâne montajul cu douăzeci şi patru de ore, şi o alta la New York, dar, tocmai când îmi puneam la loc pixul cu pastă, stewardesa noastră, ca de obicei cu o listă într-o mână, mă prinse cu cealaltă de cot:

— *There you are!*

Am amuţit.

— *We're late, Mister Faber, we're late!* Am urmat-o, cu telegramele acum inutile în mână, îngânând tot felul de scuze, care n-o interesau, şi am ieşit, îndreptându-ne spre avionul nostru

Super-Constellation; mergeam ca un om care e condus de la închisoare la tribunal – cu ochii în pământ, respectiv la treptele scării care, de îndată ce am ajuns în cabină, a şi fost desprinsă şi îndepărtată.

— *I'm sorry! I'm sorry!* am spus eu.

Pasagerii, toţi cu centurile de siguranţă puse, au întors capul, fără să zică nimic, iar omul meu din Düsseldorf, de care şi uitasem, mi-a cedat imediat locul lângă o fereastră, cât se poate de îngrijorat: oare ce mi se întâmplase? I-am spus că mi-a stat ceasul, pe care am şi început de altfel să-l întorc.

Decolarea, ca de obicei.

Ceea ce povesti apoi vecinul meu era interesant – în general îl găseam ceva mai simpatic, întrucât nu mai aveam nici indispoziţii stomacale; admitea că ţigările de foi germane nu erau încă în rândul celor de clasă mondială, că premisa unei ţigări de foi bune ar fi, după cum spunea, un tutun bun.

Despături o hartă.

Plantaţia pe care firma lui spera să o cultive se afla, după cum aveam impresia, la capătul pământului, pe teritoriul statului Guatemala, unde se ajungea, de la Flores, doar cu calul, pe când de la Palenque (teritoriul statului Mexic) cu un jeep; de altfel, după câte spunea, şi un Nash străbătuse această junglă.

El, personal, călătorea pentru prima oară într-acolo.

Populaţia: indieni.

Mă interesa, întrucât mă preocupa şi pe mine valorificarea regiunilor subdezvoltate, eram amândoi de părere că ar trebui construite drumuri, poate chiar un mic aerodrom, totul fiind doar o problemă de comunicaţii, îmbarcarea urmând să se facă în Puerto Barrios – o întreprindere îndrăzneaţă, după cum mi se părea, totuşi nu nesăbuită, constituind poate cu adevărat viitorul ţigării de foi germane.

El împături harta.

I-am urat succes.

Pe harta lui (1:500.000) şi aşa nu se putea distinge nimic. Ţara nimănui, pată albă, două linii albastre între frontiere de stat verzi, fluvii, singurele nume (roşii, vizibile doar cu lupa) desemnau ruine maya.

I-am urat succes.

Un frate de-al lui, care trăia de câteva luni acolo, suferea, fără îndoială, din pricina climei, după cum lesne îmi pot da seama, şes,

tropice, umezeala anotimpului ploios, razele soarelui căzând perpendicular.

Cu atât s-a încheiat această discuţie.

Eu fumam, uitându-mă pe fereastră: sub noi, golful albastru al Mexicului, câţiva norişori şi umbrele lor violete pe marea verzuie, un joc de culori, ca de obicei, filmat de mine de atâtea ori – am închis ochii ca să mai recuperez din orele de somn pe care mi le răpise Ivy; acum avionul era pe deplin liniştit, vecinul meu de asemenea.

Citea un roman.

Mie nu-mi spun nimic romanele, de altfel nici visele, o visam pe Ivy, cred, în orice caz aveam o senzaţie apăsătoare, eram într-un bar-tripou din Las Vegas (unde n-am fost niciodată în realitate), zarvă mare, apoi megafoane care strigau întruna numele meu, un haos de automate albastre, roşii şi galbene, la care puteai să câştigi bani, loterie, aşteptam, alături de nişte oameni, în pielea goală, să divorţez (deşi în realitate nici nu sunt căsătorit); nu ştiu cum a apărut şi profesorul O., mult-preţuitul meu dascăl de la Institutul Politehnic al Confederaţiei Elveţiene, teribil de sentimental, plângea neîncetat, deşi este matematician, mai precis profesor de electrodinamică, ce penibil, şi, mai stupid decât orice; eram căsătorit cu omul din Düsseldorf!... Voiam să protestez, dar nu puteam să deschid gura fără a ţine mâna în dreptul ei, fiindcă, după cum simţeam, tocmai îmi căzuseră toţi dinţii şi îmi era plină gura de ei ca de prundiş.

De îndată ce m-am trezit, m-am şi edificat.

Sub noi, largul mării.

Pană la motorul din stânga; o elice stătea încremenită ca o cruce, pe cerul senin, fără nici un nor – atâta tot.

Sub noi, cum am spus, Golful Mexic.

Stewardesa noastră, o fată de douăzeci de ani, un copil, cel puţin aşa arăta, mă apucase de umăr, ca să mă trezească, dar eu ştiam totul, înainte să apuce ea să-mi explice, de vreme ce îmi întindea echipamentul verde de salvare; vecinul meu tocmai şi-l încheia, plin de umor, ca la un exerciţiu de alarmă de genul acesta.

Zburam la cel puţin două mii de metri altitudine.

Fireşte, nu-mi căzuseră dinţii, nici măcar cel cu pivot, al patrulea din dreapta, de sus; scăpasem de necaz, eram aproape voios.

Pe culoar, în faţă, căpitanul:

There is no danger at all.

Totul nu era decât o măsură de prevedere, avionul nostru putea de altfel să zboare şi cu două motoare, ne aflam la 8,5 mile de coasta mexicană, direcţia Tampico, toţi pasagerii erau cu amabilitate rugaţi să stea liniştiţi şi deocamdată să nu fumeze.

Thank you.

Toţi şedeau ca la biserică, încinşi peste piept cu echipamentele verzi de salvare, eu controlam cu limba dacă nu mi se clatină într-adevăr vreun dinte, restul nu mă afecta.

Ora: 10,25.

Dacă n-am fi întârziat, din pricina viscolului, în statele nordice, am fi aterizat acum la Mexico City, i-am spus celui din Düsseldorf – doar aşa, ca să spun ceva. Nu pot să sufăr momentele solemne.

Nici un răspuns.

L-am întrebat cât e ora după ceasul lui.

Nici un răspuns.

Motoarele, cele trei, funcţionau normal, nu se simţea nici o defecţiune, vedeam că ne menţinem la aceeaşi altitudine, apoi am zărit ţărmul înceţoşat, un fel de lagună, şi dincolo de el, mlaştini. Dar nici urmă de Tampico. Cunoşteam Tampico mai de mult, de când cu intoxicaţia cu peşte pe care n-am s-o uit cât am să trăiesc.

— Tampico, am spus, e cel mai scârbos oraş din lume, un port al ţiţeiului, aveţi să vedeţi, ori pute a ţiţei, ori a peşte.

El îşi tot pipăia echipamentul de salvare.

— Serios, vă sfătuiesc, domnule, să nu mâncaţi în nici un caz peşte.

Se sili să zâmbească.

— Localnicii, fireşte, sunt imuni, dar noi…

Aprobă, dând din cap, fără să asculte. Am ţinut, după cât se părea, adevărate prelegeri despre amibe, respectiv despre hotelurile din Tampico. De cum am observat că omul meu din Düsseldorf nu mă asculta chiar deloc, l-am apucat de mânecă, gest pe care nu-l fac de obicei, dimpotrivă, îmi repugnă mania de a apuca pe cineva de mânecă. Dar altfel nu mă asculta. I-am povestit toată istoria plictisitoare a intoxicaţiei mele cu peşte la Tampico, în 1951, aşadar cu şase ani înainte – între timp zburam, după cum se vedea, nu de-a lungul ţărmului, ci o luaserăm brusc spre uscat. Aşadar, nici vorbă de Tampico! Am amuţit, voiam să cer informaţii de la stewardesă.

Fumatul din nou îngăduit!

Poate că aeroportul din Tampico era prea mic pentru un Super-Constellation (data trecută călătorisem cu un DE-4) sau primiseră indicaţii ca, în ciuda penei de motor, să ne îndreptăm direct spre Mexico City, ceea ce mi se părea oricum de neînţeles, având în vedere că mai trebuia să trecem peste Sierra Madre Oriental. Stewardesa – am prins-o de cot, deşi, cum am mai spus, nu-mi stă în obicei – nu avea timp să dea lămuriri, fusese chemată la căpitan.

De fapt, luam înălţime.

Am încercat să mă gândesc la Ivy.

Continuam să luăm înălţime.

Sub noi, tot mlaştini, nu prea adânci, şi tulburi, iar printre ele limbi de pământ, nisip, mlaştinile, o parte verzi, apoi din nou roşiatice, de un roşu ca al rujului de buze, ceea ce mă nedumerea, de fapt nu erau mlaştini, ci lagune, iar acolo unde bătea soarele, scânteiau ca beteala, respectiv ca staniolul, în orice caz metalic, apoi deveneau din nou albastre ca cerul şi spălăcite (ca ochii lui Ivy), cu abisuri galbene, cu pete ca cerneala violetă, întunecate, probabil vegetaţie subacvatică, o dată s-a văzut şi gura unui fluviu, castanie ca o cafea cu lapte americană, dezgustătoare, mile pătrate de lagune, numai lagune. Şi omul meu din Düsseldorf avea impresia că luăm înălţime.

Pasagerii vorbeau din nou.

O hartă cumsecade, ca la *Swissair,* pe care s-o ai mereu la îndemână, nu exista, iar ceea ce mă enerva era pur şi simplu această informaţie idioată: direcţia spre Tampico, în vreme ce avionul zbura spre interiorul continentului – urcând, cum am mai spus, cu trei motoare, priveam atent cele trei discuri strălucitoare, care păreau uneori că se opresc, dar era o iluzie optică, o tresărire ascunsă, ca de obicei. Nu aveam nici un motiv să mă enervez, dar priveliştea era ciudată: crucea ţeapănă a unei elice imobile în zbor.

Îmi era milă de stewardesă.

Trebuia să treacă de la un şir la altul, zâmbind ca o reclamă, şi să întrebe dacă toată lumea se simte bine în echipamentul de salvare; dar la cea mai mică glumă îi pierea subit surâsul. Eu am întrebat-o dacă se poate înota în munţi.

Ordinul era ordin.

Am prins-o de braţ, adică de încheietura mâinii, pe tânăra care putea să-mi fie fiică; i-am spus (fireşte, în glumă), ridicând degetul, că numai ea m-a silit să particip la acest zbor, desigur, ea, nimeni altcineva – fata a răspuns:

— There is no danger, Sir, no danger at all. We're going to land in Mexico City in about one hour and twenty minutes.

Aşa le spunea tuturor.

I-am dat drumul, ca să poată zâmbi din nou, să-şi îndeplinească datoria, să controleze dacă toată lumea îşi încheiase centura de salvare. Curând după aceea a primit ordin să servească *lunch*-ul, deşi nu era încă ora de *lunch.* Din fericire, am avut şi deasupra uscatului vreme bună, aproape nici un nor, dar, ca de obicei în apropierea munţilor, rafale de vânt, curenţi ascendenţi normali, aşa că avionul cobora, se clătina, până îşi recăpăta echilibrul şi suia, apoi începea din nou să coboare, să-şi balanseze aripile; câteva minute zburam cât se poate de liniştit, apoi o nouă zguduitură, aripile pendulau, avionul se bălăbănea până se redresa din nou şi se înălţa de parcă totul ar fi fost definitiv în ordine, dar urma o nouă pierdere de înălţime – ca de obicei, când bate vântul în rafale.

În depărtare, munţii albaştri.

Sierra Madre Oriental.

Sub noi, deşertul roşu.

Când, după puţin timp – omul meu din Düsseldorf şi cu mine tocmai ne primeam *lunch*-ul, compus ca de obicei din: suc, un sandviş alb ca neaua, cu salată verde –, un al doilea motor încetă brusc să funcţioneze, s-a produs, fireşte, panică, era inevitabil, în ciuda *lunch*-ului de pe genunchi. Cineva strigă.

Din clipa aceea totul s-a petrecut foarte repede.

Evident, exista temerea că se vor defecta şi celelalte motoare, aşa că s-a hotărât aterizarea forţată. În orice caz, coboram, megafonul hârâia şi păcănea, abia de înţelegeam câte o vorbă din instrucţiunile ce se dădeau.

Prima mea grijă: unde să pun *lunch*-ul?

Coboram, deşi, după cum ni se spusese, chiar două motoare ar fi fost suficiente, perechea de pneuri stătea neclintită în văzduh, ca de obicei înainte de aterizare, iar eu mi-am pus *lunch*-ul pur şi simplu pe podeaua culoarului, de altfel ne aflam la cel puţin cinci sute de metri de sol.

Rafalele de vânt încetaseră.

No smoking.

Eram conştient de primejdia că, la aterizarea forţată, avionul putea să se sfărâme sau să ia foc – şi mă uluia liniştea mea.

Nu mă gândeam la nimeni.

După cum am mai spus, totul s-a petrecut foarte repede, sub noi, nisip, o vale netedă între dealuri care păreau stâncoase, o pustietate deplină, deşert.

De fapt, eram doar încordat.

Coboram de parcă s-ar fi aflat o pistă sub noi, mi-am lipit faţa de fereastră, întotdeauna zăreşti pista abia în ultima clipă, atunci când au şi fost scoase plăcile-frână. Mă miram că nu apar plăcile-frână. Era evident că avionul evita orice curbă, ca să nu se prăbuşească, aşa că am trecut de şesul favorabil, umbra aparatului zbura din ce în ce mai aproape de noi, şi mult mai repede, aşa se părea, fâlfâia ca o zdreanţă cenuşie pe nisipul roşiatic.

Apoi stânci.

Am început să luăm înălţime din nou.

Apoi, din fericire, iar nisip, dar nisip cu agave, rotoarele, amândouă, funcţionau din plin, am zburat aşa câteva minute, cam la înălţimea unei case, trenul de aterizare a fost repliat. Deci aterizare pe burtă! Zburam cum se zboară de obicei la mari altitudini, relativ calm, şi fără tren de aterizare – dar, cum am spus, cam la înălţimea unei case, şi ştiam că n-o să apară nici o pistă, cu toate acestea şedeam cu faţa lipită de geam.

Brusc, trenul de aterizare a fost din nou scos, fără să apară vreo pistă, apoi şi plăcile-frână, parcă am fi primit un pumn în stomac, frâne, o coborâre ca în lift, în ultima clipă nu mi-am mai putut stăpâni nervii, aşa că aterizarea forţată – nu am mai apucat să văd decât agavele zburând de o parte şi de alta, apoi mi-am îngropat faţa în mâini – a fost doar o lovitură primită în ochii închişi, o prăbuşire cu capul înainte, în inconştient.

Apoi linişte.

Eram cu toţii aiuriţi, aş putea spune, nimeni nu a deschis măcar o uşă de rezervă, nici eu, nimeni nu se clintea, atârnam în centurile de siguranţă, aplecaţi înainte.

— Go *on,* spuse căpitanul, *go on!*

Nimeni nu se clintea.

— Go *on!*

Din fericire, aparatul nu a luat foc, li se comunică pasagerilor, îşi puteau scoate centurile de siguranţă, uşa era deschisă, dar, fireşte, nu se apropie nici o scară, aşa cum se obişnuieşte, năvălea arşiţa, un aer fierbinte, de parcă s-ar fi deschis un cuptor.

Eram nevătămat.

În sfârşit, o scară de frânghie!

Ne-am adunat, fără să fie nevoie de vreun ordin, la umbră, sub aripa avionului, tăcând toţi mâlc, ca şi cum în deşert vorbitul ar fi fost interzis. Avionul nostru Super-Constellation era puţin aplecat înainte, nimic grav, doar trenul de aterizare din faţă se împotmolise, se cufundase în nisip, nici măcar nu se frânse. Cele patru cruci ale elicelor străluceau pe cerul albastru intens, la fel cele trei cârme de coadă. Nimeni nu se clintea, cum am spus, desigur toţi aşteptau să spună căpitanul ceva.

— *Well,* spuse căpitanul, *there we are!*

Şi râse.

De jur împrejur nimic decât agave, nisip, munţi roşiatici, mai departe decât apreciasem înainte, mai cu seamă nisip şi iar nisip, gălbui, peste care licărea aerul fierbinte, aerul cu sticlă lichidă.

Ora: 11,05.

Mi-am întors ceasul.

Echipajul căra pături de lână din avion pentru a feri pneurile de soare, iar noi, în verzile noastre echipamente de salvare, stăteam prin apropiere, fără să facem nimic. Nu ştiu de ce nimeni nu-şi scotea echipamentul de salvare.

Eu nu cred în fatalitate şi destin, ca tehnician sunt obişnuit să calculez cu formulele probabilităţii. Ce va să zică fatalitate? Admit: fără aterizare forţată la Tamaulipas (2. IV.) totul ar fi decurs altfel; nu l-aş fi cunoscut pe tânărul Hencke, poate n-aş fi mai auzit niciodată de Hanna, n-aş fi ştiut nici până astăzi că sunt tată. E cu neputinţă de imaginat cum s-ar fi putut întâmpla toate acestea fără aterizarea forţată la Tamaulipas. Poate că Sabeth ar mai fi trăit. Nu contest: a fost mai mult decât o întâmplare că lucrurile s-au petrecut aşa, a fost un întreg lanţ de întâmplări. Dar de ce fatalitate? Nu am nevoie de mistică pentru a admite ca fapt empiric neprobabilitatea; matematica îmi ajunge.

Matematic vorbind:

Probabilitatea (că la 6.000.000.000 de aruncări cu un zar de formă regulată, cu şase feţe, iese de aproximativ 1.000.000.000 de ori 1) şi neprobabilitatea (că la şase aruncări cu acelaşi zar ies şase de 1) nu se deosebesc în esenţă, ci doar ca frecvenţă, iar frecvenţa, din capul locului, pare mai verosimilă. Când survine improbabilitatea, nu e nimic extraordinar, nu e nici o minune sau ceva de felul acesta, cum i-ar plăcea atât de mult profanului să se întâmple. Când se vorbeşte de probabilitate este întotdeauna

inclusă şi improbabilitatea, şi anume ca un caz limită al improbabilităţii, aşadar, când intervine improbabilitatea, nu avem nici un temei să ne mirăm, să fim zguduiţi, să mistificăm.

Vezi:

Ernst Mally: *Probabilitate şi lege,* apoi Hans Reichenbach: *Teoria probabilităţii,* apoi Whitehead şi Russell: *Principia Mathematica,* apoi von Mises: *Probabilitate, statistică şi adevăr.*

Am stat în deşertul Tamaulipas din Mexico patru zile şi trei nopţi, în total 85 de ore, răstimp despre care nu prea am ce povesti – nu a fost o experienţă grandioasă (cum se pare că s-ar aştepta toţi când vorbesc despre această împrejurare). Apoi, era şi prea cald! Fireşte, mi-am amintit şi eu imediat de filmul lui Disney, care a fost într-adevăr grandios, şi mi-am luat în grabă aparatul de filmat; dar nici urmă de senzaţional, când şi când câte o şopârlă care mă speria, un fel de păianjen de nisip, atâta tot.

Nu ne rămânea altceva de făcut decât să aşteptăm.

Prima mea acţiune în deşertul Tamaulipas; m-am prezentat celui din Düsseldorf, întrucât îl interesa aparatul meu de filmat, şi i-am explicat sistemul meu optic.

Alţii citeau.

Din fericire, după cum a reieşit curând din conversaţie, juca şi el şah, iar cum eu călătoresc întotdeauna cu şahul de voiaj la mine, eram salvaţi; Hencke a făcut rost la repezeală de două lădiţe goale de coca-cola şi ne-am aşezat ceva mai la o parte, pentru a nu fi stânjeniţi de vorbăria generală, la umbră, sub cârma de coadă – dezbrăcaţi, doar cu pantofii în picioare (din pricina nisipului fierbinte) şi în indispensabili de tricou ca pantalonii jocheilor.

Nici nu mi-am dat seama cum a trecut după-amiaza.

Cu puţin timp înainte de a se însera a apărut un avion, unul militar, s-a rotit multă vreme deasupra noastră, fără să arunce nimic, apoi a dispărut către nord (ceea ce am filmat), în direcţia Monterrey.

Masa de seară: un sandviş cu brânză şi o jumătate de banană.

Îmi place să joc şah, fiindcă ore întregi nu trebuie să vorbeşti. Şi nici măcar să asculţi când vorbeşte partenerul. Te uiţi la tabla de şah şi nu e câtuşi de puţin nepoliticos dacă nu te arăţi dornic să intri în relaţii personale, ci te concentrezi asupra jocului.

— E rândul dumneavoastră, spuse el.

Dar din întâmplare am aflat nu numai că îl cunoaşte pe Joachim, prietenul meu, de care nu mai ştiam nimic de cel puţin douăzeci de ani, dar că e chiar fratele lui... Când a răsărit luna (am filmat şi acest spectacol) printre agave negre, la orizont, am mai fi putut juca şah, atât de multă lumină era, dar se făcuse deodată tare frig; ieşisem de sub aripa avionului, păşind cu greu, ca să fumăm o ţigară, afară, pe nisip, unde i-am mărturisit că peisajul nu-mi spune nimic, cu atât mai puţin când e vorba de un deşert.

— Glumiţi! zise.

Lui i se părea impresionant.

— Hai să ne culcăm, i-am spus.

Hotel Super-Constellation, Holiday In Desert With All Accommodations!

Mie mi se părea rece.

M-am întrebat adesea ce vor să spună de fapt oamenii când numesc ceva impresionant. Sunt inginer şi m-am deprins să văd lucrurile aşa cum sunt. Văd foarte precis toate lucrurile la care se referă ei; doar nu sunt orb. Văd luna deasupra deşertului Tamaulipas – mai limpede ca oricând, admit, dar e o masă calculabilă, care se învârteşte în jurul planetei noastre, o problemă de gravitaţie, interesantă, dar de ce impresionantă? Văd stâncile cu creste ascuţite, negre în lumina lunii; au aspectul, admit, al unor spinări dinţate de animale preistorice, dar eu ştiu că sunt stânci, roci, probabil vulcanice, rămâne să se cerceteze şi să se constate. De ce să mă tem? Nu mai există animale preistorice. De ce să mi le imaginez? Nu văd nici îngeri împietriţi, îmi pare rău; nu văd nici demoni, văd doar ceea ce văd: obişnuitele forme ale eroziunii, umbra mea lungă pe nisip, dar nici o fantomă. De ce să mă pierd cu firea ca o femeie? Nu văd, de asemenea, nici un potop, ci nisip, luminat de lună, încreţit de vânt, valuri, valuri, ca apa, dar nu mă mir, nu mi se pare fantastic, ci explicabil. Nu ştiu cum arată sufletele damnate; probabil ca agavele negre noaptea în deşert. Dar ceea ce văd sunt agave, o plantă care înfloreşte o singură dată şi se usucă. Apoi mai ştiu că nu sunt nici primul, nici ultimul om din lume (deşi, pentru moment, aşa s-ar părea); şi nu mă poate impresiona simpla închipuire că aş fi ultimul om, fiindcă nu e aşa. De ce să devin isteric? Munţii sunt munţi, chiar dacă, admit, într-o anumită lumină seamănă cu altceva, dar sunt Sierra Madre Oriental, şi nu ne aflăm într-o împărăţie a morţilor, ci în deşertul Tamaulipas din Mexico, la o distanţă de aproximativ şaizeci de mile de cea mai apropiată şosea, ceea ce este neplăcut, dar de ce este

impresionant? Pentru mine, un avion nu e decât un avion, nu văd în el o pasăre moartă, ci un Super-Constellation cu pană de motor, nimic altceva, oricum l-ar lumina luna. De ce să mă impresionez de ceea ce nu există? De asemenea, nu sunt dispus să aud de eternitate; nu aud nimic în afară de nisipul susurând sub fiecare pas. Tremur, dar ştiu că peste şapte, cel mult opt ore va răsări iar soarele. Sfârşitul lumii? De ce? Nu pot să-mi imaginez o absurditate, doar ca să mă impresionez. Văd orizontul de nisip, albicios în noaptea verzuie, aproximativ la douăzeci de mile, şi nu pricep de ce acolo, în direcţia Tampico, ar începe lumea cealaltă. Cunosc Tampico. Refuz să-mi fie frică din simplă fantezie, adică să devin fanatic dintr-o simplă frică, să devin de-a dreptul mistic.

— Să mergem, am spus.

Herbert mai stătea încă locului, impresionat.

— Nu cumva, l-am întrebat, sunteţi rudă cu un anume Joachim Hencke, care a studiat pe vremuri la Zürich?

Mi-a venit această idee aşa, pe neaşteptate, pe când stăteam cu mâinile în buzunarele pantalonilor, cu gulerele hainelor ridicate; tocmai voiam să ne urcăm în cabină.

— Joachim? zise. E fratele meu!

— Da?

— Da, fireşte – v-am spus doar că mă duc în Guatemala să-mi văd fratele.

Am râs amândoi.

— Ce mică e lumea!

Noaptea ne-am petrecut-o în cabină, tremurând de frig în paltoane, cu pături de lână pe noi; echipajul a fiert ceai, atâta vreme cât a mai existat apă.

— Şi cum îi merge? am întrebat. De douăzeci de ani n-am mai auzit nimic de el.

— Mulţumesc, spuse Herbert, mulţumesc.

— Pe atunci, am zis, eram foarte buni prieteni.

N-am aflat decât lucruri obişnuite: căsătorie, un copil (ceea ce probabil n-am reţinut, altfel n-aş fi întrebat mai târziu), apoi război, prizonierat, întoarcerea acasă, la Düsseldorf, şi aşa mai departe, iar eu mă miram cum trece vremea şi cum îmbătrânim.

— Suntem îngrijoraţi, spuse el.

— De ce?

— E singurul alb, acolo, în sud, spuse, de două luni nici o veste.

Herbert povestea.

Majoritatea pasagerilor adormiseră, trebuia să vorbim în şoaptă, lumina mare din cabină fusese stinsă de mult şi, pentru a cruţa bateria, ne rugaseră să întoarcem comutatoarele şi la lămpile mici de deasupra scaunelor; era întuneric, doar afară nisipul se vedea luminos, iar aripile străluceau rece în lumina lunii.

— De ce să te gândeşti la revoltă? am întrebat eu.

Căutam să-l liniştesc.

— De ce neapărat revoltă? Poate că scrisorile lui s-au rătăcit pur şi simplu.

Cineva ne rugă să încetăm odată.

Patruzeci şi doi de pasageri într-un Super-Constellation care nu zboară, ci stă locului în deşert, un avion cu pături de lână în jurul motoarelor (pentru a le feri de nisip), cu pături de lână în jurul fiecărui pneu, cu pasagerii, întocmai ca în plin zbor, dormind în scaune, cu gâturile strâmbe şi, majoritatea, cu gurile căscate, totuşi în jur o linişte de moarte, iar afară cele patru cruci de elice sclipitoare, lumina albicioasă a lunii căzând şi pe aripi, totul încremenit – era o privelişte ciudată.

Cineva vorbea în somn.

A doua zi, când m-am sculat şi am privit pe ferestruică afară, văzând nisipul, nisipul acela atât de aproape, m-am speriat o clipă fără nici un rost.

Herbert iar citea o cărticică din colecţia *rororo.*

Mi-am scos agenda:

3. IV. Lucrări de montaj la Caracas!

La micul dejun ni s-a dat suc, doi biscuiţi şi asigurarea că alimentele sunt pe drum, ca şi băutura, aşa că n-aveam motive să fim îngrijoraţi – mai bine nu ne-ar fi spus nimic; fiindcă aşa, fireşte, lumea a aşteptat toată ziua să audă zgomot de motoare.

Iar căldură înnebunitoare!

În cabină aerul era şi mai fierbinte.

Se auzea: vântul, din când în când şuierul şoarecilor de nisip, care nu se vedeau însă, foşnetul unei şopârle, dar mai ales un vânt statornic, care nu răscolea nisipul, cum am mai spus, ci îl netezea, încât mereu se ştergeau urmele paşilor noştri; îţi făcea mereu impresia că n-a fost nimeni pe acolo; măcar că eram patruzeci şi doi de pasageri şi cinci membri ai echipajului.

Voiam să mă rad.

De filmat nu aveam ce.

Nu mă simt bine când sunt nebărbierit; nu faţă de alţii, ci faţă de mine. Când sunt nebărbierit, am sentimentul că aş fi un fel de plantă, şi fără să vreau tot duc mâna la bărbie. Mi-am luat aparatul şi m-am străduit să fac tot posibilul, adică imposibilul, căci fără curent electric nu-i bun de nimic, după cum ştiam foarte bine – din pricina aceasta eram nervos: că în deşert nu există nici curent electric, nici telefon, nici priză, nimic.

O dată, pe la prânz, s-a auzit zgomot de motoare.

Toţi, în afară de Herbert şi de mine, stăteau în arşiţa soarelui, pentru a cerceta cu privirea cerul violet de deasupra nisipului galben, a scaieţilor cenuşii şi a munţilor roşiatici, dar nu se auzea decât un bâzâit subţire, nu era decât un DE-7 obişnuit, care sclipea la mare altitudine, cu reflexe albe ca neaua, cursa spre Mexico City, unde ar fi trebuit să aterizăm cu o zi înainte, pe la ora asta.

Dispoziţia tuturor era mai proastă ca oricând.

Noi, din fericire, aveam şahul.

Mulţi dintre pasageri ne urmaseră exemplul, rămânând doar în pantofi şi indispensabili; pentru doamne era mai greu, unele stăteau cu fustele suflecate şi doar în sutiene, albastre, albe sau roz, iar bluzele şi le înfăşuraseră în jurul capului ca pe nişte turbane.

Mulţi se plângeau de dureri de cap.

Cineva a vomitat.

Herbert şi cu mine ne aşezaserăm iar deoparte, ghemuiţi la umbra cârmei de coadă care, ca şi aripile, străluceau orbitor în reflexele nisipului însorit, încât, chiar la umbră, şedeam ca sub un reflector şi, că de obicei la şah, vorbeam puţin. Deodată l-am întrebat:

— Dar Joachim nu mai e însurat?

— Nu, mi-a răspuns el.

— Divorţat?

— Da.

— Am jucat mult şah împreună – pe vremuri.

— Da!

Faptul că era monosilabic mă irita.

— Şi cu cine a fost căsătorit?

Întrebam ca să mai omor timpul, eram nervos fiindcă nu ni se permitea să fumăm, ţineam între buze o ţigară neaprinsă, iar Herbert nu mai contenea să se gândească, deşi trebuia să-şi fi dat seama că nu se mai poate salva nimic; îi luasem un cal şi eram

incontestabil în avantaj, când, după o lungă tăcere, rosti într-o doară, aşa cum întrebasem şi eu, numele Hannei.

— … cu Hanna Landsberg, o muncheneză, pe jumătate evreică.

N-am spus nimic.

— E rândul dumneavoastră! a zis el.

Nu m-am trădat cu nimic, aşa cred. Mi-am aprins din greşeală ţigara, ceea ce era strict interzis, şi am stins-o imediat. Mă prefăceam că mă gândesc la mişcări, şi am pierdut piesă după piesă.

— Ce s-a întâmplat? m-a întrebat râzând. Ce s-a întâmplat?

N-am terminat partida, m-am declarat învins şi am răsturnat tabla de şah pentru a aranja din nou piesele. Nu îndrăzneam să întreb nici măcar dacă Hanna mai trăieşte. Am jucat ceasuri întregi, fără să scoatem o vorbă, împingeam doar din când în când, de nevoie, lădiţele de coca-cola, pentru a rămâne la umbră, adică: nevoiţi să şedem mereu pe nisipul care până mai adineauri fusese în bătaia soarelui. Transpiram ca în saună, aplecaţi peste şahul meu de voiaj confecţionat din piele, care, din păcate, se decolorase de stropii noştri de sudoare.

Nu mai era nimic de băut.

De ce n-am întrebat dacă mai trăieşte Hanna, nu ştiu – probabil de teamă să nu-mi spună că Hanna a ajuns la Theresienstadt.

Făceam socoteala cam ce vârstă o fi având.

Nu puteam să mi-o imaginez.

Seara, puţin înainte de a se întuneca, a venit, în fine, avionul promis, un aparat sport, care s-a rotit îndelung până s-a încumetat să arunce paraşuta: trei saci, două lăzi care au trebuit să fie cărate de la distanţa de trei sute de metri – eram salvaţi.

Carta blanca, Cerveza Mexicana, o bere bună, cum a recunoscut până şi Herbert germanul, pe când şedeam în deşert, cu cutiile de bere în mână, o adunare de oameni în sutiene şi indispensabili, apoi din nou apusul de soare, pe care iar l-am filmat pe pelicula color.

Am visat-o pe Hanna.

Hanna ca infirmieră, călare!

A treia zi, în sfârşit, un prim elicopter, pentru a transporta cel puţin pe mama argentiniană cu cei doi copii ai ei, slavă Domnului, şi pentru a lua corespondenţa; a aşteptat corespondenţa o oră.

Herbert a scris imediat la Düsseldorf.

Toţi şedeau şi scriau.

Aproape că erai obligat să scrii, pur şi simplu pentru ca oamenii amabili să nu te întrebe dacă nu ai mamă, nevastă, copii – mi-am luat aşadar maşina de scris Hermes-Baby (care şi astăzi mai este plină de nisip) şi am introdus o hârtie, o hârtie cu copie, întrucât presupuneam că îi voi scrie lui Williams, am dactilografiat data şi am mutat carul – în locul unde se scrie apelativul:

„My Dear”

Aşadar, îi scriam lui Ivy. De mult simţeam nevoia să lămuresc o dată lucrurile. În sfârşit, găseam şi eu linişte şi timp, liniştea unui întreg deşert.

„My Dear”

Că zăceam în deşert, la şaizeci de mile depărtare de lumea străbătută de vehicule, nu mi-a trebuit mult să spun. Că este foarte cald, timp frumos, că sunt nevătămat şi aşa mai departe, apoi câteva amănunte plastice: lădiţele de coca-cola, indispensabilii, elicopterul, cunoştinţa făcută cu un jucător de şah, toate astea încă nu umpleau o scrisoare. Ce să mai scriu? Munţii albăstrii din depărtare. Şi mai ce? Ieri ni s-a servit bere. Şi mai ce? Nu puteam nici măcar s-o rog să predea filmele, şi apoi îmi dădeam seama că Ivy, ca orice femeie, ar fi dorit să afle ce anume simţeam, sau ce gândeam, când eu din capul locului nu simţeam nimic, şi lucrul acesta îl ştiam, ce-i drept, foarte bine: dacă nu m-am căsătorit cu Hanna, pe care o iubisem, cum să mă căsătoresc cu Ivy? – dar să formulezi acest gând, fără să jigneşti, era al naibii de greu, fiindcă ea nu ştia nimic de Hanna şi era tare drăguţă, dar un gen de americană care credea că trebuie să se căsătorească neapărat cu fiecare bărbat cu care se culcă. Şi apoi Ivy era căsătorită, nu ştiu a câta oară, iar soţului ei, un funcţionar din Washington, nici prin gând nu-i trecea să divorţeze; căci o iubea. Dacă bănuia de ce pleca Ivy matematic cu avionul la New York nu ştiu. Ea spunea că se duce la psihiatru, şi de altfel se şi ducea. În orice caz, mie nu-mi convenea şi nu înţelegeam de ce Ivy, care avea în general o mentalitate modernă, voia neapărat să facă din legătura noastră o căsnicie; şi aşa, în ultima vreme, după câte mi se părea, ne certam pentru orice fleac. Ne certam pentru Studebaker sau Nash! A fost de ajuns doar să mă gândesc la asta – şi deodată clapele maşinii au început să bată parcă de la sine, mai mult, trebuia să mă uit şi la ceas, ca să termin scrisoarea înainte de a decola elicopterul.

Se şi pusese motorul în mişcare.

Nu eu, ci Ivy dorise Studebakerul; mai ales culoarea (după părerea ei roşu-tomat, după părerea mea roşu-zmeuriu) era pe

gustul ei, o interesa. Ivy era manechin, îşi alegea rochiile după culoarea maşinii, aşa cred, iar culoarea maşinii după aceea a rujului de buze, sau invers, nu ştiu. Nu cunoşteam decât veşnicul ei reproş: că în general nu am gust şi că nu mă căsătoresc cu ea. Altfel, era, cum am spus, tare drăguţă. Dar faptul că nu mă gândeam să-i vând Studebakerul i se părea de neconceput, deşi, firește, tipic pentru mine, căci nu mă gândeam nici o clipă la garderoba ei, care se potrivea şi se armoniza cu Studebakerul zmeuriu, tipic pentru mine, căci sunt un egoist, un necioplit, un barbar în ceea ce priveşte gustul, un monstru în ceea ce priveşte femeia. Îi cunoşteam reproşurile şi eram sătul de ele. I-am spus de atâtea ori că din principiu nu mă căsătoresc sau cel puţin am lăsat-o să înţeleagă, ba, în cele din urmă, i-am spus şi răspicat, şi anume la aeroport, când am aşteptat să vină acel Super-Constellation. Ivy chiar şi plânsese, prin urmare auzise ce-i spuneam. Dar poate avea nevoie să vadă negru pe alb. Dacă am fi ars în timpul aterizării forţate, ar fi putut trăi şi fără mine! – aşa i-am scris (din fericire, cu copie) destul de lămurit, cred, pentru a ne scuti de o revedere.

Elicopterul era gata de decolare.

Nu mai aveam timp să recitesc scrisoarea, doar am pus-o în plic, l-am lipit, l-am predat – şi m-am uitat cum decolează elicopterul.

Încet, ne-au crescut bărbile.

Tânjeam după curentul electric.

Încet, întâmplarea devenea totuşi plictisitoare, la drept vorbind era scandalos că patruzeci şi doi de pasageri şi cei cinci membri ai echipajului nu fuseseră încă salvaţi din deşert, la urma urmelor, majoritatea dintre noi călătoream în interes urgent de afaceri.

O dată am întrebat totuşi:

— Dar, de fapt, mai trăieşte?

— Cine? a întrebat el.

— Hanna – soţia lui.

— Ah, aşa! exclamă Hencke şi începu să se gândească, dar numai la mişcarea prin care să răspundă deschiderii mele cu gambit, şi fluiera, lucru care oricum mă scotea din sărite, fluiera nu prea tare, fără nici o melodie, şuiera fără să vrea, ca un ventil – a trebuit să întreb încă o dată:

— Unde locuieşte acum?

— Nu ştiu, mi-a răspuns.

— Dar mai trăieşte?

— Aşa presupun.

— Cum, nu ştii?

— Nu, spuse el, dar presupun – repeta totul ca pe propriul său ecou —presupun.

Partida noastră de şah i se părea mai importantă.

— Poate că acum e prea târziu, spuse după o vreme, poate că acum e prea târziu. Se gândea la partida de şah.

— A apucat să emigreze?

— Da, răspunse, a mai apucat.

— Când?

— În 1938, zise, în ultimul moment.

— Unde?

— La Paris, spuse, apoi, probabil, mai departe, fiindcă după câţiva ani am fost şi noi la Paris. De altfel, cele mai frumoase zile din viaţa mea! înainte de a ajunge în Caucaz. *Sous les toits de Paris!*

Nu mai aveam ce să întreb.

— Ştii, îmi spuse, cred că ar fi o mare prostie dacă n-aş schimba acum figurile.

Jucam din ce în ce mai fără chef.

După cum am aflat mai târziu, în vremea asta opt elicoptere militare ale S.U.A. Aşteptau la graniţa mexicană autorizaţia oficială de a ne transporta.

Eu îmi curăţam maşina de scris Hermes-Baby.

Herbert citea.

Nu ne rămânea decât să aşteptăm.

În ceea ce o priveşte pe Hanna:

Îmi fusese imposibil să o iau în căsătorie, pe atunci, din 1933 până în 1935, eram asistent la Institutul Politehnic din Zürich, lucram la disertaţia mea *(Despre însemnătatea aşa-numitului demon al lui Maxwell)* şi câştigam trei sute de franci pe lună, nici nu putea fi vorba pe atunci de căsătorie, ţinând seama de aspectul material, fără a mai vorbi de toate celelalte. De altfel, Hanna nici nu mi-a reproşat vreodată că nu am ajuns atunci la căsătorie. Eu eram hotărât să mă căsătoresc. De fapt, chiar Hanna a fost aceea care n-a vrut.

Hotărârea de a-mi modifica pur şi simplu călătoria de afaceri şi de a face un ocol cu caracter privat prin Guatemala, doar pentru a-mi revedea un vechi prieten din tinereţe am luat-o pe noul aeroport din Mexico City, şi anume, în ultima clipă; mă şi aflam la barieră, ne-am mai strâns o dată mâinile, rugându-l pe Herbert să-l salute pe fratele său din partea mea, dacă Joachim îşi mai aduce în general aminte de mine – în vremea asta se auzea din nou

obişnuitul megafon: *Your attention please, your attention please,* era iar vorba de un Super-Constellation, *All passengers for Panama-Caracas-Pernambuco,* mă îngrozea pur şi simplu să mă urc iar într-un avion, să-mi pun iar centura de siguranţă, Herbert spuse:

— Omule, trebuie să te duci!

În problemele de serviciu eram socotit extrem de conştiincios, chiar pedant, în orice caz nu mi s-a întâmplat niciodată să amân doar din capriciu o călătorie de serviciu, cu atât mai puţin s-o modific – peste o oră eram în avion cu Herbert.

— E într-adevăr drăguţ din partea ta, mi-a spus. La drept vorbind, nu ştiu ce mi-a venit.

— Să mă mai aştepte o dată şi turbinele pe mine, i-am răspuns, că de destule ori le-am aşteptat eu pe ele – să mă mai aştepte şi ele.

Firește, nu era un argument.

Încă din Campeche ne întâmpină arşiţa cu soare dens şi aer lipicios, miasma de mlaştină care se descompune la soare, iar când îţi ştergi sudoarea de pe faţă parcă ai puţi tu însuţi a peşte. N-am spus nimic. Până la urmă nu te mai ştergi de sudoare, ci stai cu ochii închişi, respiri cu gura închisă, proptit cu capul de zid, cu picioarele depărtate. Herbert era absolut sigur că trenul pleacă în fiecare marţi, aşa îl informase ghidul din Düsseldorf, de altfel avea scris negru pe alb – dar, după cum s-a dovedit brusc, după cinci ore de aşteptare, era luni, nu marţi. Eu nu spuneam o vorbă. La hotel exista cel puţin un duş, un prosop care mirosea a camfor, ca de obicei în aceste regiuni, dar când voiai să faci un duş, cădeau gândaci de lungimea unui deget din perdeaua mucedă – îi înecam, şi după un timp iar ieşeau din ţeava de scurgere, a trebuit să-i strivesc cu călcâiul, pentru a putea în sfârşit să fac duş.

Mi-au apărut şi în vis gândacii aceia. Eram hotărât să-l părăsesc pe Herbert, să iau avionul înapoi a doua zi la prânz, oricât preţuiam camaraderia.

Iar îmi simţeam stomacul. Şedeam lungit gol puşcă.

Toată noaptea a mirosit îngrozitor.

Şi Herbert şedea lungit gol puşcă.

Campeche, oricum, e un oraş, o aşezare omenească, are curent electric, aşa că te poţi rade, şi telefon; dar pe toate sârmele şedeau zopiloţi[2], care aşteptau rânduri, rânduri până pierea un câine de foame, crăpa un măgar sau era căsăpit un cal, ca să se

[2] Vulturi negri mexicani.

repeadă fâlfâind asupra lor… Când am ajuns noi, tocmai sfârtecau, smulgând de ici, de colo, un morman de măruntaie, era o ceată întreagă de păsări negre-violete, cu maţe sângerânde în ciocuri, zopiloţii nu se împrăştiau chiar dacă trecea o maşină, ci târau mortăciunea în altă parte, fără să zboare, doar sărind şi foşnind, şi toate acestea în mijlocul pieţei.

Herbert cumpără un ananas.

Eu eram hotărât, cum am mai spus, să mă întorc cu avionul la Mexico City. Eram disperat. De ce n-am făcut-o, nu ştiu.

Deodată, m-am pomenit că e amiază.

Stăteam afară, pe un dig, deşi arşiţa dogorea şi mai tare, nefiind deloc umbră, şi ne mâncam ananasul, aplecaţi de mijloc, într-atât mustea, apoi am coborât pe pietre pentru a ne clăti degetele lipicioase; apa era caldă şi de asemenea lipicioasă, dar nu dulceagă, ci sărată, iar degetele ne puţeau acum a alge, a ulei de motor, a scoici, a putreziciune de natură necunoscută, aşa că a trebuit să le ştergem imediat cu batista. Deodată, zgomot de motoare! Am înlemnit. Era avionul meu DE-4, cu destinaţia Mexico City, care zbură chiar deasupra noastră, apoi făcu o curbă spre largul mării şi se dizolvă, ca să zic aşa, în cerul fierbinte ca într-un acid albastru.

N-am spus nimic.

Nu ştiu cum a trecut ziua aceea.

A trecut.

Trenul nostru (Campeche-Palenque-Coatzocoalcos) era mai bun decât ne aşteptam: o locomotivă Diesel şi patru vagoane cu aer condiţionat, aşa că uitarăm arşiţa şi, o dată cu arşiţa, şi absurditatea întregii călătorii.

„Oare mă va recunoaşte Joachim?”

Din când în când trenul oprea în noapte, în câmp deschis, fără să bănuim de ce, nici o lumină nicăieri, numai datorită unei furtuni îndepărtate ne dădeam seama că mergem în junglă, că era în partea mlăştinoasă, dincolo de o împletitură de arbori negri scăpărau fulgere difuze, locomotiva noastră fluiera, fluieratul răsuna în noapte, nu puteam să deschidem fereastra să vedem ce s-a întâmplat… Brusc, trenul porni din nou: cu treizeci de kilometri pe oră, deşi terenul era neted ca în palmă, iar drumul drept. În orice caz, eram bucuroşi că mergea mai departe.

O dată am întrebat:

— Şi de ce s-au despărţit, de fapt?

— Nu ştiu, îmi răspunse, ea a devenit comunistă, cred.

— De aceea?

Herbert căscă.

— Nu ştiu, spuse, nu mergea căsătoria. N-am întrebat niciodată.

O dată, când trenul s-a oprit din nou, m-am dus la uşa vagonului ca să privesc. Afară, arşiţa de care uitasem, beznă umedă şi linişte. Coborâi o treaptă, linişte şi fulgere difuze, un bivol stătea pe şinele care se întindeau drepte dinaintea noastră. Stătea pironit, ca împăiat, fiindcă îl orbise farul locomotivei. Iar m-a năpădit sudoarea pe frunte şi pe gât. Locomotiva fluiera, fluiera. De jur împrejur doar hăţiş. Peste câteva minute bivolul (sau ce o fi fost) a ieşit încet din lumina farului, apoi s-a auzit foşnind în hăţiş, un pocnet de crengi şi un pleoscăit, pleoscăitul lui în apa care nu se vedea.

Pornirăm din nou.

— Şi au copii? am întrebat.

— O fată.

Ne pregătirăm de dormit, cu hainele sub ceafă şi picioarele întinse pe locurile libere din faţă.

— Ai cunoscut-o?

— Da, i-am răspuns, de ce?

Curând după aceea Herbert adormi.

În zorii zilei, tot hăţiş, primele raze de soare peste orizontul plat al junglei, o mulţime de bâtlani care se ridicau fâlfâind în cete albe dinaintea trenului nostru cu mers lent, desiş fără sfârşit, imens, când şi când colibe indiene pitite sub arbori cu rădăcini aeriene, câteodată un palmier singuratic, încolo, mai ales păduri de specii foioase, salcâmi şi alţi arbori, necunoscuţi, mai ales tufişuri, ferigi antediluviene, în care mişunau păsări galbene ca sulful, soarele din nou ca după o sticlă opalină, pâclă, de se vedea arşiţa.

Am visat... (Nu pe Hanna!)

Când am oprit din nou în câmp deschis, eram la Palenque, o gară mică unde nu urcă şi nu coborî nimeni în afară de noi, un şopron mic lângă şine, un semnal, nimic altceva, nici măcar o linie dublă (dacă nu mă înşel), ne-am informat de trei ori dacă acolo e Palenque.

Îndată ne şi năpădi sudoarea.

Stăteam fără bagaje, când trenul a pornit mai departe, ca la capătul lumii, sau cel puţin al civilizaţiei, cât despre jeepul care ar

fi trebuit să-l aştepte aici pe domnul din Düsseldorf pentru a-l transporta imediat la plantaţie, fireşte, nici urmă.

— *There we are!*

Am râs.

Totuşi, exista o străduţă, iar după o jumătate de oră, când eram aproape sleiţi de puteri, apărură din tufişuri copii, apoi un conducător de măgari, care ne luă bagajul, un indian, fireşte, nu mi-am păstrat decât servieta galbenă cu fermoar.

Cinci zile am tândălit în Palenque.

Am tândălit în hamac, mereu cu bere la îndemână, transpirând, de parcă acesta ar fi fost scopul vieţii noastre, să transpirăm, incapabili să luăm vreo hotărâre, la drept vorbind foarte mulţumiţi, căci berea, *Yucateca,* era excelentă, mai bună decât berea scoţiană, tândăleam în hamace şi beam, ca să transpirăm mai departe, şi nu ştiu ce voiam de fapt.

Voiam un jeep!

Dacă nu ne-o spuneam întruna, uitam, şi, în general, vorbeam puţin toată ziua, eram într-o dispoziţie foarte ciudată.

Un jeep, da, dar de unde?

Vorbind, ni se făcea doar sete.

Proprietarul micului nostru hotel *(Lacroix)* avea un Landrover, fără îndoială singurul vehicul din Palenque, pe care îl folosea însă personal pentru a transporta bere şi clienţi de la gară, oameni care pun preţ pe ruinele indiene, care au pasiunea piramidelor; pe atunci nu era decât unul singur acolo, un tânăr american, foarte vorbăreţ, dar din fericire plecat toată ziua – în afara oraşului, la ruine, pe care, spunea, trebuie să le vizităm şi noi.

Nici nu mă gândeam la aşa ceva!

Fiece pas făcea să curgă năduşeala, care trebuia imediat înlocuită cu bere, nu puteai decât să stai în hamac, cu picioarele goale, nemişcat, şi să fumezi, singura stare posibilă era apatia – chiar zvonul că plantaţia de dincolo de frontieră ar fi de luni de zile părăsită nu ne zguduia; ne uitam unul la altul, Herbert şi cu mine, şi ne beam berea.

Singura noastră şansă: Landroverul.

Şi acesta stătea zile de-a rândul în faţa micului hotel.

Dar proprietarul, cum am arătat, avea nevoie de el!

Abia după apusul soarelui (de fapt, soarele nici nu apune, ci se pierde în pâclă) se mai răcorea, încât să poţi spune măcar prostii. Despre viitorul ţigării de foi germane! Mi se părea de râs, nu altceva, toată călătoria noastră şi celelalte, în general. Revolta

indigenilor! Nu credeam o clipa aşa ceva; pentru asta indienii sunt prea blânzi, prea paşnici, sunt de-a dreptul copilăroşi. Cât e seara de lungă stau ghemuiţi în colibele lor albe de paie, pe pământ, imobili ca ciupercile, mulţumiţi şi fără lumină, liniştiţi. Le ajunge lumina soarelui şi a lunii, un popor molatic, înfricoşător, totuşi inofensiv.

Herbert mă întrebă ce părere am.

Nici una!

Ce-ar trebui să facem?

Un duş.

Făceam duş de dimineaţă până seara, nu mă împac deloc cu năduşeala, îţi dă impresia că eşti bolnav. (În viaţa mea n-am suferit de nimic, în afară de pojar.) Herbert, după cum bănuiesc, socotea că nu prea dau dovadă de camaraderie, de vreme ce în general nu cred în nimic, dar era mult prea cald pentru a mai crede ceva, sau, dimpotrivă, atât de cald încât credeai orice – ca Herbert.

— Hai, spusei, să mergem la cinematograf!

Herbert credea cu adevărat că în Palenque, unde nu erau decât colibe indiene, ar exista cinematograf, şi s-a înfuriat când am izbucnit în râs.

De ploaie nici vorbă.

Fulgera în fiecare noapte, de fapt aceasta era singura noastră distracţie la sfârşitul zilei, fiindcă, deşi la Palenque exista un motor Diesel care producea curent electric, la ora 21 înceta să funcţioneze, aşa că te pomeneai deodată aruncat în bezna junglei şi nu se mai zăreau decât fulgerele difuze albăstrui ca lumina lămpilor de cuarţ, şi licuricii roşii, iar mai târziu luna, vâscoasă, stelele nu se vedeau, prea era deasă pâcla... Joachim nu scria scrisori pur şi simplu din pricina căldurii excesive, şi, în ceea ce mă priveşte, îl înţelegeam; zăcea, ca şi noi, în hamac, căsca, sau era mort – dar în privinţa aceasta n-aveai ce să crezi, socoteam eu, nu ne rămânea decât să aşteptăm până găseam un jeep ca să trecem frontiera şi să vedem.

Herbert striga la mine:

— Un jeep!

— De unde?

Şi în scurt timp începu să sforăie.

Altfel, de îndată ce se oprea motorul Diesel, domnea de obicei liniştea; un cal păştea iarbă la lumina lunii, în acelaşi ocol era şi o căprioară, care nu făcea nici un zgomot, ceva mai departe o scroafă neagră, un curcan, care nu suporta fulgerele difuze şi

cloncănea, nişte gâşte, care, asmuţite de curcan, începeau brusc să gâgâie, pe neaşteptate, un semnal de alarmă, apoi din nou linişte, fulgere difuze peste întreaga întindere netedă, numai calul se auzea păscând toată noaptea.

Mă gândeam la Joachim…

Dar în legătură cu ce anume?

Eram treaz de-a binelea.

Numai amatorul de ruine sporovăia întruna şi, când stăteai să-l asculţi, aflai chiar lucruri foarte interesante; vorbea de tolteci, de zapoteci, de azteci, care construiseră cândva temple, dar nu cunoscuseră încă roata. Băiatul locuia în Boston şi era muzician. Uneori mă scotea din sărite, ca toţi artiştii, care se socotesc fiinţe superioare sau mai profunde doar pentru că nu ştiu ce e aceea electricitate.

În cele din urmă adormii şi eu.

Dimineaţa, întotdeauna, mă trezea un zgomot ciudat, oarecum industrial, oarecum muzical, o larmă pe care nu mi-o puteam explica, nu prea puternică, dar înnebunitoare, ca a greierilor, metalică, monotonă, produsă desigur de un mecanism, dar nu-l puteam identifica, iar mai târziu, când ne duceam în sat, la micul dejun, nu se auzea nimic, nu se vedea nimic. Eram singurii clienţi ai singurei cârciumi şi comandam mereu acelaşi lucru: *huevos à la mexicana,* a dracului de picantă, dar probabil sănătoasă, apoi *tortilla* şi bere. Cârciumăreasa, indiană, o matroană cu cozi negre, ne credea exploratori. Părul îi semăna cu un penaj: negru cu reflexe albastru-verzui; când se întâmpla să râdă, i se vedeau toţi dinţii ca de sidef, iar ochii îi erau negri şi totodată blânzi.

— Întreab-o, spuse Herbert, dacă îl cunoaşte pe fratele meu şi când l-a văzut ultima oară. Prea multe n-am aflat.

— Îşi aminteşte de un automobil, am zis, şi atâta tot.

Nici papagalul nu ştia nimic.

Gracias, hihi!

Vorbeam cu el în spaniolă.

Hihi, gracias, hihi!

În a treia sau a patra dimineaţă, când ne luam ca de obicei micul dejun, priviţi cu gura căscată de o mulţime de copii maya, care de altfel nu cerşeau, ci stăteau doar dinaintea mesei noastre şi râdeau din când în când, Herbert era stăpânit de ideea fixă că trebuie să găsim în satul acela nenorocit, dacă cercetăm temeinic, un jeep – undeva, după o colibă, sau în hăţişul de dovleci, banane şi porumb. L-am lăsat în pace. Era o prostie, după părerea mea, ca totul de

altfel, dar puţin îmi păsa. Am zăcut în hamacul meu, iar Herbert nu s-a arătat toată ziua.

Mi-era lene şi să filmez.

În afară de bere, *Yucateca, o* băutură excelentă, dar care se terminase, la Palenque se mai găsea rom, execrabil, şi coca-cola, pe care n-o pot suferi.

Am băut rom şi am adormit.

Oricum, ceasuri întregi nu m-am gândit la nimic.

Herbert, care s-a întors abia pe înserat, palid de oboseală, dăduse de o gârlă în care se scăldase şi mai dăduse de doi bărbaţi cu săbii încovoiate (aşa spunea) care străbăteau porumbiştea, doi indieni cu pantaloni albi şi cu pălării albe de pai, întocmai ca oamenii din sat – dar cu săbii încovoiate în mână.

Despre jeep, fireşte, n-a pomenit nimic!

Îi era frică, aşa cred.

M-am ras cât mai era curent electric. Mai târziu, fiindcă nu se mai găsea bere, ne-am dus la cinematograf, conduşi de amatorul de ruine, care cunoştea bine Palenque – exista într-adevăr un cinematograf, un şopron cu acoperiş de tablă ondulată; la început a rulat un film scurt; Harold Lloyd într-o escaladare după moda deceniului douăzeci; apoi, filmul principal: o iubire pătimaşă în cele mai bune cercuri ale Mexicului, adulter cu Cadillac şi Browning, totul numai marmură şi toalete de seară. Am râs de ne-am prăpădit, pe când cei cinci, şase indieni şedeau nemişcaţi în faţa ecranului boţit, cu pălăriile lor mari de pai pe cap, poate satisfăcuţi, poate nu, niciodată nu se poate şti, de nepătruns, mongolici… Noul nostru prieten, un muzician din Boston, cum am mai spus, american de origine franceză, era entuziasmat de Yucatan şi nu putea înţelege cum nu ne interesează ruinele; ne-a întrebat ce căutăm acolo.

Noi am dat din umeri.

Ne-am uitat unul la altul, Herbert şi cu mine, lăsând fiecare în seama celuilalt să spună că aşteptăm un jeep.

Nu ştiu drept ce ne lua americanul.

Romul are avantajul că nu te face să transpiri ca după fiecare bere, în schimb te doare capul a doua zi, când începe din nou larma aceea neînţeleasă, în parte sunete de pian, în parte păcănit de mitralieră, însoţite de cântec – întotdeauna între orele 6.00 şi 7.00, întotdeauna vreau să găsesc explicaţia, dar uit în cursul zilei. Aici uiţi totul.

O dată – voiam să ne scăldăm, dar Herbert nu mai dădu peste fabuloasa lui gârlă şi ne pomenirăm fără veste la ruine – l-am găsit pe artistul nostru la lucru. Printre pietrele care, zice-se, închipuiau un templu dogorea o arşiţă infernală. Singura lui grijă era să nu-i picure năduşeala pe hârtie! Abia ne salută; îl deranjam. Ce lucra? Întindea hârtie de calc peste reliefurile de piatră şi apoi freca ceasuri de-a rândul cu cretă neagră, o muncă demenţială, numai pentru a scoate copii; susţinea sus şi tare că hieroglifele şi mutrele acelea de zei nu se pot fotografia, fiindcă ar pieri de îndată. L-am lăsat în pace.

Eu nu sunt istoric de artă.

După ce m-am căţărat pe o piramidă din pură plictiseală (treptele sunt mult prea abrupte, exact raportul invers dintre lăţime şi înălţime, aşa că ţi se taie răsuflarea), m-am lungit, ameţit de arşiţă, undeva, la umbra unui aşa-zis palat, cu braţele şi picioarele depărtate, suflând greu.

Aerul umed…

Soarele vâscos…

Eram hotărât, în ceea ce mă privea, să plec: dacă nu aveam să facem rost, până a doua zi, de un jeep… Era o zăpuşeală mai mare ca oricând, muşchi de piatră şi mucegai, păsări cu cozi lungi, albastre se roteau vâjâind prin văzduh, cineva folosise templul drept toaletă, de aceea roiau şi muşte. Am încercat să adorm. Se auzea un vâjâit şi o larmă ca în grădina zoologică, atunci când nu se ştie de unde vin de fapt şuierele, ţipetele, trilurile, o larmă ca de muzică modernă, poate de la maimuţe, de la păsări sau de la un soi de feline, nu se ştie, rut sau groază, nu se ştie.

Îmi simţeam stomacul. (Fumam prea mult!)

Odinioară, în secolul al unsprezecelea sau al treisprezecelea, ar fi existat acolo un oraş, aşa spunea Herbert, un oraş maya.

N-am nimic împotrivă!

La întrebarea mea dacă mai crede în viitorul ţigării de foi germane, Herbert nu mai răspunse. Începuse să sforăie după ce vorbise despre religia populaţiei maya, despre artă şi alte lucruri de acest fel.

L-am lăsat să sforăie.

Mi-am scos pantofii, chiar dacă erau şerpi, simţeam nevoia de aer, aveam palpitaţii din pricina arşiţei, mă uimea artistul cu hârtia lui de calc, care putea să lucreze pe soarele acela dogoritor şi îşi prăpădea concediul şi economiile pentru a duce cu el acasă hieroglife pe care nu le putea descifra nimeni.

Caraghioşi mai sunt oamenii!

Un popor ca aceşti maya, care n-au cunoscut roata şi au construit piramide, temple în pădurea virgină, unde totul se acoperă cu muşchi şi se fărâmiţează de umezeală – la ce bun?

Nici pe mine însumi nu mă înţelegeam.

Cu o săptămână înainte ar fi trebuit să aterizez la Caracas, iar în ziua aceea (cel mai târziu) să fiu din nou la New York; dar eu aşteptam acolo – pentru a-i spune bună ziua unui prieten din tinereţe care se căsătorise cu prietena mea din tinereţe.

De ce?!

Aşteptam sosirea Landroverului care îl ducea zilnic pe artistul ruinelor acolo, iar către seară venea să-l ia împreună cu sulurile lui de hârtie de calc... Eram decis să-l trezesc pe Herbert şi să-i spun că am să plec înapoi cu primul tren care va părăsi Palenque.

Prin văzduh zburau rotindu-se păsările...

Niciodată vreun avion!

Dacă întorceai capul într-o parte, pentru a nu privi neîncetat cerul ca sticla opalină, aveai de fiecare dată impresia că eşti la mare, că piramida este o insulă sau o corabie în mijlocul mării; dar nu era altceva decât hăţiş, fără margini, verde-cenuşiu, neted ca un ocean – doar hăţiş!

Deasupra, o lună plină liliachie, după-amiaza.

Herbert tot mai sforăia.

E uimitor cum au putut căra blocurile acelea de piatră până acolo, dacă nu le era cunoscută roata, aşadar nici palanul. Şi nici bolta! În afară de ornamente, care oricum nu-mi plac, fiindcă eu sunt pentru lucrurile practice, găseam ruinele acelea foarte primitive, spre deosebire de amatorul de ruine, căruia îi plăcea populaţia maya tocmai fiindcă nu avea tehnică, dar avea în schimb zei, socotea admirabil faptul că din cincizeci şi doi în cincizeci şi doi de ani începea pur şi simplu o altă epocă, adică distrugeau toate vasele existente, stingeau toate focurile din vetre, apoi purtau de-a lungul ţinutului acelaşi foc luat din templu şi făceau din nou toate vasele; un popor care pleacă pur şi simplu şi îşi părăseşte oraşele (fără să le distrugă), care, doar din pricina religiei, porneşte mai departe pentru a ridica undeva la cincizeci sau la o sută de mile mai încolo, în jungla pretutindeni aceeaşi, un oraş-templu în întregime nou. El socotea faptul acesta plin de înţeles, deşi neeconomic, de-a dreptul genial, de o semnificaţie adâncă *(profonde),* şi vorbea cât se poate de serios.

Uneori mă gândeam la Hanna.

Când l-am trezit pe Herbert, a sărit în sus. Nu ştia ce s-a întâmplat. Când a văzut că nu s-a întâmplat nimic, a început să sforăie – ca să nu se plictisească.

Nici un zgomot de motor!

Am încercat să-mi imaginez cum ar fi dacă, dintr-o dată, n-ar mai exista motoare, ca pe vremea populaţiei maya. La ceva trebuia totuşi să mă gândesc. Mi-am zis că e o uimire copilărească aceea provocată de transportarea blocurilor de piatră: au făcut pur şi simplu rampe, apoi şi-au târât blocurile cu o uzură idioată de forţă omenească, tocmai în aceasta constă primitivitatea. Cât despre astronomia lor! În calendarul lor, după afirmaţia amatorului de ruine, anul solar avea 365,2420 de zile, în loc de 365,2422 de zile; totuşi, cu matematica lor, pe care trebuie să le-o recunoaştem, n-au ajuns la nici o tehnică şi de aceea au fost sortiţi pieirii.

În sfârşit, Landroverul nostru!

Minunea s-a întâmplat când amatorul de ruine a auzit că trebuie să ajungem în Guatemala. Era entuziasmat. Şi-a scos imediat agenda ca să numere câte zile de concediu i-au mai rămas. În Guatemala, zicea, sunt o puzderie de aşezări maya, unele abia dezgropate, dacă îl luăm cu noi, o să facă tot posibilul ca să capete maşina, pe care noi n-o căpătam, având în vedere prietenia dintre el şi proprietarul hotelului *Lacroix* – şi a căpătat-o (o sută de pesos pe zi.).

Când ne-am pregătit de drum era duminică, şi o noapte toridă, cu lună vâscoasă, iar larma ciudată care mă trezise în fiecare dimineaţă s-a dovedit atunci a fi muzică, zdrăngăneala unei arhaice marimba, o ciocăneală fără tonuri, o muzică îngrozitoare, de-a dreptul epileptică. Era o sărbătoare în legătură cu luna plină. În fiecare dimineaţă, înainte de a pleca la muncă, pe câmp, cinci indieni făcuseră repetiţii ca să le cânte pentru dans, şi acum băteau frenetic cu nişte ciocănele în instrumentul lor, un fel de xilofon de lungimea unei mese. Eu revizuiam motorul, ca să previn producerea vreunei pene în junglă, şi n-aveam timp să mă uit la dănţuială; stăteam întins sub Landrover. Fetele şedeau rânduri, rânduri în jurul pieţei, majoritatea cu câte un prunc la sânul oacheş, dansatorii asudau şi beau lapte de cocos. În decursul nopţii sosiră din ce în ce mai mulţi, după cum se pare, triburi întregi; fetele nu purtau costumele lor, ca de obicei, ci veniseră la sărbătoarea lunii îmbrăcate cu confecţii americane, fapt pentru

care Marcel, artistul nostru, s-a enervat ceasuri de-a rândul. Eu aveam alte griji! Nu dispuneam nici de armă, nici de o busolă, de nimic. Pe mine puţin mă interesează folclorul! Aşezam bagajele în maşină, cineva trebuia s-o facă, şi o făceam cu plăcere, doar să ne urnim odată din loc.

Hanna trebuise să părăsească Germania şi pe atunci studia istoria artelor cu profesorul Wolfflin[3], o disciplină care îmi era străină, dar altfel ne-am înţeles bine imediat, fără să ne gândim la căsătorie. Nici Hanna nu se gândea la căsătorie. Eram amândoi mult prea tineri, cum am mai spus, fără a mai vorbi de părinţii mei, care o găseau pe Hanna foarte simpatică, dar îi îngrijora cariera mea, în cazul că m-aş căsători cu o fată pe jumătate evreică, îngrijorare care mă supăra, ba chiar mă înfuria. Eram hotărât să mă căsătoresc cu Hanna, mă simţeam dator să o iau de nevastă, având în vedere tocmai vremurile în care trăiam. Tatăl ei, profesor la München, fusese atunci arestat preventiv, era vremea aşa-numitelor poveşti de groază şi nici nu mă gândeam s-o părăsesc. Nu eram laş, lăsând la o parte faptul că ne iubeam cu adevărat. Îmi amintesc bine de timpurile acelea, congresul partidului nazist de la Nürnberg, şedeam în faţa radioului, s-au anunţat legile rasiale germane. În fond, Hanna era aceea care nu voia să se căsătorească; eu eram hotărât. Când am auzit că Hanna trebuie să părăsească Elveţia până în paisprezece zile, eram ofiţer la Thun; am plecat imediat la Zürich, ca să mă duc cu Hanna la poliţia pentru străini, unde uniforma mea nu putea să schimbe nimic, dar oricum am ajuns la şeful poliţiei pentru străini. Îmi amintesc şi azi cum a examinat somaţia prezentată de Hanna şi a cerut dosarul; Hanna şedea jos, eu în picioare. Apoi întrebarea sa binevoitoare, dacă domnişoara este logodnica mea şi jena noastră. Ne-a spus că trebuie să înţelegem: Elveţia este o ţară mică, nu-i loc pentru puzderia de refugiaţi, există dreptul de azil, dar Hanna ar fi avut totuşi destul timp pentru a-şi pregăti expatrierea. S-a adus în sfârşit dosarul şi a reieşit că nu era vorba de Hanna, ci de altă emigrantă, cu acelaşi nume, care se şi expatriase dincolo de Ocean. Am răsuflat cu toţii uşuraţi. În hol mi-am luat chipiul de ofiţer, mănuşile reglementare, pe când Hanna a mai fost chemată o dată la ghişeu; era albă ca varul. Trebuia să plătească încă zece centime, taxa poştală pentru scrisoarea care fusese expediată în mod eronat pe adresa ei. A fost peste măsură de indignată. Eu am luat-o ca o glumă. Din păcate, a trebuit să mă întorc în aceeaşi

[3] Heinrich Wolfflin (1884-1945), cunoscut istoric de artă

seară la Thun, la recruţii mei; cât a durat călătoria am luat hotărârea să mă căsătoresc cu Hanna, dacă i se va retrage cumva autorizaţia de şedere în Elveţia. La scurtă vreme (dacă îmi amintesc bine), bătrânul ei tată a murit în arestul preventiv. Eram hotărât să mă căsătoresc, după cum am mai spus, dar n-am ajuns s-o fac. La drept vorbind, nu ştiu de ce. Hanna era întotdeauna susceptibilă şi inegală, avea un temperament ciudat, cu reacţii imprevizibile, cum spunea Joachim: maniac-depresiv. Deşi Joachim n-o văzuse decât o dată sau de două ori, fiindcă Hanna nu voia să aibă de a face cu germanii. I-am jurat că Joachim, prietenul meu, nu este nazist; dar în zadar. Înţelegeam lipsa ei de încredere, dar nu-mi era uşor cu ea, lăsând la o parte faptul că interesele noastre nu coincideau întotdeauna. Eu o numeam o visătoare şi o zeiţă a artei. Iar ea pe mine: Homo faber. Câteodată ne certam în toată regula, când ieşeam de pildă de la teatru, unde mă silea mereu să mă duc; pe de o parte, Hanna avea o oarecare înclinaţie către comunism, cu care nu mă împăcam, pe de altă parte, către misticism, pentru a nu spune: isterie. Eu sunt un tip de om care trăieşte cu picioarele pe pământ. Cu toate acestea eram fericiţi împreună, după cât mi se pare, şi de fapt nici nu ştiu bine cum s-a întâmplat de nu m-am căsătorit atunci. Pur şi simplu n-am ajuns până acolo. Eu, spre deosebire de tatăl meu, nu eram antisemit, aşa cred; eram doar prea tânăr, prea necopt, ca majoritatea bărbaţilor sub treizeci de ani, pentru a deveni tată. Lucram încă la disertaţia mea, cum am mai spus, şi locuiam împreună cu părinţii, ceea ce pentru Hanna era cu totul de neînţeles. Ne întâlneam întotdeauna în odăiţa ei. Atunci s-a ivit oferta firmei Escher-Wyss, o şansă nemaipomenită pentru un tânăr inginer, şi ceea ce mă îngrijora nu era clima Bagdadului, ci Hanna, de acolo, din Zürich. Ea aştepta în vremea aceea un copil. Vestea mi-a dat-o chiar în ziua când mă întorceam de la primele tratative cu Escher-Wyss, hotărât, în ceea ce mă privea, să preiau postul din Bagdad cât mai curând posibil. Afirmaţia ei că m-aş fi speriat de moarte o contest până şi astăzi; am întrebat-o doar: „Eşti sigură?” Orice s-ar zice, o întrebare realistă şi raţională. Numai siguranţa cu care mi-a dat vestea m-a făcut să mă simt păcălit; am întrebat-o: „Ai fost la medic?” De asemenea o întrebare realistă şi legitimă. Nu fusese la medic. Zicea că ştie ea. I-am spus: „Să mai aşteptăm două săptămâni”.

Hanna a râs, fiindcă era absolut sigură, şi atunci am bănuit că ştia de mult, dar nu-mi spusese; doar în privinţa asta mă simţeam

păcălit. Mi-am pus mâna peste mâna ei şi în clipa aceea nu am dat dovadă de prea mult entuziasm, e adevărat; beam cafea şi fumam. Ce dezamăgită a fost! E adevărat, n-am jucat de bucurie că devin tată, situaţia politică era prea gravă pentru aşa ceva. Am întrebat-o:

„Ai un medic la care să te duci?" Fireşte, voiam să spun: pentru a te consulta. Hanna a dat din cap. Mi-a răspuns că nu-i nici o problemă, că se descurcă ea. Am întrebat-o: „Ce vrei să spui?" Mai târziu Hanna pretindea că am răsuflat uşurat la gândul că nu voia să păstreze copilul, că eram de-a dreptul încântat şi că de aceea am cuprins-o cu braţul pe după umeri când a plâns. Dar ea a fost aceea care n-a mai vrut să continuăm discuţia, şi atunci i-am povestit despre Escher-Wyss, despre postul din Bagdad şi în general despre posibilităţile profesionale ale unui inginer. În orice caz nu vorbeam împotriva copilului ei. I-am spus chiar ce salariu voi avea la Bagdad. Şi i-am declarat textual: dacă vrei să păstrezi copilul, atunci, fireşte, trebuie să ne căsătorim. Mai târziu mi-a reproşat că am zis „trebuie"! Am întrebat-o de-a dreptul: „Vrei să ne căsătorim, ori nu?" Ea a clătinat din cap şi n-am ştiut ce să cred. Am discutat mult cu Joachim în timp ce jucam şah; Joachim m-a informat asupra aspectului medical, care, după cum se ştie, nu constituie o problemă, apoi asupra celui juridic, care, de asemenea, după cum se ştie, nu constituie nici o problemă, dacă te pricepi să-ţi procuri avizele necesare, apoi şi-a umplut pipa, cu ochii la tabla de şah, fiindcă lui Joachim nu-i plăcea din principiu să dea sfaturi. Mi-a făgăduit ajutorul (îşi pregătea examenul de stat la medicină), dacă i-l vom cere, fata şi cu mine. Îi eram foarte recunoscător, mă simţeam cam jenat, totuşi bucur că nu a făcut caz de ceea ce îi destăinuisem; a zis simplu: „Tu eşti la mutare". I-am comunicat Hannei că nu-i nici o problemă. Ea, Hanna, a fost aceea care dintr-o dată a vrut să se sfârşească totul între noi; a spus că-şi face bagajele, apucată dintr-o dată de ideea, idee nebunească, de a se întoarce la München. M-am zbătut pentru a o aduce la realitate; n-a rostit decât atât: „S-a sfârşit!" Spusesem: „Copilul tău", în loc să zic: „Copilul nostru". Faptul acesta nu mi-l putea ierta Hanna.

Distanţa dintre Palenque şi plantaţie era, în linie dreaptă, de cel mult şaptezeci de mile, să zicem că am fi avut de făcut cu maşina o sută de mile, un fleac, dacă ar fi existat cât de cât o şosea, dar, fireşte, nu exista; singura şosea în direcţia aceea se sfârşea încă de pe la ruine, se pierdea în muşchi şi ferigă.

Totuşi înaintam.

În prima zi am făcut 37 de mile.

Treceam pe rând la volan.

A doua zi, 19 mile.

Ne orientam pur şi simplu după punctele cardinale, şi încă, fireşte, în zigzag, pe unde ne îngăduia hăţişul, care de altfel nu e atât de compact cum pare de departe; peste tot dădeam de luminişuri, chiar şi de turme, dar fără păstori, şi de mlaştini, din fericire nu prea mari.

Fulgere difuze.

Dar ploaie nu a căzut deloc.

Mă enerva zăngănitul canistrelor, opream des şi le fixam bine, dar după o jumătate de oră de mers cu maşina peste rădăcini şi trunchiuri putrede iar începeau să zăngăne.

Marcel fluiera.

Deşi şedea în spate, unde era zvârlit de colo-colo, fluiera ca un băieţaş şi se bucura de parcă ar fi făcut o excursie cu şcoala, cânta ceasuri întregi cântecele lui din copilărie, franţuzeşti:

Il etait un petit navire...

Herbert, dimpotrivă, deveni tăcut.

Despre Joachim aproape că nu vorbeam.

Herbert nu putea să sufere zopiloţii; deşi nu ne făceau nimic, atâta vreme cât trăiam, miroseau însă îngrozitor, cum e de altfel şi de aşteptat de la vulturii hoitari, erau urâţi, nu-i vedeam decât în cârduri şi nu se lăsau deloc alungaţi când se aşterneau pe treabă, în zadar claxonam, băteau doar din aripi şi ţopăiau în jurul mortăciunii sfârtecate, dar n-o abandonau... Odată, când era Herbert la volan, l-a cuprins o adevărată furie; a apăsat cât a putut pe accelerator şi s-a repezit în haita neagră, a trecut prin mijlocul ei, prin ea, aşa că ne-am pomenit într-un vârtej de pene negre!

După aceea le-am cărat pe roţi.

Duhoarea dulceagă ne-a însoţit câteva ceasuri, până am biruit-o; scârboşenia se lipise de canelurile pneurilor şi nu puteam scăpa de ea decât printr-o muncă migăloasă, curăţind cu mâna canelură de canelură. Din fericire aveam rom! Dacă n-am fi avut rom, cred că ne-am fi întors – cel mult a treia zi – nu de frică, ci din motive raţionale.

Habar n-aveam unde ne aflam.

Undeva, la 18 grade latitudine...

Marcel cânta *Il etait un petit navire,* sau vorbea întruna câte o jumătate de noapte: despre Cortez şi Montezuma (asta încă mai mergea, fiind o realitate istorică), despre decăderea rasei albe (era mult prea cald şi prea umed pentru a-l contrazice), despre catastrofala biruinţă aparentă a tehnicienilor occidentali (Cortez era tehnician, fiindcă avea praf de puşcă!), despre sufletul indian şi multe altele, ţinea adevărate conferinţe despre reîntoarcerea indubitabilă a vechilor zeităţi (despre lansarea bombei H!), despre dispariţia morţii (textual!) datorită penicilinei, despre retragerea sufletului din toate ţinuturile civilizate ale pământului, despre sufletul din *maquis* şi aşa mai departe. Herbert s-a trezit la cuvântul *maquis,* pe care îl cunoştea, şi a întrebat: „Ce spune?" I-am răspuns: „Nerozii de artist!" şi l-am lăsat să-şi debiteze teoria despre America, o ţară care n-ar avea viitor, *The American Way of Life:* o încercare de a cosmetiza viaţa, numai că viaţa nu se lasă cosmetizată.

Am încercat să dorm.

Am explodat doar când Marcel şi-a spus părerea despre activitatea mea, respectiv despre UNESCO: tehnicianul, o ultimă ediţie a misionarului alb, industrializarea, o ultimă evanghelie a unei rase muribunde, standardul de viaţă, un succedaneu al sensului vieţii.

L-am întrebat dacă e comunist.

Marcel a negat.

A treia zi, pe când înaintam tot prin tufişuri, fără să mergem pe un drum, ci pur şi simplu în direcţia Guatemala, mi s-a făcut lehamite.

— Fiindcă e o prostie, le-am spus, să mergem la întâmplare, până ni se va termina gazolina.

Herbert a scos harta.

Un lucru mă enerva la culme: salamandre în fiecare mlaştină, forfotă de salamandre în fiecare mocirlă care se zvânta după o zi – de fapt prolificitatea generală, miasmele fecundităţii, ale putreziciunii înfloritoare.

Unde scuipai, germina.

Ştiam eu cum e harta aceea la scara 1:500.000, nici cu lupa nu descoperi mai mult decât hârtie albă: un râuleţ albastru, o frontieră parcă trasă cu rigla, o linie reprezentând gradul de latitudine şi în rest spaţiu alb!... Eu susţineam să ne întoarcem. Nu-mi era frică (ce m-ar fi putut înfricoşa?!), dar nu avea nici un sens să perseverăm. Numai de dragul lui Herbert am pornit mai departe,

din nefericire, fiindcă în curând am ajuns într-adevăr la un râu, adică la o albie de râu, care nu putea fi decât Rio Usumancinta, hotarul dintre Mexico şi Guatemala, o albie în parte seacă, în parte plină cu apă, care părea că abia curge, imposibil de traversat, dar existau desigur locuri unde se putea trece peste ea şi fără pod, iar Herbert nu avea răbdare să aştepte, deşi voiam să mă scald, aşa că am pornit mai departe cu maşina, de-a lungul râului, până am dat de un loc pe unde puteam trece şi pe unde trecuse şi Joachim (cum s-a dovedit mai târziu).

M-am scăldat.

Marcel s-a scăldat şi el, făcea pluta pe spate, cu gura închisă, pentru a nu înghiţi ceva, apa era tulbure, caldă şi mirosea urât, la fiecare mişcare se ridicau bule de aer, dar oricum era apă, nu ne supărau decât sumedenia de libelule, Herbert care dădea zor să plecăm mai departe şi gândul că ar putea exista şerpi.

Herbert a rămas pe mal.

Landroverul nostru şedea până la osie în marna (sau ce era) mlăştinoasă, Herbert alimenta maşina.

Fluturii forfoteau.

Când am văzut în apă o canistră ruginită, ceea ce lăsa să se înţeleagă că şi Joachim (cine altcineva?) a alimentat odată maşina în locul acela, n-am spus nimic, ci m-am scăldat mai departe, în timp ce Herbert încerca să scoată maşina din marna mlăştinoasă…

Eu ţineam să ne întoarcem.

Am rămas în apă, deşi m-a apucat deodată scârba de vermină, de băşicuţele de aer din apa cafenie, de strălucirea leneşă a soarelui, de cerul plin de lăstariş, cum se vedea când stăteai pe spate în apă şi priveai în sus, de ferigile cu frunze lungi de câţiva metri, şi printre ele filigran de salcâm, licheni, rădăcini aeriene, încremenite, din când în când câte o pasăre roşie zburând deasupra râului, altfel, linişte de moarte (când Herbert nu ambala motorul) sub un cer albicios, soarele ca de vată, cleios şi fierbinte, ceţos, cu un cerc în culorile curcubeului.

Eu ţineam să ne întoarcem.

— Fiindcă e absurd, spuneam, fiindcă nu vom găsi în veci plantaţia aceea afurisită.

Am cerut să punem la vot propunerea mea. Marcel, care vedea cum i se apropie concediul de sfârşit, era şi el pentru întoarcere şi nu ne mai rămânea decât să-l convingem pe Herbert, care reuşise de fapt să scoată maşina pe malul celălalt, că este absurd să pornim mai departe, de vreme ce nu există nici un drum. La

început Herbert m-a ocărât, fiindcă nu-mi putea combate argumentele, apoi a tăcut şi m-a ascultat cu atenţie, aşa că, în fond, îmi atinsesem ţinta – dar deodată Marcel parcă luă foc.

— *Voilà,* strigă, *les traces d'une Nash!*

Am crezut că glumeşte.

— *Allez regardez,* strigă iar, *sans blague.*

Urmele întărite erau în parte şterse, aşa că puteau fi şi ale unei căruţe; în alte locuri, cu pământ de altă natură, se distingea într-adevăr desenul pneurilor.

Aşadar, găsisem drumul.

Altfel, după cum am spus, n-aş fi plecat mai departe şi (nu pot scăpa de gândul acesta), totul ar fi luat o altă întorsătură.

Din clipa aceea nu mai putea fi vorba de întoarcere.

(Din păcate!)

A patra zi, de dimineaţă, am văzut străbătând câmpul doi indieni cu săbii încovoiate în mână, întocmai ca şi cei doi pe care îi văzuse Herbert la Palenque şi crezuse că sunt ucigaşi, dar săbiile lor încovoiate nu erau altceva decât seceri.

Apoi am dat de primele câmpuri de tutun.

Speranţa că vom ajunge încă înainte de a se înnopta ne făcea mai nervoşi ca oricând, apoi şi arşiţa nu fusese niciodată mai puternică, de jur împrejur numai tutun, prin el şanţuri, tăiate de mâna omului, drepte ca o linie, dar nicăieri vreun om.

Am pierdut iar urma.

În curând avea să apună soarele; ne-am urcat pe Landrover şi am început să şuierăm, cu degetele în gură, cât am putut de tare. Bănuiam că suntem foarte aproape. Şuieram şi claxonam, în timp ce soarele se şi cufundase în tutunul verde – parcă umflat, plutind în pâclă ca o băşică plină de sânge, dezgustător ca un rinichi sau aşa ceva.

Şi luna arăta la fel.

Nu mai lipsea decât să ne pierdem unul de altul în beznă, pentru că fiecare tropăia în altă parte, căutând urmele cauciucurilor. Aveam de străbătut fiecare câte o zonă hotărâtă dinainte. Cine descoperea ceva care ar fi semănat oarecum cu o urmă de pneu trebuia să fluiere.

Numai păsările fluierau.

Am căutat şi la lumina lunii, până a dat Herbert peste nişte zopiloţi, nişte zopiloţi îngrămădiţi pe un măgar mort – a strigat, a ocărât şi a aruncat cu pietre în păsările negre, cu o furie oarbă. Era îngrozitor. Ochii măgarului fuseseră smulşi, nu mai rămăseseră

decât două găuri roşii, limba de asemenea; pe când Herbert arunca în ei cu pietre, încercau încă să smulgă intestinele prin anus.

Era a patra noapte.

De băut nu mai aveam nimic.

Eram mort de oboseală, pământul dogorea, stăteam ghemuit, cu capul sprijinit în mâini, asudând în bătaia luminii albăstrii a lunii. Licuricii zburau puzderie.

Herbert se plimba încolo şi încoace.

Numai Marcel dormea.

Într-un rând, Herbert – deodată nu am mai auzit zgomot de paşi şi m-am uitat după el – s-a oprit în faţa măgarului mort, fără să mai arunce cu pietre în păsările care forfoteau, s-a oprit şi le-a privit.

Au devorat toată noaptea.

Când luna a apus în sfârşit, cufundându-se în tutun, şi ceaţa jilavă a încetat să mai pară ca laptele, am dormit totuşi; dar nu mult.

Era iar soare!

Când am plecat, fără să fi găsit vreun drum, măgarul zăcea părăsit, zopiloţii, sătui, moţăiau în copacii din jur, ca împăiaţi; Herbert, în calitate de reprezentant şi nepot al lui Hencke-Bosch GmbH., căreia îi aparţineau câmpurile acelea, a preluat răspunderea şi volanul, la fel de tăcut, şi a pornit de-a dreptul prin tutun, era stupid, în urma noastră rămâneau brazde de tutun distrus, dar nu aveam altceva de făcut, de vreme ce claxonatul şi fluieratul nostru, repetat de atâtea ori, nu stârnise nici un răspuns.

Soarele se înălţa.

Apoi am dat peste un grup de indieni, salariaţi ai firmei Hencke-Bosch GmbH. Düsseldorf, care ne-au spus că *señor e* mort. A trebuit să traduc, fiindcă Herbert nu ştia spaniola. Cum adică e mort? Au ridicat din umeri. Spuneau doar că e mort, iar unul dintre ei ne arăta drumul, alergând pe lângă Landrover în pas de trap indian. Ceilalţi îşi vedeau mai departe de lucru. Aşadar, nici vorbă de revoltă! Era o baracă americană, acoperită cu tablă ondulată, iar singura ei uşă era zăvorâtă pe dinăuntru. Se auzea radioul. Am strigat şi am bătut în uşă, ca Joachim să ne deschidă.

— *Nuestro señor ha muerto.*

Am adus cheia de strâns şuruburi a Landroverului, iar Herbert a spart uşa. Nu l-am mai recunoscut. Din fericire, a făcut-o cu ferestrele închise, zopiloţi în copacii dimprejur, zopiloţi pe acoperiş, dar nu aveau cum intra pe fereastră. Putea fi văzut prin ferestre. Şi totuşi, indienii aceia se duceau zilnic la lucru şi nu le trecea prin

minte să spargă uşa şi să-l dea jos pe spânzurat. Se folosise de o sârmă.

— Mă miram de unde îşi alimenta cu curent electric radioul, pe care l-am închis imediat, dar nu acesta era lucrul cel mai important atunci.

L-am fotografiat şi l-am îngropat.

Indienii (cum am menţionat de altfel şi în raportul înaintat consiliului de administraţie) ascultau de orice ordin dat de Herbert, deşi pe atunci el nu ştia încă spaniola, şi l-au recunoscut imediat ca pe noul lor stăpân... Am mai sacrificat o zi şi jumătate pentru a-l convinge pe Herbert că nu poate fi vorba de revoltă şi că fratele lui nu a fost în stare să suporte clima de acolo, ceea ce mi se părea de înţeles; nu ştiu ce îi intrase lui Herbert în cap, dar era de neînduplecat, hotărât să suporte clima. Noi trebuia să ne întoarcem. Ne părea rău de Herbert, dar nici nu putea fi vorba să mai rămânem, lăsând la o parte că nici n-ar fi avut sens; Marcel trebuia să se întoarcă la Boston, la treburile lui, iar eu de asemenea, să-mi văd de drum, adică să mă întorc la Palenque-Campeche-Mexico, pentru a porni apoi cu avionul mai departe, în afară de asta îi şi promisesem amabilului proprietar al hotelului Lacr*oix că îi* vom aduce înapoi Landroverul cel mai târziu peste o săptămână. Eu trebuia să mă duc la turbinele mele. Nu ştiu ce era în mintea lui Herbert, care, cum am apus, nici nu vorbea măcar spaniola, şi socoteam că ar fi o faptă neprietenească, de-a dreptul iresponsabilă, să-l las acolo, singurul alb printre indigeni; l-am implorat amândoi, dar n-a ajutat la nimic. Herbert avea maşina Nash 55, căreia i-am făcut o revizie; era într-o colibă indiană, doar cu un frunzar deasupra, să n-o plouă, după toate aparenţele nefolosită de mult, zgâriată, murdară, dar în stare de funcţionare. Am încercat-o chiar eu. Pe atunci motorul mai era bun, dar înfundat; am făcut proba motorului, gazolină, de asemenea, se mai găsea. Altfel, se înţelege, nu l-am fi lăsat pe Herbert singur acolo. Pur şi simplu, nu mai dispuneam de timp, nici Marcel, nici eu. Marcel trebuia să se întoarcă la orchestra lui simfonică, până la urmă aveam şi noi ocupaţiile noastre, fie că Herbert înţelegea sau nu acest lucru – a ridicat doar din umeri, fără să ne contrazică, şi abia ne-a făcut cu mâna, când ne-am urcat în Landrover, Marcel şi cu mine, şi încă îl mai aşteptam; Herbert a dat din cap, în semn că nu vine. Pe deasupra, părea că se apropie o furtună grozavă, trebuia să plecăm până ne mai puteam orienta după urmele propriei noastre maşini.

Şi astăzi mai e încă o enigmă pentru mine cum de s-au căsătorit Hanna şi Joachim şi cum nu m-au înştiinţat niciodată pe mine, tatăl copilului, că acesta s-a născut.

Nu pot să relatez decât ce ştiu.

Era pe vremea când paşapoartele evreilor fuseseră anulate. Mă jurasem să n-o părăsesc în nici un caz pe Hanna şi nu-mi schimbasem hotărârea. Joachim era gata să ne fie martor la cununie. Burghezilor şi îngrijoraţilor mei părinţi le convenea de asemenea că nu voiam o nuntă cu trăsuri şi tărăboi; numai Hanna se mai îndoia încă dacă e bine să ne căsătorim sau nu, dacă e bine pentru mine. Am înaintat actele la forurile în drept, anunţul căsătoriei noastre apăruse în ziar. Chiar dacă ne-am fi despărţit, îmi spuneam, Hanna ar fi rămas oricum elveţiană şi ar fi avut paşaport. Trebuia să ne grăbim, fiindcă urma să mă prezint la post, la Bagdad. Era într-o sâmbătă dimineaţă când, în sfârşit – după un ciudat mic dejun luat la părinţii mei, care de data aceasta regretau totuşi clopotele bisericii! — ne-am dus în sfârşit la primărie să ne cununăm. Erau o mulţime de nunţi, ca întotdeauna sâmbăta, aşa că aveam mult de aşteptat, şedeam în anticameră, toţi în haine de stradă, printre mirese îmbrăcate în alb şi miri care păreau chelneri. Când Hanna a ieşit întâmplător din anticameră, nu m-am gândit la nimic rău, toţi vorbeam, fumam. Dar când în sfârşit ne-a strigat ofiţerul stării civile, Hanna lipsea. Am căutat-o şi am găsit-o afară, pe malul râului Limmat; era de neclintit; nu voia să vină în camera unde se oficiau căsătoriile. Zicea că nu poate! Am căutat s-o conving, în ceasul al unsprezecelea, am rugat-o să privească lucrurile realist; în zadar. Clătina din cap şi plângea. Zicea că eu mă căsătoresc doar pentru a dovedi că nu sunt antisemit, aşa zicea, şi pur şi simplu n-am putut s-o conving. Săptămâna următoare, ultima pe care am mai petrecut-o la Zürich, a fost groaznică. Hanna nu voia să se căsătorească, iar eu nu aveam de ales, trebuia, conform contractului, să plec la Bagdad. Hanna m-a petrecut la gară şi ne-am luat rămas bun. Îmi promisese că se va duce imediat după plecarea mea la Joachim, care se oferise să-i dea ajutor medical aşa cum ne-am înţeles la despărţire; hotărâsem să nu aducă pe lume copilul nostru.

După aceea n-am mai auzit niciodată de ea. Cele de mai sus s-au petrecut în 1936. Pe atunci am întrebat-o pe Hanna cum i se pare prietenul meu Joachim. I se părea foarte simpatic. Nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte că Hanna şi Joachim se vor căsători.

În Venezuela n-am stat decât două zile (acum două luni), fiindcă turbinele se mai aflau încă în port, împachetate în lăzi, şi despre montaj nici nu putea fi vorba.

20. IV. Plecarea cu avionul din Caracas.

21. IV. Sosirea la New York, Idlewild. Ivy mă aştepta la barieră, se interesase când mă întorc, şi nu puteam s-o ocolesc. Am întrebat-o dacă a primit scrisoarea mea. M-a sărutat, fără să-mi răspundă, şi era informată că peste o săptămână trebuie să plec în interes de serviciu la Paris; mirosea a whisky.

Eu n-am scos o vorbă.

Şedeam în Studebakerul nostru şi Ivy îl conducea spre locuinţa mea. Despre scrisoarea trimisă din deşert n-a pomenit nimic. Cumpărase flori, deşi nu mă dau în vânt după flori, apoi homar şi Sauternes pentru a sărbători salvarea mea din deşert! — şi apoi iar mă săruta în timp ce eu citeam corespondenţa.

Urăsc despărţirile. Nu credeam că am s-o mai văd o dată pe Ivy, şi încă în locuinţa aceea pe care ea o numea „a noastră”.

În sfârşit, o priveşte! Eu făceam duş şi nu mai terminam.

Cearta a început când Ivy a venit cu un prosop şi am izgonit-o – din păcate violent, fiindcă îi place violenţa, întrucât îi dă dreptul să mă muşte.

Din fericire, a sunat telefonul! După ce am stabilit cu Dick, care mă felicitase pentru aterizarea forţată, să facem o partidă de şah, Ivy m-a învinuit că sunt crud, egoist, inuman, că în general sunt lipsit de orice sentiment.

Am râs, fireşte. A început să dea în mine cu pumnii, plângând şi suspinând, dar m-am ferit să fiu violent, fiindcă ea atât aştepta.

S-ar putea ca Ivy să mă fi iubit. (În femei n-am avut niciodată încredere.) Peste un sfert de oră, când l-am chemat pe Dick la telefon să-l anunţ că, din păcate, nu mai pot veni, Dick şi avea tabla de şah pregătită; m-am scuzat şi, ceea ce era mai penibil, nu i-am putut spune din ce cauză, i-am spus doar că aş fi preferat sincer să fac o partidă de şah.

Ivy iar a început să plângă şi să suspine.

Era ora 18 şi ştiam bine cum se va desfăşura seara aceea lungă, dacă nu vom ieşi în oraş; i-am propus întâi să mergem la un restaurant franţuzesc, apoi la unul chinezesc, apoi la unul suedez. În zadar! Ivy declara simplu şi calm că nu îi e foame. I-am replicat: „Dar mie îmi este!” Ivy se referi la homarul din frigider, apoi la

rochia ei sport, cu care nu putea merge la un restaurant elegant. De altfel, mă întrebă, ce părere am de rochia ei? Eu şi luasem homarul, să-l arunc la crematoriu, nefiind dispus să mă las constrâns de un homar – Ivy făgădui să fie rezonabilă. Am pus homarul din nou în frigider şi Ivy se învoi să mergem la restaurantul chinezesc; dar trebuia să recunosc că era foarte plânsă, că se impunea neapărat un *make-up.* Am aşteptat.

Locuinţa mea, aflată în Central Park West, mi se părea de multă vreme prea scumpă, avea două camere, grădină pe acoperiş, o poziţie unică în felul ei, fără îndoială, dar era mult prea scumpă pentru un om care nu e îndrăgostit.

Ivy mă întrebă când plec cu avionul la Paris.

Nu i-am răspuns.

Îmi puneam în ordine ultimele filme pentru a le da la developat, îmi notam bobinele, ca de obicei... Să-i vorbesc de moartea lui Joachim n-aveam nici un chef. Ivy nici nu-l cunoştea, şi apoi Joachim a fost singurul meu prieten adevărat.

Mă întrebam de ce sunt atât de taciturn.

Dick, de pildă, e amabil, îi place şi lui şahul, e foarte cult, aşa mi se pare, în orice caz mai cult decât mine, e un om spiritual, pe care îl admir (doar la şah îi sunt superior) sau cel puţin îl invidiez, un om dintre aceia care ar putea să-ţi salveze viaţa, şi totuşi nu îţi devin intimi.

Ivy tot se mai pieptăna.

Îi povesteam despre aterizarea forţată.

Ivy îşi dădea cu rimel pe gene.

Numai faptul că mai ieşeam o dată împreună după ce ne despărţisem printr-o scrisoare şi mă scotea din sărite. Dar Ivy părea a nu şti că ne despărţisem!

Deodată am simţit că nu mai pot răbda.

Ivy îşi dădea cu ojă pe unghii şi fredona.

Deodată m-am trezit la telefon, informându-mă de un loc pe vapor către Europa, indiferent ce linie, cu cât mai repede, cu atât mai bine.

— Cum aşa, cu vaporul? mă întrebă Ivy.

Era aproape de necrezut că s-ar mai găsi în anotimpul respectiv un loc pe vapor către Europa, şi nu ştiu cum mi-a venit deodată ideea să nu plec cu avionul (poate pur şi simplu fiindcă Ivy fredona şi se comporta de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic). Mă miram eu însumi. Mi s-a răspuns că am noroc, întrucât tocmai devenise liber un pat într-o cabină de două persoane. Ivy a auzit că reţin locul şi a

sărit să întrerupă convorbirea; dar eu şi apucasem să pun jos receptorul.

— *It's okay!* i-am spus.

Ivy a amuţit, ceea ce m-a bucurat; mi-am aprins o ţigară, Ivy auzise şi când plec:

— *Eleven o'clock tomorrow morning.*

I-am repetat şi eu.

— *You're ready?* am întrebat şi i-am ţinut haina, ca de obicei, ca să plecăm în oraş.

Ivy s-a uitat ţintă la mine, apoi şi-a aruncat deodată haina pe undeva prin cameră, şi a început să bată din picioare, înnebunită de furie... Se pregătise să rămână o săptămână în Manhattan, după cum mi-a mărturisit abia acum, şi hotărârea mea bruscă de a nu mai lua avionul, ca de obicei, ci chiar a doua zi vaporul, pentru a fi peste o săptămână la Paris, îi strica socotelile.

I-am ridicat haina. Îi scrisesem că s-a sfârşit, citise negru pe alb; şi pur şi simplu nu crezuse. Îşi zicea că sunt cumsecade şi, dacă vom petrece împreună o săptămână, totul va fi iar ca mai înainte, aşa îşi zicea şi de aceea râdeam.

Poate că eram josnic. Dar şi ea era.

Bănuiala ei că mi-ar fi frică să zbor cu avionul era înduioşătoare şi, cu toate că niciodată nu mi-a fost câtuşi de puţin frică să zbor cu avionul, m-am comportat de parcă mi-ar fi fost într-adevăr. Voiam să-i uşurez ei situaţia; voiam să nu fiu mojic. Am minţit şi am vorbit în aşa fel încât a socotit explicabilă hotărârea mea – i-am povestit (de altfel pentru a doua oară) aterizarea forţată în Tamaulipas, şi cum era cât pe ce...

— *Oh, Honey,* spuse ea, *stop it!*

O defecţiune în alimentarea cu combustibil, ceea ce desigur n-ar trebui să survină, o singură pană idioată, i-am spus, şi ce-mi foloseşte mie că din 1000 de zboruri pe care le fac, 999 se desfăşoară fără cusur; ce mă interesează pe mine că în aceeaşi zi în care mă prăbuşesc în mare, 999 de avioane aterizează perfect?

Ivy căzu pe gânduri. De ce să nu traversez o dată Oceanul şi cu vaporul?

Am tot raţionat aşa, până când Ivy mi-a dat crezare, s-a aşezat de altfel şi a mărturisit că ea nu-şi pusese niciodată problema; acum înţelegea hotărârea mea de a nu călători cu avionul.

M-a rugat s-o iert.

Cred că în viaţa mea am călătorit cu avionul mai mult de 100.000 de mile fără să fi avut nici cea mai mică pană. Nu-mi era

câtuşi de puţin frică. M-am prefăcut doar, până când Ivy m-a rugat să nu mai călătoresc niciodată cu avionul.

A trebuit să jur.

Niciodată!

Ivy era stranie – voia să-mi citească în palmă, într-atât credea dintr-o dată că îmi este frică să călătoresc cu avionul şi-i era teamă pentru viaţa mea! Îmi stârnea milă, fiindcă o lua foarte în serios, după cum aveam impresia, când spunea că am linia vieţii scurtă (deşi sunt om la cincizeci de ani!) şi plângea, aşa că, în timp ce îmi citea în palma stângă, cu dreapta am mângâiat-o pe păr – ceea ce a fost tot o greşeală.

I-am simţit capul fierbinte.

Ivy are douăzeci şi şase de ani.

I-am făgăduit, în sfârşit, să mă duc la un medic şi i-am simţit lacrimile pe mâna stângă, consideram purtarea mea de prost-gust, dar n-aveam ce face, Ivy, cu temperamentul ei, credea în ce spune şi, cu toate că, în ceea ce mă priveşte, desigur, nu cred o clipă în preziceri, a trebuit s-o consolez, de parcă m-aş fi şi prăbuşit, zdrobit şi carbonizat până la neidentificare, râdeam, fireşte, dar o mângâiam cum mângâi şi consolezi o tânără văduvă, şi o sărutam.

S-a întâmplat tocmai ce nu voiam. Peste o oră şedeam alături, Ivy în capotul pe care i-l dăruisem de Crăciun, mâncam homar şi beam Sauternes; o uram.

Mă uram şi pe mine.

Ivy fredona. Parcă în batjocură.

Îi scrisesem că totul s-a sfârşit şi ea avea scrisoarea (am văzut-o) în geantă.

Acum se răzbuna. Îmi era foame, dar homarul mi se părea dezgustător, Ivy îl găsi minunat, apoi mă dezgustau şi mângâierile ei, mâna ei pe genunchiul meu, mâna ei pe mâna mea, braţul ei pe umărul meu, umărul ei pe pieptul meu, sărutul ei când turnam vin, era insuportabil – i-am spus răspicat că o urăsc.

Ivy nu credea. Stăteam la fereastră şi uram tot răstimpul petrecut în Manhattan, şi în primul rând locuinţa mea. Îmi venea să-i dau foc! Când m-am întors de la fereastră, Ivy încă nu se îmbrăcase, pregătise două grapefruits şi mă întreba dacă vreau cafea.

Am rugat-o să se îmbrace. Când a trecut pe lângă mine ca să pună apă la fiert pentru cafea, mi-a dat un bobârnac. Ca unui prostănac. Din chicinetă m-a întrebat dacă vreau să merg la

cinematograf, de parcă era gata să meargă imediat – în ciorapi şi capot.

Se juca de-a şoarecele şi pisica. M-am stăpânit şi n-am zis nimic, i-am adunat pantofii, lenjeria, toată recuzita (şi aşa nu-mi place să am sub ochi astfel de lucruri), pentru a se mai dichisi o dată la nesfârşit.

Da, voiam să merg la cinematograf!

Cafeaua mi-a făcut bine. Hotărârea mea de a renunţa la locuinţă era acum nestrămutată, şi i-am şi spus-o. Ivy nu m-a contrazis. Simţeam nevoia să mă bărbieresc, nu pentru că ar fi fost necesar, dar pur şi simplu simţeam această nevoie. Ca să nu aştept până termină Ivy. Aparatul mi se stricase însă; l-am încercat la toate prizele – nu zbârnâia.

Ivy mă găsea tiptop.

Dar nu mergea aşa!

Ivy era îmbrăcată cu haina şi pălăria.

Desigur că eram tiptop, fără să mai vorbesc de faptul ca aveam în baie un aparat, unul mai vechi, care funcţiona, dar, cum am spus, nu mergea aşa, m-am aşezat ca să demontez aparatul. Orice aparat se poate defecta o dată; dar mă enervează atâta vreme cât nu ştiu de ce.

— Walter, spuse Ivy, *I'm waiting*.

Ca şi când eu nu o aşteptasem niciodată!

— *Technology!* exclamă ea – nu numai cu lipsă de înţelegere, cum m-am obişnuit să constat la femei, dar de-a dreptul ironic, ceea ce nu m-a împiedicat să demontez complet micul aparat; voiam să ştiu ce are.

Şi de data aceasta doar o pură întâmplare a hotărât viitorul, nimic altceva decât un fir de nylon care a pătruns în micul aparat – în orice caz numai întâmplarea a făcut să fim încă acasă când a sunat telefonul şi am fost căutat de C.G.T., probabil că tot de acolo se sunase şi cu o oră înainte, când auzisem apelul, dar nu putusem să răspund, dar oricum, era un apel telefonic hotărâtor; locul meu pe vaporul care pleca spre Europa nu putea fi înregistrat decât dacă prezentam paşaportul imediat, cel mai târziu până la ora douăzeci şi două. Ce vreau să spun: dacă n-aş fi demontat aparatul, nu aş mai fi fost găsit la telefon, adică n-aş mai fi călătorit cu vaporul, în orice caz nu cu acela pe care se afla Sabeth, şi nu ne-am mai fi întâlnit în veci fiica mea şi cu mine.

Peste o oră eram într-un bar, cu biletul de vapor în buzunar, jos, pe malul Houdsonului, mulţumit, după ce văzusem vaporul, un vas

uriaş, cu ferestre luminate pretutindeni, cu catargele, macaralele şi coşurile roşii în bătaia reflectorului – viaţa mi se părea încântătoare, ca unui adolescent, aşa cum nu mi se păruse de multă vreme. Prima mea călătorie cu vaporul! Am băut o bere şi am mâncat un hamburger, ca între bărbaţi, un hamburger cu mult muştar, căci mi se făcuse foame de îndată ce rămăsesem singur, mi-am dat pălăria pe spate, mi-am lins spuma de pe buze în timp ce stăteam cu ochii aţintiţi la televizor, privind un meci de box, de jur împrejur numai docheri, mai ales negri, mi-am aprins o ţigară şi m-am întrebat ce-am sperat de fapt de la viaţă când eram tânăr.

Ivy aştepta acasă.

Din păcate, trebuia să mă întorc, trebuia să-mi fac bagajul, dar nu era nici o grabă. Am mai mâncat un hamburger.

Mă gândeam la Joachim.

Aveam sentimentul că încep o viaţă nouă, probabil doar fiindcă nu mai călătorisem niciodată cu vaporul, în orice caz călătoria cu vaporul mă încânta.

Am rămas acolo până la miezul nopţii.

Speram că Ivy nu mă mai aştepta, că îşi pierduse răbdarea şi părăsise locuinţa mea, supărată că mă purtam (ştiam acest lucru) ca un mojic; dar altfel n-aş fi scăpat de Ivy – am plătit şi am plecat pe jos pentru a mai pierde o jumătate de oră şi a mări şansa de a nu o mai găsi: ştiam că este tenace. Altfel, ştiam prea puţine despre Ivy. Este catolică, manechin, suportă glume despre orice, numai despre papă nu, poate că este lesbiană, poate frigidă, simţea necesitatea să mă seducă, fiindcă mă socotea egoist, inuman, nu este proastă, doar un pic perversă, aşa mi se pare, ciudată, totuşi o fată cumsecade, atâta vreme cât nu devine nesăţioasă… Când am intrat în casă, era îmbrăcată cu haina, avea pălăria pe cap şi zâmbea, fără să-mi facă vreun reproş.

— *Euerything okay?* mă întrebă. În sticlă mai era vin.

— *Everything okay!* am zis.

Scrumiera era plină vârf, faţa, cam plânsă, am umplut paharele atât cât se putea şi am rugat-o să mă ierte de cele întâmplate înainte. Să uităm totul! Mă port urât când sunt extenuat, şi nu de puţine ori sunt extenuat.

Sauternes-ul era cald.

Când am ciocnit paharele pe jumătate pline, Ivy (în picioare) mi-a urat călătorie plăcută şi, în general, viaţă fericită. Fără sărutări.

Beam în picioare, ca la recepţiile diplomatice. În general, am spus eu, timpul petrecut împreună a fost plăcut. Ivy era de aceeaşi părere, excursiile noastre la sfârşit de săptămână la Fire Island, apoi serile noastre în grădina de pe acoperiş…

— Să nu uităm totul! spuse şi Ivy.

Era adorabilă, şi totodată cuminţenia personificată, avea o înfăţişare de băiat, doar pieptul îi era foarte feminin, iar coapsele subţiri, cum se cuvine unui manechin.

Stăteam aşadar în picioare şi ne luam rămas-bun.

Am sărutat-o.

Ea respingea fiecare sărut.

Când am luat-o în braţe, fără să vreau altceva decât un ultim sărut şi i-am simţit corpul, şi-a întors faţa; cu toate acestea tot am sărutat-o. În timp ce fuma şi nu voia să renunţe la ţigară, i-am sărutat urechea, gâtul încordat, tâmplele, părul amărui.

Ivy stătea ca un manechin în vitrină.

Nu numai că îşi fuma ţigara până la filtru, de parcă ar fi fost ultima, dar în mâna cealaltă ţinea paharul gol.

Nu ştiu cum de s-a întâmplat din nou.

Cred că Ivy voia să mă urăsc, mă provoca doar ca să mă urăsc, plăcerea ei era să mă umilească, singura plăcere pe care i-o puteam face.

Uneori îmi era frică de ea.

Stăteam iar ca înainte cu câteva ore.

Ivy voia să doarmă.

Când l-am sunat din nou pe Dick la telefon – nu puteam să ies altfel din încurcătură – trecuse de miezul nopţii şi Dick avea la rândul lui musafiri; l-am rugat să vină cu toată banda. Îi auzeam la telefon pe musafirii lui, voci învălmăşite de oameni beţi. L-am implorat. Dar Dick era neîndurător. Abia când s-a agăţat Ivy de receptor a acceptat să-mi facă un serviciu prietenesc şi să nu mă lase singur cu ea.

Eram mort de oboseală.

Ivy se pieptăna pentru a treia oară.

În sfârşit, când am adormit în balansoar, au sosit: şapte sau nouă bărbaţi, dintre care trei au fost târâţi din lift până în casă, de parcă ar fi fost invalizi. Unul a refuzat să intre când a auzit că este de faţă şi o femeie; i se părea prea mult sau prea puţin. Aşa beat cum era, a coborât pe scări, înjurând, şaisprezece etaje.

Dick făcu prezentările:

— *This is a friend of mine*.

Am impresia că nici el nu-şi cunoştea convivii, cineva lipsea. I-am spus că unul plecase; Dick se simţea dator să vegheze ca nici unul dintre prieteni sa nu se piardă, îi număra cu degetul şi după multă tevatură constată că totuşi lipseşte unul.

— *He's lost,* spuse, *anyhow.*

Fireşte, am căutat să privesc lucrurile sub aspectul lor comic, chiar atunci când s-a făcut zob vaza indiană, care nici măcar nu îmi aparţinea.

Ivy socotea că sunt lipsit de umor.

Nici după o oră n-aveam habar cine sunt oamenii aceia. Se zicea că unul ar fi un artist renumit. Pentru a o dovedi, ne ameninţa că se ridică în mâini pe balustrada balconului nostru de la etajul al şaisprezecelea, lucru de la care fu împiedicat; dar cu acest prilej căzu o sticlă de whisky, de-a lungul faţadei, până jos – desigur nu era artist, pretindeau doar că este, pentru a mă sâcâi, din ce cauză, nu ştiu. Din fericire, sticla n-a căzut în capul nimănui. Am coborât imediat, convins că voi găsi lume adunată, sanitari, sânge, poliţie care mă va aresta. Dar nimic din toate acestea. Când m-am întors în apartament, au izbucnit în râs; fiindcă pretindeau că nu a căzut nici o sticlă de whisky.

Nu ştiam ce să cred.

Când m-am dus întâmplător la toaletă, am găsit uşa închisă cu zăvorul. Am luat o şurubelniţă şi am forţat uşa. Un individ stătea pe jos şi fuma; m-a întrebat cum mă cheamă.

Aşa au ţinut-o toată noaptea.

— În tovărăşia voastră, le-am spus, poate omul să şi moară, poate să moară, că nu băgaţi de seamă, nu găseşti un dram de prietenie, poate omul să şi moară! am strigat, şi la urma urmei de ce mai vorbim unii cu alţii, de ce (mă auzeam eu însumi strigând), la ce bun această companie, dacă poate cineva să moară, fără ca voi să observaţi.

Eram beat.

Şi tot aşa s-au petrecut lucrurile până dimineaţă – nu ştiu când au plecat şi cum; numai Dick mai rămăsese.

La ora 9.30 trebuia să fiu pe vapor.

Mă durea capul, îmi pregăteam bagajul şi îmi părea bine că Ivy mă ajută, era târziu, am rugat-o să-mi mai facă o cafea bună, cum ştie ea, era înduioşătoare, m-a însoţit chiar până la vapor. Fireşte, plângea. Dacă mai avea pe cineva în afară de mine, abstracţie făcând de soţ, nu ştiu; n-a pomenit niciodată de mama sau de tatăl ei, îmi amintesc doar cuvintele ei hazlii: *I'm just a dead-end-kid!*

Era originară din Bronx, încolo nu ştiam într-adevăr nimic despre Ivy, la început am crezut că e dansatoare, apoi cocotă, dar m-am înşelat, cred că lucra într-adevăr ca manechin.

Stăteam pe punte.

Ivy cu pălărioara ei verde-colibri.

Mi-a promis că rezolvă ea totul, şi problema cu casa şi cea cu Studebakerul. I-am dat cheile. I-am mulţumit când a sunat sirena şi megafonul invita neîncetat persoanele care îi petreceau pe călători să părăsească vaporul; am sărutat-o, fiindcă trebuia într-adevăr să plece, sirenele vaporului nostru răsunau în toate părţile, încât erai nevoit să-ţi astupi urechile. Ivy a fost ultima persoană care a trecut pe pasarelă spre chei.

I-am făcut semn cu mâna.

A trebuit să-mi adun puterile, deşi m-am bucurat când au fost desprinse parâmele grele. Era o zi frumoasă, cu cerul senin. Îmi părea bine că până la urmă totul se aranjase.

Ivy făcea şi ea semn cu mâna.

„Ce fată cumsecade!” mi-am spus, n-am înţeles-o pe Ivy niciodată; când şlepurile negre ne scoteau de-a-ndărătelea din rada portului, iar sirenele sunau din nou, am stat pe postamentul unei macarale şi am filmat-o (cu noul meu teleobiectiv) pe Ivy, făcându-mi cu mâna, până nu s-au mai putut distinge figurile cu ochiul liber. Am filmat toată ieşirea în larg, câtă vreme s-a mai zărit Manhattanul, apoi pescăruşii care ne însoţeau.

Pe Joachim n-ar fi trebuit să-l îngropăm (aşa îmi ziceam adesea), ci să-l ardem. Dar nu se mai putea schimba nimic. Marcel avea deplină dreptate: focul e o treabă curată, pământul e noroi după o singură furtună (ca aceea pe care am apucat-o la întoarcere), putrefacţie plină de germeni, e lipicios ca vaselina, în zorii zilei e baltă, ca o baltă de sânge murdar, o baltă plină de salamandre, de simple capete negre cu cozi vibratile, chiar aşa înspăimântător.

(Eu aş dori să fiu incinerat!)

Atunci, la întoarcere, nu ne-am oprit deloc, exceptând noaptea, fiindcă era pur şi simplu prea întuneric, fără lună, ca să fi putut conduce maşina. Ploua. A gâlgâit apa toată noaptea, lăsaserăm farurile aprinse, deşi stăteam pe loc, şi spumega de parcă se pornise potopul, în faţa farurilor pământul aburea, era o ploaie grea şi caldă. Fără vânt. În conul de lumină al farului se vedeau plante încremenite, împletituri de rădăcini aeriene, care luceau ca nişte intestine. Îmi părea bine că nu sunt singur, deşi, obiectiv vorbind, nu exista nici o primejdie, apa se scurgea. N-am dormit o

clipă. Şedeam ca în saună, adică dezbrăcaţi, erau de nesuportat hainele ude pe corp. Apoi, cum îmi repetam mereu, era doar apă, nu avea de ce să-mi fie scârbă. Spre dimineaţă ploaia a încetat brusc, aşa cum ai închide un duş; dar picura apa de pe plante, pleoscăia şi picura întruna. Apoi au venit zorile! Nici urmă de răcoare; dimineaţa era fierbinte şi ceţoasă, soarele vâscos, ca întotdeauna, frunzele străluceau, iar noi eram uzi de năduşeală, de ploaie, de ulei, lipicioşi ca nişte nou-născuţi. Eu conduceam maşina; nici nu ştiu cum am trecut râul cu Landroverul nostru; dar am trecut şi nu ne venea să credem că am înotat în apa aceea cu băşicuţe puturoase. Maşina a împroşcat noroiul de o parte şi de alta când am trecut prin bălţi, prin bălţile înroşite de zori – odată Marcel mi-a spus: *Tu sais que la mort est femme!* M-am uitat la el, *et que la terre est femme!* A adăugat, şi ceea ce a spus la urmă am înţeles, fiindcă într-adevăr aşa arăta, chiar aşa, şi am râs tare, fără să vreau, ca de o glumă obscenă.

Pe fata cu păr blond pieptănat în coadă de cal am zărit-o pentru prima oară nu mult după plecarea vaporului, când ne-am adunat în sufragerie şi ne-am aşezat la rând pentru a primi tichetele. De fapt, îmi era totuna cu cine aveam să stau la masă, dar speram totuşi să fie numai bărbaţi, indiferent ce limbă ar fi vorbit. De ales nici nu putea fi vorba! Stewardul avea un plan în faţă, era un birocrat francez, prost dispus când cineva nu înţelegea limba franceză, apoi vorbăreţ când îi convenea, *charmant* la culme, în timp ce noi aşteptam, un şir întreg de pasageri – în faţa mea, o fată tânără în pantaloni negri de cowboy, doar cu puţin mai scundă decât mine, englezoaică sau scandinavă, obrazul nu i-l vedeam, doar părul blond ori aproape roşcat, pieptănat în coadă de cal, care se clătina la fiece mişcare a capului. Fireşte, mă uitam împrejur să văd dacă nu dau de vreo cunoştinţă; nădăjduiam într-adevăr să stau la masă numai cu bărbaţi. Pe fată am remarcat-o doar fiindcă cel puţin o jumătate de oră i s-a clătinat coada de cal înaintea mea. Obrazul, după cum am spus, nu i-l vedeam. Am încercat să mi-l închipui. Ca să treacă timpul; aşa cum dezlegi cuvinte încrucişate, ca să treacă timpul. De altfel, printre noi aproape că nici nu erau tineri. Fata purta (îmi amintesc perfect) un pulover negru cu guler rulat, existenţialist, un şir de mărgele de lemn obişnuit, espadrile, toate destul de ieftine. Fuma, avea o carte groasă sub braţ, iar din buzunarul de la spate al pantalonilor de cowboy ieşea capătul unui pieptene verde. Din pricina aşteptării nesfârşite eram pur şi simplu silit s-o privesc; părea foarte tânără: avea pe gât un perişor ca

puful, se mişca întruna, urechile mici i se roşeau când făcea stewardul vreo glumă – a ridicat doar din umeri; îi era indiferent dacă va mânca în prima sau în a doua serie.

Ea a fost repartizată în prima; eu într-a doua. Între timp, dispăruse din vedere şi ultima porţiune de coastă americană, Long Island, de jur împrejur numai apă; mi-am adus aparatul de filmat jos în cabină, unde mi-am văzut pentru prima oară tovarăşul de drum, un tânăr voinic, Lajser Lewin, agricultor din Israel. I-am cedat patul de jos. Când am intrat în cabină şedea pe cel de sus, conform tichetului, dar ne-am simţit amândoi mai bine, aşa cred, când s-a aşezat pe patul de jos şi a început să-şi despacheteze catrafusele. Era un munte de om! M-am ras, întrucât nu ajunsesem s-o fac de dimineaţă din pricina grabei. Am pus aparatul în priză, acelaşi aparat din ajun, şi a funcţionat. Domnul Lewin studiase agronomia în California. Eu m-am ras, fără a vorbi prea mult. Mai târziu, din nou pe punte. Nu era nimic de văzut, apă de jur împrejur, stăteam şi mă bucuram că sunt inaccesibil – în loc să-mi asigur un scaun pe punte. Încă nu cunoşteam obiceiurile. În urma vaporului zburau pescăruşi. Nu eram în stare să-mi imaginez cum poţi petrece cinci zile pe un astfel de vapor, mă plimbam încoace şi încolo, cu mâinile în buzunarele pantalonilor, când împins de vânt, aproape plutind, când împotriva vântului, înaintând cu greu, cu corpul plecat înainte şi cu pantalonii fâlfâind, mă miram de unde aveau ceilalţi pasageri scaunele. Pe fiecare scaun era scris câte un nume. Când m-am informat la steward, nu mai era disponibil nici un scaun. Sabeth juca ping-pong.

Juca splendid, tic-tac, tic-tac, mingea sărea de colo-colo, era o plăcere să priveşti. Eu nu mai jucasem de ani de zile.

Sabeth nu m-a recunoscut.

O salutasem dând din cap.

Avea ca partener un domn tânăr. Probabil prietenul sau logodnicul ei. Îşi schimbase îmbrăcămintea, purta acum o fustă de catifea ieftină, verde oliv, în formă de clopot, care îi stătea mai bine decât pantalonii băieţeşti – presupunând că era într-adevăr aceeaşi persoană!

În orice caz, cealaltă nu se vedea nicăieri.

La bar, unde am nimerit din întâmplare, nu era nici dracu’. La bibliotecă se găseau doar romane, în altă parte mese pentru joc de cărţi, ceea ce însemna tot plictiseală – afară era vânt, totuşi mai puţin plictisitor, de vreme ce înaintam.

De fapt, nu se mişca decât soarele.

Şi, sporadic, la orizont, câte un cargobot.

La ora patru s-a servit ceaiul.

Din când în când mă opream lângă masa de ping-pong, uimit de fiecare dată când o vedeam din faţă, silit să mă întreb dacă era într-adevăr aceeaşi persoană al cărei chip încercasem să-l ghicesc în timp ce aşteptam să ni se dea tichetele de masă. Stăteam la fereastra cea mare a punţii de promenadă, fumam şi mă prefăceam că privesc marea. Văzută din spate, dinspre coada de cal roşcată, era întru totul aceeaşi, dar din faţă mi se părea stranie. Avea ochii cenuşii ca apa, cum au adesea roşcatele. Şi-a scos jacheta de lână, fiindcă pierduse partida, şi şi-a suflecat bluza. Odată era cât pe ce să mă doboare alergând după minge. Nu s-a scuzat deloc. Nici nu mă vedea.

Am pornit mai departe.

Pe punte era acum frig şi chiar ud, din pricina valurilor înspumate, stewardul strângea scaunele, pliindu-le. Valurile se auzeau mult mai tare şi, în afară de ele, jocul de ping-pong, de la etajul de dedesubt, tic-tac, tic-tac. Apoi apusul soarelui. Tremuram de frig. Când am coborât în cabină, ca să-mi iau raglanul, a trebuit să trec iar pe puntea de promenadă – i-am ridicat mingea, fără a importuna, cred, ea mi-a mulţumit scurt pe englezeşte (altfel vorbea germana) şi curând după aceea a bătut gongul pentru prima serie.

Scăpasem de prima după-amiază.

Când m-am întors cu raglanul şi cu camera de luat vederi ca să filmez apusul soarelui, cele două palete de ping-pong zăceau pe masa verde.

Întrucât se schimbă lucrurile dacă dovedesc că nici nu bănuiam, că nici nu aveam cum să ştiu?! Am răpus viaţa copilului meu şi nu mai pot îndrepta nimic. La ce mai foloseşte o relatare? Nu eram îndrăgostit de fata cu părul roşcat, pieptănat în coadă de cal, îmi atrăsese atenţia şi atâta tot, nu aveam cum să bănuiesc că e propria mea fiică, nici nu ştiam măcar că sunt tată. De ce să mă gândesc la fatalitate? Nu eram îndrăgostit, dimpotrivă, chiar din clipa când am intrat în conversaţie mi-a fost mai străină decât orice fată vreodată, apoi, în general, a fost o întâmplare improbabilă faptul că am conversat, fiica mea şi cu mine. S-ar fi putut tot atât de bine să trecem pur şi simplu unul pe lângă altul. De ce fatalitate?! S-ar fi putut întâmpla şi cu totul altfel.

Chiar în seara primei zile, după ce am filmat apusul soarelui, am jucat ping-pong, pentru prima şi ultima dată. De discutat era aproape imposibil; nu mai ştiam că un om poate să fie atât de tânăr. I-am dat lămuriri în ceea ce privea camera mea de luat vederi, dar o plictisea tot ce spuneam. Partida noastră de ping-pong s-a desfăşurat mai bine decât mă aşteptam; nu mai jucasem de zeci de ani. Doar serviciul ei era puternic, tăiat. Mai de mult ştiam şi eu să tai mingile, dar îmi lipsea exerciţiul, aşa că eram prea lent. Ea tăia de câte ori putea, dar nu întotdeauna cu succes; eu mă apăram. Ping-pongul depinde de încrederea în tine, de nimic altceva. Nu eram atât de bătrân cum bănuia fata, şi n-a mers chiar aşa un, doi, cum se aştepta ea, desigur; încetul cu încetul am văzut cum trebuie respinse mingile ei. Fără îndoială, o plictiseam. Partenerul ei de după amiază, un tânăr mustăcios, juca, fireşte, cu mai multă prestanţă. Mie mi s-au înroşit curând obrajii, fiindcă trebuia să mă aplec des, dar şi fata a fost nevoită să-şi scoată jacheta de lână şi chiar să-şi suflece bluza, pentru a mă bate, îşi tot arunca spre spate, nerăbdătoare, coada de cal. De cum a apărut prietenul ei mustăcios, zâmbind, în chip de spectator, cu amândouă mâinile în buzunar, am depus paleta – ea mi-a mulţumit, fără a-mi cere să sfârşim partida; i-am mulţumit la rândul meu şi mi-am luat sacoul.

Nu mă ţineam de ea.

Stăteam de vorbă cu tot felul de oameni, mai ales cu mister Lewin, în nici un caz nu numai cu Sabeth, ba chiar şi cu fetele bătrâne de la masa mea, stenodactilografe din Cleveland, care se simţeau obligate să vadă Europa, ori cu preotul american, un baptist din Chicago, totuşi băiat de viaţă.

Eu nu sunt obişnuit să stau inactiv.

Înainte de culcare, ca să iau aer, străbăteam de fiecare dată toate punţile. Singur. Când o găseam pe întuneric – întâmplător – braţ la braţ cu partenerul ei de ping-pong, se făcea că nu mă vede; ca şi când n-ar fi trebuit pentru nimic în lume să ştiu că e îndrăgostită.

Ce-mi păsa mie!

Mă plimbam, cum am spus, ca să iau aer.

Ea credea că sunt gelos.

A doua zi dimineaţă, când stăteam singur rezemat de balustradă, s-a apropiat de mine şi m-a întrebat unde îmi este prietenul. Nu mă interesa dacă socotea că prietenul meu ar fi agricultorul din Israel sau baptistul din Chicago, credea că mă simt

singur şi voia să fie amabilă, nu s-a lăsat până nu m-a făcut să vorbesc despre multe şi mărunte – despre navigaţie, radar, curbura pământului, electricitate, entropie, despre care nu mai auzise. Nu era deloc proastă. Puţini dintre cei cărora le-am explicat aşa-numitul demon al lui Maxwell au înţeles atât de repede ca fata aceasta, căreia îi ziceam Sabeth, fiindcă Elisabeth mi se părea un nume imposibil. Mi-a plăcut, dar în nici un caz nu i-am făcut curte. Mă tem că vorbeam ca un profesor, în timp ce ea zâmbea. Sabeth nu ştia nimic despre cibernetică şi ca întotdeauna când vorbesc cu profanii despre acest subiect a trebuit să resping tot felul de reprezentări copilăreşti privitoare la robot, mă supără resentimentul oamenilor faţă de maşină, fiindcă este stupid argumentul lor lipsit de sens: omul nu este o maşină. I-am explicat ce înseamnă cibernetica actuală în materie de *informaţie,* că acţiunile noastre sunt răspunsuri la aşa-zisele informaţii, respectiv impulsuri, şi că de fapt există răspunsuri automate care se sustrag în mare măsură voinţei noastre, reflexe pe care o maşină le poate avea tot atât de bine ca un om, dacă nu şi mai bine. Sabeth şi-a încruntat sprâncenele (ca mai târziu la glume care nu-i plăceau) şi a râs. I-am recomandat să citească *Cybernetics or Control and Communication in the Animal and the Machine, M.I.T., 1949,* de Norbert Wiener. Fireşte, nu mă referem la roboţii imaginaţi de revistele ilustrate, ci la maşina de calculat ultra-rapidă, numită şi creier electronic, deoarece comanda se face prin tuburi electronice cu vid, o maşină care întrece de pe acum orice minte omenească. Într-un singur minut face 2.000.000 de adunări şi scăderi! În acelaşi tempo rezolvă un calcul infinitezimal, logaritmii îi află mai repede decât putem noi citi rezultatul, iar o problema care până acum acapara toată viaţa unui matematician este rezolvată în câteva ore, şi mult mai serios, fiindcă maşina nu poate să uite nimic, fiindcă include toate informaţiile primite, mult mai multe decât poate cuprinde creierul omenesc, în datele probabilităţii. Şi, înainte de toate, maşina nu are sentimente, nu ştie ce e teama, nici speranţa, care nu fac decât să stânjenească, nu are nici dorinţe în privinţa rezultatului, lucrează pur şi simplu după logica probabilităţii, de aceea afirm: robotul distinge mai bine decât omul, el ştie mai mult despre viitor decât noi, pentru că îl află prin calcul, nu face speculaţii şi nu visează, este dirijat de propriile lui rezultate *(feed-back)* şi nu se poate înşela, robotul n-are nevoie de presimţiri.

Sabeth mă socotea caraghios.

Dar într-o oarecare măsură îi eram simpatic, cred; în orice caz, a dat din cap când m-a văzut pe punte, şedea pe scaunul ei şi a pus imediat mâna pe carte, dar m-a salutat dând din cap.

— *Hello, Mister Faber!*

Îmi spunea mister Faber, fiindcă eu, obişnuit cu pronunţia englezească a numelui meu, mă prezentasem astfel; încolo vorbeam germana.

De multe ori o lăsam în pace.

De fapt, ar fi trebuit să lucrez.

Călătoria cu vaporul te pune într-o situaţie foarte ciudată. Cinci zile fără automobil! Eu sunt obişnuit să lucrez sau să conduc maşina, nu mă pot odihni dacă nimic nu mişcă, şi apoi orice nu-mi intră în deprindere mă enervează. Nu puteam să lucrez. Călătoreşti, călătoreşti, motoarele merg zi şi noapte, le auzi, le simţi, călătoreşti necontenit, dar numai soarele se mişcă, şi, respectiv, luna, s-ar putea să avem doar iluzia că înaintăm, s-ar putea ca vaporul doar să se legene pe loc şi să stârnească valuri, orizontul rămâne acelaşi şi stăm ca fixaţi în mijlocul unui disc, doar valurile alunecă mai departe cu nu ştiu câte noduri pe oră, în orice caz destul de repede, dar în fond nimic nu se schimbă – atâta doar că devii mai bătrân!

Sabeth juca ping-pong sau citea.

Mă plimbam câte o jumătate de zi, cu toate că e imposibil să întâlneşti pe cineva care nu e la bord; zece ani n-am mers atâta cât am mers atunci pe vapor, uneori baptistul consimţea să intre în jocul acela copilăresc de a împinge cu beţele discuri de lemn, ca să ne distrăm, aveam mai mult timp ca oricând, şi totuşi nu apucam să citesc nici măcar gazeta zilnică de bord.

News of today…

Numai soarele se mişca.

President Eisenhower says…

Puţin îmi pasă!

Important este să-ţi împingi discul de lemn în spaţiul indicat şi apoi un lucru e sigur – că nu poate să apară nimeni care nu se află pe vapor, Ivy de exemplu, eşti pur şi simplu inaccesibil.

Vremea era frumoasă.

Într-o dimineaţă, când îmi luam micul dejun împreună cu baptistul, Sabeth s-a aşezat la masa noastră, ceea ce m-a bucurat sincer, era în pantalonii ei negri de cowboy. Împrejur se găseau destule mese libere la care s-ar fi putut aşeza, dacă nu m-ar fi putut suferi, îmi ziceam. Mă bucuram sincer. Au vorbit despre

Muzeul Luvru din Paris, pe care nu-l cunoşteam, în timp ce eu îmi curăţam mărul. Vorbea englezeşte foarte fluent. Din nou mă uimea cât era de tânără. Mă întrebam dacă şi eu am fost vreodată atât de tânăr. Şi ce păreri avea! Nu se poate să existe un om care nu a fost la Luvru pentru că nu pune preţ pe aşa ceva. Sabeth credea că mă amuz pe socoteala ei. În fond, baptistul se amuza pe seama mea.

— *Mister Faber is an engineer* – a spus el.

Ceea ce mă irita nu erau în nici un caz glumele lui idioate despre ingineri, ci flirtul lui cu fata, care nu venise la masa noastră pentru el, faptul că punea mâna pe braţul ei, pe umărul ei şi apoi iar pe braţ, mâna lui cărnoasă. Dar de ce o tot atingea pe fată?! Doar fiindcă fusese la Luvru?

— *Listen,* spunea el mereu, *listen!*

Sabeth:

— *Yes, I'm listening.*

În fond, baptistul nu avea nimic de spus, îi tot dădea de zor cu Luvru, doar ca să o mai poată atinge pe fată, aşa, după maniera domnilor bătrâni, şi totodată ca să zâmbească în ceea ce mă privea.

— *Go on,* îmi spuse, *go on!*

Eu îmi susţineam punctul de vedere că profesiunea de tehnician, care nu are de-a face decât cu realitatea, este oricum o profesiune de bărbat, dacă nu chiar singura profesiune pentru un bărbat; am amintit că ne aflăm pe un vapor, aşadar pe o realizare a tehnicii.

— *True,* spuse el, *very true!* Şi tot timpul o ţinea pe fată de braţ, se prefăcea că e încordat şi atent numai ca să nu-i dea drumul.

— *Go on,* spuse, *go on!*

Fata, vrând să-mi vină în ajutor, a adus vorba de roboţi, de vreme ce nu-mi erau cunoscute sculpturile de la Luvru; nu aveam însă chef să vorbesc despre asta şi am spus în treacăt că sculpturile şi în general lucrurile de acest fel nu sunt altceva (pentru mine) decât străbunii robotului. Primitivii căutau să anuleze moartea, reproducând corpul omenesc – noi, înlocuind corpul omenesc. Tehnică în loc de misticism!

Din fericire, veni mister Lewin.

Când s-a dovedit că nici mister Lewin nu fusese încă la Luvru, s-a schimbat discuţia, mister Lewin, din fericire, vizitase în ajun sala maşinilor – şi faptul acesta a dus la o conversaţie dublă: baptistul şi Sabeth vorbeau mai departe despre Van Gogh, Lewin şi cu mine despre motoarele Diesel, în timp ce eu, deşi mă interesau motoarele Diesel, nu o scăpam din ochi pe fată; îl asculta foarte

atent pe baptist, dar în acelaşi timp i-a luat mâna şi a aşezat-o lângă ea, ca pe un şervet.

— *Why do you laugh?* m-a întrebat el.

Râsesem pur şi simplu.

— *Van Gogh is the most intelligent fellow of his time, mi-a* spus, *have you ever read his letters?*

Sabeth interveni:

— Ştie într-adevăr foarte multe.

De îndată ce noi, mister Lewin şi cu mine, am început să vorbim despre electricitate, n-a mai ştiut nimic nici baptistul, favoritul, şi şi-a curăţat la rândul lui mărul, tăcând mâlc.

În cele din urmă am vorbit despre Israel.

Mai târziu, pe punte, Sabeth (fără să o îndemn eu) şi-a exprimat dorinţa de a vizita sala maşinilor, şi anume, împreună cu mine; spusesem în treacăt că am să vizitez şi eu o dată sala maşinilor. Nu voiam în nici un caz să o plictisesc. S-a mirat cum de nu am un scaun pe punte şi mi-a oferit imediat scaunul ei, fiindcă şi aşa stabilise o partidă de ping-pong.

I-am mulţumit şi s-a dus.

De atunci am stat adesea pe scaunul ei; stewardul îl aducea de cum mă zărea, îl deschidea şi mă saluta, zicându-mi mister Piper, fiindcă pe scaunul ei scria *Miss E. Piper.*

Îmi spuneam că probabil orice fată îmi va aminti într-un fel de Hanna. În zilele acelea m-am gândit din nou la Hanna. Ce va să zică în fond asemănarea? Hanna era brunetă; Sabeth blondă, oarecum roşcată, şi eu mă apucam, forţând lucrurile, să le compar. O făceam ca să mai treacă timpul. Sabeth era tânără, ca Hanna odinioară, apoi vorbea şi ea acelaşi dialect din sudul Germaniei, dar, în fond (îmi ziceam), atâtea neamuri vorbeau acelaşi dialect. Stăteam ceasuri întregi pe scaunul ei, cu picioarele rezemate de balustrada albă, care vibra, şi priveam în larg. Din păcate, nu aveam la mine nici o revistă de specialitate, romane nu pot să citesc, aşa că preferam să reflectez de unde provine vibraţia, cum de poate fi înlăturată, sau făceam socoteala cam câţi ani va fi având Hanna şi mă întrebam dacă o fi albit. Am închis ochii şi am încercat să dorm. Dacă Hanna ar fi fost pe punte, aş fi recunoscut-o imediat, fără îndoială. Mi-am zis: „Poate că este pe punte!”; m-am ridicat şi m-am plimbat încet printre scaune, încoace şi încolo, fără să cred serios că este într-adevăr pe punte. Mă distram! Totuşi (recunosc) mă temeam că ar putea să fie şi examinam în linişte diferite doamne care nu mai erau tinere. Nu-i greu, când porţi

ochelari de soare; stai şi fumezi şi le examinezi, fără ca ele să remarce, le examinezi în linişte, cât se poate de obiectiv. Le apreciam vârsta, ceea ce nu era deloc uşor; luam mai puţin în seamă culoarea părului, eram atent mai ales la picioare, la pulpe, în măsura în care erau descoperite, şi înainte de toate la mâini şi la buze. Ici şi colo, buzele erau încă foarte fragede (după părerea mea), în timp ce gâtul îţi amintea de pielea încreţită a şopârlelor, îmi închipuiam că Hanna este încă foarte frumoasă, adică fermecătoare. Din păcate, nu puteam să-i văd ochii, fiindcă nu dădeam cu privirea decât de ochelari de soare. Şi mai erau acolo tot felul de chipuri care probabil nu înfloriseră niciodată, americance, produse ale cosmeticii. Ştiam bine: aşa nu avea să arate Hanna niciodată.

M-am aşezat din nou pe scaun.

Şuierul vântului prin coşul vaporului...

Valuri înspumate...

Odată, un cargobot la orizont...

Mă plictiseam, de aceea mi se învârteau gândurile în jurul Hannei; stăteam întins, cu picioarele sprijinite de balustrada albă, în continuă vibraţie, şi ceea ce ştiam despre Hanna era tocmai suficient pentru un mandat de arestare, care nu are însă nici o valabilitate, dacă persoana nu e prezentă. Nu o vedeam, după cum am mai spus, nu o vedeam nici măcar cu ochii închişi.

Douăzeci de ani înseamnă vreme, nu glumă.

În schimb (am deschis ochii, fiindcă cineva se apropiase de scaunul meu), din nou fetişcana pe care o chema domnişoara Elisabeth Piper.

Terminase partida de ping-pong.

Cel mai mult mă frapa cum, în timpul discuţiei, pentru a-şi manifesta protestul, îşi arunca pe spate coada de cal (deşi Hanna nu-şi pieptănase părul în coadă de cal!), sau cum ridica din umeri, când ceva nu-i era cu totul indiferent, doar aşa, din mândrie. Dar, mai presus de toate, cuta mică şi de scurtă durată care îi apărea pe frunte, între sprâncene, când, deşi râdea, vreo glumă făcută de mine i se părea de fapt proastă. Mă frapa, nu mă preocupa. Îmi plăcea. La urma urmei, sunt gesturi care îţi plac pentru că le-ai mai văzut odată undeva. Întotdeauna am avut îndoieli când s-a vorbit de vreo asemănare; aşa m-a învăţat experienţa. Fratele meu şi cu mine râdeam de ne prăpădeam când bieţii oameni care nu ştiau nimic remarcau asemănarea noastră frapantă! Fratele meu era adoptat. Când cineva, de pildă, întinde mâna dreaptă pe la spate

pentru a se scărpina la tâmpla stângă, mă frapează, îmi aminteşte imediat de tatăl meu numai pentru că se scărpina aşa. Eu mă conduc după raţiune. Nu sunt nici baptist, nici spiritist. Cum să bănuiesc că o fată oarecare, cu numele Elisabeth Piper, este fiica Hannei? Dacă aş fi avut cea mai mică bănuială atunci, pe vapor (sau mai târziu), că ar putea să existe într-adevăr o legătură între fata aceea şi Hanna, care, după istoria cu Joachim, bineînţeles că îmi era prezentă în minte, fireşte că aş fi întrebat-o imediat cine îi e mamă. Cum se numeşte? De unde vine – nu ştiu cum m-aş fi comportat, în orice caz altfel, e de la sine înţeles, doar nu sunt morbid, aş fi tratat-o pe fată ca pe fata mea, nu sunt pervers!

Totul era atât de firesc – o inofensivă cunoştinţă de călătorie.

Odată, Sabeth a avut un uşor rău de mare; în loc să se ducă pe punte, cum era indicat, a vrut să meargă în cabină, a vomitat pe culoar, apoi prietenul ei mustăcios a aşezat-o în pat, de parcă i-ar fi fost soţ. Din fericire, eram şi eu de faţă. Sabeth, în pantalonii ei negri de cowboy, cu faţa întoarsă într-o parte, fiindcă altfel nu-i permitea coada de cal, stătea întinsă cum se nimerise, istovită şi buhăită, palidă ca un cadavru. El o ţinea de mână. Eu am scos imediat un hublou, ca să intre mai mult aer, şi i-am dat apă.

” Mulţumesc!” a spus tânărul care stătea ghemuit pe marginea patului; îi desfăcea şireturile espadrilelor făcând pe samariteanul. Ca şi când răul i-ar fi venit de la picioare!

Am rămas în cabină.

Cordonul roşu îi era prea strâmt, se vedea, dar socoteam că nu e treaba noastră să-i desfacem cordonul.

M-am prezentat.

Îndată ce ne-am dat mâna, tânărul s-a aşezat din nou pe marginea patului. Poate că-i era într-adevăr prieten. Sabeth arăta ca o adevărată femeie, când şedea aşa culcată, nu ca un copil; am luat o pătură de pe patul de sus şi am învelit-o, fiindcă îi era probabil frig.

— Mulţumesc! a spus el.

Am aşteptat pur şi simplu până când tânărul a socotit şi el că nu mai aveam ce căuta acolo şi că ar trebui să o lăsăm singură.

— Ciau! i-a spus.

I-am ghicit gândul, voia să se rătăcească de mine undeva pe punte şi apoi să se întoarcă singur în cabină. L-am provocat la o partidă de ping-pong… Nu se dovedi atât de prost cum îl credeam, dar simpatic în orice caz nu era. Cum poate să poarte cineva mustaţă? Ping-pong n-am jucat, fiindcă erau amândouă mesele

ocupate; în schimb, l-am încurcat într-o discuţie – fireşte în dialectul german din sud – despre turbine, el era grafician de profesie, artist, dar isteţ. Când a văzut că n-are succes la mine cu pictura, teatrul şi altele de acest fel, a vorbit negustoreşte, nu fără scrupule, dar cu isteţime, era elveţian, după cum s-a dovedit.

Nu ştiu ce găsise Sabeth la el.

Nu aveam nici un motiv să încerc un sentiment de inferioritate, nu sunt un geniu, totuşi un om care ocupă un post de conducere, adevărul e că-i suport din ce în ce mai greu pe tinerii aceştia, tonul lor, geniul lor, deşi nu-mi vorbea decât de visuri de viitor, cu ele se grozăvesc, şi puţin îi interesează lucrurile pe care noi le-am realizat efectiv; dacă începi să le enumeri, zâmbesc politicos.

— Nu vreau să vă reţin, i-am spus.

— Mă scuzaţi?

— Vă rog! i-am răspuns.

Când i-am dus tabletele care mie îmi ajutaseră, Sabeth nu mai voia să primească pe nimeni în cabină. Se purta straniu, dar era îmbrăcată, cum am văzut prin crăpătura uşii. Mai înainte îi promisesem tabletele tocmai în acest scop. Le-a luat prin crăpătura uşii. Dacă tânărul se afla sau nu în cabină, nu ştiu. Am rugat-o pe fată să-şi ia tabletele. Voiam s-o ajut; căci doar ţinându-i mânuţa şi scoţându-i espadrilele nu însemna un ajutor. Nu mă interesa într-adevăr deloc dacă o fată ca Sabeth (a cărei naivitate a rămas pentru mine o enigmă) a avut vreodată de-a face cu un bărbat, dar îmi puneam întrebarea.

Tot ce ştiam pe atunci:

Un semestru la Yale, *scholarship,* se întorcea acasă la mama, care locuia la Atena, spre deosebire de domnul Piper, care era în Germania de Est, fiindcă el credea în comunism; grija ei de căpetenie în zilele acelea: să găsească un hotel ieftin la Paris – apoi voia să plece cu autostopul la Roma (ceea ce socoteam că e o nebunie) şi nu ştia ce meserie îşi va alege, medic de copii, specialistă în artă decorativă, sau aşa ceva, poate chiar şi stewardesă, ca să poată călători mult cu avionul, în orice caz dorea să se ducă o dată în India şi în China. Sabeth aprecie (la întrebarea mea) că am patruzeci de ani, dar când auzi că voi împlini în curând cincizeci nu se miră. Ea avea douăzeci. Prin ce o impresionam eu mai mult: că îmi aminteam de primul zbor peste Atlantic al lui Lindbergh (1927), întrucât aveam pe atunci douăzeci de ani. Nu a crezut până nu a făcut socoteala! Vârsta mea, în concepţia Sabethei, nu ar fi suferit nici o schimbare, aşa cred, dacă i-aş

povesti pe acelaşi ton despre Napoleon. De obicei stăteam rezemat de balustradă, fiindcă nu se putea ca Sabeth (mai totdeauna în costum de baie) să şadă pe jos, în timp ce eu mă tolăneam pe scaun; mi se părea că aş fi arătat ca un unchi – iar invers, Sabeth pe scaun, iar eu ghemuit alături de ea, cu picioarele încrucişate, era de asemenea caraghios.

În orice caz, nu voiam s-o stânjenesc.

Jucam şah cu mister Lewin, care era cu gândul la agronomie, sau cu alţi pasageri care după cel mult douăzeci de mutări erau mat; era plictisitor, dar mai bine mă plictiseam decât să o plictisesc pe fată, adică mă duceam la ea într-adevăr numai când aveam să-i spun ceva.

I-am interzis să se facă stewardesă.

Sabeth, de cele mai multe ori, era cufundată în cartea ei groasă, iar când vorbea despre Tolstoi mă întrebam într-adevăr ce poate să ştie de fapt o astfel de fată despre bărbaţi. Eu nu l-am citit pe Tolstoi. Bineînţeles că mă tachina când îmi spunea:

— Acum vorbiţi din nou ca Tolstoi.

Totuşi, pe Tolstoi îl admira.

Odată, la bar, pe neaşteptate, i-am povestit – nu ştiu de ce – despre prietenul meu, care n-a mai putut rezista şi despre felul cum l-am găsit: din fericire cu uşile încuiate, fiindcă altfel l-ar fi sfârtecat zopiloţii ca pe un măgar mort.

Sabeth credea că exagerez.

Mi-am băut al treilea sau al patrulea Pernod, am râs şi i-am povestit cum arată un om care atârnă de o sârmă: două picioare deasupra pământului, ca şi când ar putea să zboare.

Scaunul se răsturnase.

Omul avea barbă.

De ce îi povesteam toate acestea habar n-am, Sabeth mă socotea cinic, fiindcă îmi venea să râd; omul era însă cu adevărat ţeapăn ca o păpuşă.

În timp ce vorbeam, fumam mult.

Faţa lui: neagră, congestionată.

Se învârtea ca o sperietoare de ciori bătută de vânt.

Apoi mai şi puţea.

Unghiile, violete, braţele, cenuşii, mâinile, albicioase, de culoarea ciupercilor…

Nu-l mai recunoşteam.

Limba îi era tot vineţie.

De fapt, nici nu era nimic de povestit, un simplu accident, se învârtea în bătaia vântului cald, cum am spus, buhăit deasupra sârmei…

Nici nu voiam să povestesc.

Braţele lui: ţepene ca două beţe.

Din păcate, filmele mele făcute în Guatemala nu erau încă developate, şi aşa ceva nu se poate descrie, trebuie să vezi cum e când atârnă cineva spânzurat.

Sabeth era îmbrăcată în rochia ei albastră de seară.

Uneori îmi apărea brusc dinaintea ochilor prietenul meu atârnând, spânzurat, de parcă nici nu l-am fi îngropat, da, îmi apărea brusc – poate fiindcă şi în bar cânta radioul, nici măcar nu închisese radioul.

Aşa a fost.

Când l-am găsit, cânta radioul, cum am spus. Nu prea tare. La început am crezut că vorbeşte cineva în camera alăturată, dar nu exista nici o cameră alăturată, prietenul meu locuia absolut singur, abia când a urmat muzică ne-am dat seama că este un radio, şi l-am închis imediat, fiindcă nu se potrivea muzica, era muzică de dans.

Sabeth îmi punea întrebări.

— De ce s-a spânzurat?

Nu ne-a spus, atârna ca o păpuşă şi puţea, cum am mai amintit, şi se învârtea bătut de vântul cald.

Aşa a fost.

Când m-am sculat, scaunul pe care şezusem s-a răsturnat, a făcut zgomot, oamenii au întors capetele, dar fata l-a ridicat, mi-a ridicat scaunul, ca şi cum nu se întâmplase nimic, şi a vrut să mă conducă până la cabină, dar m-am opus.

Voiam să mă duc pe punte.

Voiam să fiu singur.

Eram beat.

Dacă i-aş fi spus atunci numele, Joachim Hencke, s-ar fi lămurit totul. Dar, sincer vorbind, nu i-am pomenit nici măcar prenumele, am povestit doar despre un prieten care se spânzurase în Guatemala, despre o întâmplare tragică.

Odată am filmat-o pe Sabeth.

Când şi-a dat în sfârşit seama, a scos limba; am filmat-o cu limba scoasă, până când, supărată de-a binelea, a început să mă certe serios. Ce mi s-a năzărit la urma urmei? Şi m-a întrebat pe şleau:

„Ce aveţi, de fapt, cu mine?”

Scena asta s-a petrecut dimineaţa.

Ar fi trebuit s-o întreb dacă e mahomedană, de vreme ce nu permite să fie filmată, sau poate superstiţioasă. Ce-şi închipuia? Eram hotărât să scot respectivul film (care cuprindea şi filmarea lui Ivy fluturând din mână) şi să-l expun la soare ca să se şteargă totul: „Poftim!” Mai mult mă supăra faptul că m-a preocupat toată dimineaţa tonul cu care mi-a vorbit fata, că mă întrebam drept cine mă lua când mi-a spus:

— Tot timpul mă examinaţi, domnule Faber, şi nu-mi place!

Nu mă găsea simpatic.

Era limpede, şi nu mă amăgeam cu nici o speranţă mai târziu, îndată după masa de prânz, în timp ce-i aminteam că îi promisesem s-o anunţ când voi vizita sala maşinilor.

— Acum? m-a întrebat.

Trebuia să termine de citit un capitol.

— Te rog! i-am spus.

Am acceptat. Fără să mă simt jignit. Întotdeauna m-am comportat aşa; nu pot să mă sufăr nici pe mine însumi când incomodez pe cineva, şi apoi n-am avut niciodată obiceiul să fug după femei care nu mă simpatizau; la drept vorbind, nici nu aveam nevoie... Sala maşinilor la un astfel de vapor e de proporţiile unei adevărate fabrici, constă în primul rând dintr-un mecanism de acţionare Diesel, apoi din instalaţii pentru generarea curentului electric, pentru apă caldă, pentru ventilaţie. Chiar dacă pentru un om de meserie nu e nimic deosebit de văzut, socoteam totuşi că prezintă interes amenajarea ca atare, fiind limitată la proporţiile impuse de mărimea vasului, fără să mai vorbesc de bucuria pe care o încerci întotdeauna când vezi maşini în funcţiune. I-am explicat instalaţia principală a tabloului de comandă, fără să intru în amănunte; totuşi i-am explicat pe scurt ce este un kilowat, ce înseamnă sistemul hidraulic, ce este un amper, lucruri pe care Sabeth le ştia desigur de la şcoală, respectiv le uitase, dar le înţelegea acum din nou cu uşurinţă. Mai mult ca orice au impresionat-o mulţimea de ţevi, indiferent la ce serveau, şi marele luminator cu trepte, care străbătea cinci sau şase etaje şi se deschidea sus, spre cerul albastru, zăbrelit. O preocupa gândul că maşiniştii, pe care îi găsea fără excepţie foarte amabili, transpirau tot timpul şi îşi petreceau toată viaţa pe ocean, fără să vadă oceanul. Am observat cum se zgâiau când fata (pe care evident o socoteau fiica mea) se căţăra ba pe o scară de fier, ba pe alta.

— *Ça va, mademoiselle, ça va?*

Sabeth se căţăra ca o pisică.

— Pas trop vite, ma petite!

Expresia pe care o lua figura acelor bărbaţi era neruşinarea, aşa mi se părea, dar Sabeth nu observa nimic din toate astea, Sabeth, în pantalonii ei negri de cowboy, cu tighelurile odinioară albe, cu pieptenele verde în buzunarul de la spate, cu coada de cal roşcată, care i se clătina pe spate, sub puloverul negru cei doi omoplaţi, crestătura din spinarea dreaptă şi subţire, apoi coapsele, picioarele tinere în pantaloni negri, strânşi pe pulpe, gleznele – mi se părea frumoasă, dar nu fermecătoare. Doar foarte frumoasă! Stăteam în faţa ferestruicii mobile a unui injector Diesel, pe care i l-am explicat pe scurt, ţinând mâinile în buzunarele pantalonilor, pentru a nu o prinde de braţ sau de umăr cum făcuse deunăzi, la micul dejun, baptistul.

Nu voiam s-o ating.

Deodată mi-am părut mie însumi senil.

Am prins-o de amândouă coapsele, când piciorul îi dibuia după ultima treaptă a unei scări de fier, am săltat-o scurt şi am dat-o jos. Coapsele îi erau uimitor de uşoare, dar tari, lesne de cuprins, ca volanul Studebakerului meu, graţioase, exact de acelaşi diametru – după o secundă stătea pe podeţul de tablă găurită, fără să fi roşit câtuşi de puţin, mi-a mulţumit pentru ajutorul inutil şi a început să se şteargă pe mâini cu un şomoiog de bumbac multicolor. Nici eu nu mă simţeam înfiorat, am pornit mai departe spre marile axe de elice pe care mai voiam să i le arăt. Probleme de torsiune, coeficientul de frecare, oboseala oţelului datorită vibraţiilor şi aşa mai departe, la toate acestea mă gândeam doar în tăcere, adică într-o larmă în care abia de puteai să vorbeşti – i-am explicat fetei în fugă unde ne aflam, adică acolo unde ies axele din corpul vasului pentru a învârti afară elicele. Trebuia să strig. „Aproximativ opt metri sub suprafaţa apei. Am să mă informez. Aproximativ!” am strigat. „Poate numai şase metri!” Am amintit de considerabila presiune a apei căreia trebuia să-i reziste vasul, dar era prea mult – fantezia ei copilărească şi zburase afară, la peşti, pe când eu îi vorbeam de construcţia vasului. „Uite!” am strigat luându-i mâna şi punându-i-o pe nitul de şaptezeci de milimetri, ca să înţeleagă ce îi explicam. „Rechini?” Nu distingeam nici un alt cuvânt. „Cum aşa, rechini?” I-am strigat: „Nu ştiu!” şi i-am făcut semn spre axe, ochii ei mă priveau fix.

Aş fi vrut să-i ofer ceva.

Călătoria noastră se apropia de sfârşit, după cum constatam cu părere de rău, deodată apăruse ultimul fanion pe harta Atlanticului, o distanţă de numai şapte centimetri: o după-amiază, o noapte şi o dimineaţă…

Mister Lewin şi începuse să împacheteze.

Discuţii despre bacşiş…

Când mă gândeam cum ne vom lua rămas bun peste douăzeci şi patru de ore, spunând rămâi cu bine în dreapta şi în stânga, rămâi cu bine, însoţit de cele mai bune urări şi umor, domnului Lewin:

„Mult noroc în agricultură!" şi baptistului: „Mult noroc la Luvru!" şi fetei cu coada de cal roşcată şi cu viitorul nedecis: „Mult noroc!" – îmi venea greu când mă gândeam că nu vom mai auzi niciodată unul de altul.

Eram la bar.

Cunoştinţe de călătorie!

Am devenit sentimental, cum nu îmi e felul, se dădea un mare bal, ca de obicei, desigur, era ultima seară la bord, şi întâmplător împlineam cincizeci de ani; dar, firește, nici n-am pomenit de acest lucru.

A fost prima mea cerere în căsătorie.

De fapt, şedeam împreună cu mister Lewin, care nu se dădea nici el în vânt după baluri şi dans, îl invitasem (fără să-i destăinuiesc motivul special) la un vin de Burgundia, cel mai bun care se găsea pe vapor (doar o dată împlineşti 50 de ani, îmi spuneam): Beaune 1933, cu un buchet extraordinar, dar nepersistent, nu-l simţeai prea mult în gură după ce îl beai, şi, din păcate, puţin cam tulbure, ceea ce nu-l supăra pe mister Lewin, căruia îi plăcea chiar Burgundy californian. Eram dezamăgit de vin (drept să spun, îmi imaginasem altfel a cincizecea aniversare), totuşi mulţumit, Sabeth apărea doar în fugă, ca să soarbă din paharul ei cu *citron-pressé,* apoi pleca cu câte un dansator, cu graficianul ei mustăcios şi din când în când cu vreun ofiţer de pe vapor, în ţinută de gală, sclipind ca la operetă, Sabeth în aceeaşi rochie albastră de seară, nu lipsită de gust, dar ieftină, prea copilăroasă… Mă întrebam dacă n-ar fi bine să mă duc la culcare, îmi simţeam din nou stomacul, apoi şedeam şi prea aproape de muzică, era o larmă infernală, la care se adăuga şi harababura carnavalului; lampioane înecate în fum gros de ţigări şi de trabucuri, ca soarele în zăduful din Guatemala, serpentine de hârtie, ghirlande peste tot, o junglă de fleacuri verzi şi roşii, domni în smoching, negri ca zopiloţii, al căror penaj lucea la fel.

Nu voiam să mă gândesc la aşa ceva.

Peste două zile, la Paris, am să mă duc la un medic, să mă examineze în sfârşit la stomac – cam atâta era tot ce puteam să gândesc în zarva aceea.

Era o seară ciudată.

Mister Lewin, neobişnuit cu vinul, a devenit cât se poate de amuzant şi a avut deodată curajul să danseze cu Sabeth, lunganul; ea îi ajungea până la coaste, iar el stătea cu capul plecat, ca să nu se încurce în serpentine. Sabeth îi vorbea privind spre el. Mister Lewin nu avea costum de culoare închisă şi dansa orice dans ca mazurca, fiindcă se născuse în Polonia, îşi petrecuse copilăria în ghetou şi aşa mai departe. Ca să-l poată prinde de umăr, Sabeth trebuia să se întindă ca o şcolăriţă în tramvai când vrea să se ţină ca să nu cadă. Eu şedeam la masă, clătinam vinul de Burgundia, hotărât să nu devin sentimental, fiindcă era aniversarea mea, şi beam. Germanii beau şampanie; m-am gândit la Herbert, respectiv la viitorul ţigării de foi germane şi la ce va fi făcând Herbert acolo, singur printre indieni.

Mai târziu m-am dus pe punte.

Eram cât se poate de treaz când a venit Sabeth să mă caute, i-am spus imediat că are să răcească, avea pe ea doar rochiţa subţirică de seară. Voia să ştie dacă sunt trist. Fiindcă nu dansam. Mi se părea amuzante dansurile lor moderne, era amuzant să priveşti ţopăiala aceea existenţialistă, fiecare dansează de unul singur, îşi face lui însuşi nazuri, se încurcă în propriile-i picioare, tremură ca scuturat de friguri, totul aduce a epilepsie, dar e amuzant, plin de temperament, aş zice, eu însă nu sunt în stare de aşa ceva.

De ce să fiu trist?

Anglia n-a apărut încă la orizont.

I-am dat haina mea, ca să nu răcească; coada de cal îi flutura întruna, nu-i stătea deloc pe spate, atât de tare bătea vântul.

Coşurile roşii ale vaporului, în lumina reflectorului…

Sabeth socotea că e o nebunie să stai pe punte într-o noapte ca aceea, cu şuiere şi trosnete prin toate cablurile, în pânzele de vele care acopereau bărcile de salvare, cu fumul ieşind din coş.

Muzica abia de se auzea.

Am vorbit despre constelaţii – lucruri obişnuite, până ne-am dat seama care din noi se orientează mai puţin pe cer, restul nu ţine decât de starea de spirit, ceea ce nu suport. I-am arătat, la nord, cometa care se vedea zilele acelea. N-a lipsit mult să-i spun că e

ziua mea de naştere. De aceea apăruse cometa! Dar nu se potrivea nici măcar ca glumă: cometa se vedea de o jumătate de săptămână, chiar dacă nu la fel de clar ca în noaptea aceea, cel puţin din 26. IV. Aşadar, n-am pomenit nimic de aniversarea mea (29. IV.).

— La despărţire îmi doresc două lucruri, i-am spus. Primul, să nu te faci stewardesă.

— Şi al doilea?

— Al doilea, i-am răspuns, să nu te duci la Roma cu autostopul. Vorbesc serios. Prefer să-ţi plătesc eu biletul de tren sau de avion.

Atunci nu mi-a trecut o clipă prin gând că vom călători împreună la Roma, Sabeth şi cu mine, care nu aveam ce căuta la Roma.

Fata mi-a râs în faţă.

Mă înţelesese greşit.

După miezul nopţii se servea bufet rece, ca de obicei – am pretins că mi-e foame şi am condus-o pe Sabeth jos, deoarece, cu toată haina mea, dârdâia de frig, vedeam bine.

Îi tremura bărbia.

Jos încă nu se sfârşise balul.

Presupunerea fetei că aş fi trist fiindcă sunt singur m-a indispus. Sunt obişnuit să călătoresc singur. Viaţa mea, ca a oricărui bărbat adevărat, e închinată muncii. Nici nu aş vrea să fie altfel, şi mă socotesc fericit că locuiesc singur, după părerea mea unica situaţie posibilă pentru un bărbat, îmi face plăcere să fiu singur când mă trezesc, să nu fiu obligat să vorbesc. Ce femeie ar înţelege acest lucru? Chiar întrebarea dacă am dormit bine mă supără, fiindcă sunt cu gândurile departe, sunt obişnuit să mă gândesc în viitor, nu în trecut, să fac planuri. Dezmierdări seara, da, merge, dar dimineaţa nu pot suferi dezmierdările, apoi, drept să spun, după trei, patru zile petrecute alături de o femeie începeam întotdeauna să simulez – sentimente, dimineaţa, nu poate suporta nici un bărbat. Mai bine să spăl vasele!

Sabeth râse.

Să iei micul dejun cu o femeie, da, în mod excepţional, în concediu, pe un balcon, dar mai mult de trei săptămâni n-am suportat niciodată, la drept vorbind se poate în concediu, când şi aşa nu ştii ce să faci toată ziua, dar după trei săptămâni (cel mult) încep să duc dorul turbinelor; tihna femeii de dimineaţă, înainte de a se îmbrăca, să aşeze altfel florile în vază şi să vorbească între timp de iubire şi căsătorie, nu o poate suporta nici un bărbat, aşa cred, cel mult simulează. M-am gândit la Ivy; Ivy înseamnă iederă,

şi de fapt acelaşi lucru înseamnă pentru mine toate femeile. Vreau să fiu singur! Numai când văd o cameră cu două paturi, nu la hotel, pe care îl poţi părăsi curând, ci o cameră cu două paturi aranjate pentru timp îndelungat simt ceva care mă face să mă gândesc la Legiunea străină.

Sabeth mă socotea cinic, dar aşa stau lucrurile, cum spun eu.

N-am mai continuat, deşi mister Lewin nu pricepea nici un cuvânt, aşa cred; când am vrut să umplu paharele, a pus imediat mâna peste paharul lui, iar Sabeth, care mă găsea cinic, a fost invitată la dans... Nu sunt cinic. Sunt doar ceea ce femeile nu pot suporta: întru totul realist. Nu sunt inuman, cum spunea Ivy, şi nu pledez câtuşi de puţin împotriva căsătoriei; de mai multe ori chiar femeile au găsit că nu sunt potrivit pentru aşa ceva. Nu pot să am tot timpul sentimente. Singura situaţie posibilă pentru mine este să fiu singur, fiindcă nu vreau să fac o femeie nefericită, iar femeile au de altfel înclinaţia să devină nefericite. Recunosc: nu-i întotdeauna plăcut să fii singur, nu eşti întotdeauna în formă. De altfel, am constatat din experienţă că femeile, cum nu e bărbatul în formă, nu mai sunt nici ele; de îndată ce se plictisesc, încep reproşurile, zic că eşti lipsit de sentimente. Apoi, drept să spun, prefer să mă plictisesc singur. Recunosc: nici eu nu înclin întotdeauna pentru televiziune (deşi, în treacăt fie spus, sunt convins că peste câţiva ani televiziunea va fi şi mai bună) şi am şi eu stările mele de spirit, dar tocmai de aceea prefer să fiu singur. Unele din cele mai fericite clipe pe care le cunosc sunt acela când, după ce am plecat dintr-o societate, mă urc în maşina mea, închid portiera, pun cheia în contact, deschid radioul, îmi aprind o ţigară cu bricheta electrică şi demarez cu piciorul pe accelerator, oamenii mă stânjenesc, chiar şi bărbaţii. Cât despre starea de spirit, nu constituie pentru mine o problemă, cum am mai spus. Uneori devii slab, dar e o stare trecătoare. Sunt fenomene de oboseală! Ca la oţel. Sentimentele, aşa cum am constatat, sunt fenomene de oboseală, nimic altceva, cel puţin în ceea ce mă priveşte. Eşti istovit. Şi atunci nu mai foloseşte la nimic să aşterni scrisori pentru a nu mai fi singur. Nu se schimbă nimic; după aceea nu auzi decât propriii tăi paşi prin locuinţa goală. Sau, mai rău, crainicii de la radio făcând reclamă pentru alimentele necesare câinilor, pentru vreun praf de copt, ori pentru mai ştiu eu ce, apoi anunţând brusc: emisiunea viitoare, mâine dimineaţă! Şi nu e decât ora două. Beau gin, deşi ginul aşa, simplu, nu-mi place, se aud voci din stradă, claxoane, chiar huruit de avion, totuna. Se întâmplă să adorm, pur

şi simplu, cu ziarul pe genunchi şi ţigara pe covor. Îmi adun puterile. De ce? Undeva, o emisiune târzie transmite simfonii, închid radioul. Şi apoi? Stau pur şi simplu cu gin în pahar, deşi nu-mi place, şi beau; stau, pentru a nu auzi paşi în casa mea, paşi care sunt de fapt ai mei. Nu e nimic tragic, doar dificil: nu poţi să-ţi spui singur noapte bună – E acesta un motiv ca să te căsătoreşti?

Sabeth, întorcându-se de la dans pentru a-şi bea paharul de *citron-pressé,* mă atinse: – mister Lewin dormea, lunganul, zâmbind, de parcă ar fi văzut şi în somn toată harababura, serpentinele de hârtie, baloanele de copii pe care perechile trebuiau să şi le spargă unele altora.

La ce mă gândesc tot timpul? m-a întrebat.

Nu ştiam.

Dar ea la ce se gândeşte? am întrebat-o.

A ştiut numaidecât:

— Ar trebui să vă căsătoriţi, mister Faber!

Apoi a apărut iar prietenul ei, care o căutase afară, pe toate punţile, ca să o invite la dans şi şi-a îndreptat privirile spre mine.

— Dar, te rog! i-am spus.

I-am păstrat geanta.

Ştiam precis la ce mă gândeam. Dar nu se poate exprima în cuvinte. Mi-am clătinat paharul, l-am mirosit şi voiam să nu mă gândesc cum se împerechează bărbatul cu femeia, totuşi mi-a apărut deodată imaginea, involuntar, m-am minunat, m-am speriat, ca atunci când eşti pe jumătate adormit. De ce tocmai aşa? Dacă am sta să judecăm: de ce tocmai cu pântecele? Când stai şi îi priveşti pe dansatori şi îţi imaginezi lucrurile cu toată obiectivitatea, ţi se pare că aşa ceva nu e cu putinţă la oameni. De ce tocmai aşa? Este absurd, când pe tine însuti nu te constrânge instinctul, ţi se pare că ar trebui să fii nebun, doar dacă ţi-ar veni o astfel de idee, ba chiar pervers.

Am comandat bere.

Poate că numai eu dau importanţă acestor lucruri. Dansatorii din apropiere tocmai se pregăteau să ţină o portocală între două nasuri şi să danseze aşa – Oare Lajser Lewin ce părere avea? Mister Lewin sforăia în toată regula, nu se putea vorbi cu el, şi mai avea şi gura pe jumătate deschisă: ca gura roşiatică a unui peşte într-un acvariu de sticlă verde, mi-am zis – M-am gândit la Ivy. Când o îmbrăţişam şi mă gândeam totodată:

„Să-mi dau filmele la developat, să-l chem pe Williams la telefon!” Puteam să rezolv în minte o problemă de şah în timp ce

Ivy spunea: *„I'm happy, o dear, so happy, o dear, o dear."* Îi simţeam toate cele zece degete în jurul cefei, îi vedeam gura epileptic-fericită, vedeam tabloul de pe perete care atârna iar strâmb, auzeam liftul, mă întrebam în ce zi suntem, o auzeam zicând: *„You're happy?"* şi închideam ochii pentru a nu mă gândi la Ivy, pe care o aveam în braţe, şi îmi sărutam din neatenţie propriul meu cot. Apoi îmi pierea totul din minte. Uitam să-l chem pe Williams la telefon, deşi mă gândisem întruna să-l chem. Stăteam dinaintea ferestrei deschise şi îmi fumam în sfârşit ţigara, în timp ce Ivy pregătea ceaiul şi brusc ştiam în ce zi suntem. Dar n-avea nici o importanţă data aceea. Totul parcă nici nu fusese vreodată. Apoi auzeam că intră cineva în cameră şi mă întorceam, era Ivy, în capot, care aducea două ceşti; mă îndreptam spre ea şi spuneam: „Ivy!" şi o sărutam, fiindcă era o fată drăguţă, deşi nu înţelegea că aş fi preferat să fiu singur. Vaporul nostru s-a oprit brusc. Mister Lewin s-a trezit deodată, deşi nu scosesem o vorbă, voia să ştie dacă am ajuns la Southampton.

Afară, lumini…

Probabil Southampton.

Mister Lewin s-a ridicat şi s-a dus pe punte.

Mi-am băut berea, încercând să-mi amintesc dacă şi cu Hanna (odinioară) fusese absurd, dacă întotdeauna a fost absurd.

Toată lumea se ducea pe punte.

Când s-a întors Sabeth în sala cu serpentine ca să-i dau geanta, m-am mirat: şi-a luat rămas-bun de la prietenul ei, care a făcut o mutră acră, şi s-a aşezat lângă mine. Cum semăna la faţă cu Hanna de pe vremuri! Mi-a cerut o ţigară şi a vrut să afle, ca şi înainte, la ce m-am gândit tot timpul; ceva trebuia să-i răspund: i-am întins bricheta, al cărei foc i-a luminat faţa tânără, şi am întrebat-o dacă vrea să se mărite cu mine.

Sabeth a roşit.

A vrut să ştie dacă vorbesc serios.

De ce nu?

Afară, debarcarea, care trebuia să fie văzută; era frig, totuşi se considera o datorie de onoare, doamnele tremurau în rochiile lor de seară, ceaţă, întunericul nopţii plin de lumini, domnii, în smoching, îşi îmbrăţişau doamnele, încercând să le încălzească, reflectoare luminând locul de încărcare, domni cu coifuri de hârtie

multicolore, zgomotul macaralelor, dar totul în ceaţă; pe ţărm, semnale luminoase intermitente.

Stăteam fără să ne atingem.

Spusesem ceea ce n-aş fi vrut să spun niciodată, dar ce ai spus e bun spus, tăcerea noastră îmi plăcea, eram iar complet treaz, totuşi habar nu am la ce mă gândeam, probabil la nimic.

Viaţa mea era în mâinile ei.

Mister Lewin a venit şi a zăbovit un timp lângă noi, fără să ne deranjeze, dimpotrivă, eram foarte bucuroşi, cred că şi Sabeth era bucuroasă, stăteam braţ la braţ şi discutam cu mister Lewin, care dormise bine după vinul de Burgundia, şi ne sfătuiam în privinţa bacşişurilor şi a altor lucruri de felul acesta. Vaporul nostru a rămas ancorat cel puţin o oră, în curând aveau să apară zorile. Când am rămas singuri, ultimii pe puntea udă, şi când Sabeth m-a întrebat dacă am vorbit într-adevăr serios, am sărutat-o pe frunte, apoi pe pleoapele reci şi tremurătoare, dârdâia toată, apoi pe gură şi m-am speriat. Îmi era mai străină decât oricare fată vreodată. Gura ei, pe jumătate deschisă, era ceva insuportabil; i-am sărutat lacrimile care-i izvorau din ochi, de spus nu aveam ce spune, era insuportabil. A doua zi am ajuns la Le Havre. Ploua, stăteam pe puntea superioară, când fata străină, cu coada de cal roşcată a trecut pe pasarelă cu bagaje în amândouă mâinile, din care pricină n-a putut să-mi facă semn de adio. Cred că m-a văzut când i-am făcut semn. Aş fi vrut să filmez, dar continuam să flutur din mână chiar şi când n-am mai văzut-o în mulţime. Mai târziu, la vamă, tocmai când trebuia să-mi deschidă geamantanul, am mai zărit o dată coada ei de cal roşcată; a salutat şi ea, dând din cap şi zâmbind, ducând în amândouă mâinile bagajele, nu luase hamal, ca să facă economie, şi căra o greutate mult prea mare, în mulţime. Copilul nostru! Nu aveam cum să ştiu atunci, totuşi am simţit că mă sufoc de-a binelea când am văzut cum se pierde în mulţime. Îmi era dragă. Numai atâta ştiam. În trenul special pentru Paris aş fi putut să trec din vagon în vagon. De ce n-aş fi făcut-o? Ne luasem rămas-bun.

La Paris i-am telefonat de îndată lui Williams, pentru a-i prezenta cel puţin verbal raportul; a spus bună ziua *(Hello) şi* apoi că n-are timp să-mi asculte explicaţiile. M-am întrebat dacă nu s-a întâmplat ceva… La Paris, ca de obicei, era o săptămână plină de conferinţe, locuiam, ca de obicei, pe Quai Voltaire, în aceeaşi cameră cu vedere spre Sena, şi chiar în faţă, acel Luvru pe care nu îl vizitasem niciodată.

Williams era ciudat.

— *It's okay,* spuse el, *it's okay,* repeta mereu în timp ce îi dădeam explicaţii în legătură cu scurta mea călătorie în Guatemala, care, după cum s-a dovedit la Caracas, nu însemna o întârziere, întrucât turbinele nu erau încă pregătite pentru montare, lăsând la o parte faptul că sosisem la timp la Paris, la conferinţe, care constituiau cel mai important eveniment al lunii aceleia. *It's okay,* spuse el şi când îi povestii despre îngrozitoarea sinucidere a prietenului meu din tinereţe. *It's okay,* iar ca încheiere spuse: *What about some holidays, Walter?*

Nu îl înţelegeam.

— *What about some holidays*? spuse el. *You're looking like*...

Am fost întrerupţi.

— This is Mr. Faber, this is...

Nu ştiu dacă Williams mi-o lua în nume de rău că nu venisem cu avionul, ci, în mod excepţional, cu vaporul; aluzia lui că aş avea nevoie de un concediu putea să fie o simplă ironie, fiindcă eram mai bronzat ca oricând, şi, după cum mâncasem la bord, mai puţin slab ca oricând, şi, pe deasupra, şi bronzat.

Williams era ciudat.

Mai târziu, după conferinţă, m-am dus la un restaurant pe care nu-l cunoşteam, singur şi indispus, cu gândul la Williams. Altfel, nu era meschin. Credea, poate, că în Guatemala, sau altundeva în drum mă ocupasem un pic de *love-affair?* Zâmbetul lui mă mâhnea, fiindcă în probleme profesionale, cum am spus, sunt conştiinciozitatea personificată; niciodată – şi Williams ştia foarte bine – nu întârziasem o jumătate de oră măcar la vreo conferinţă din pricina unei femei. Pur şi simplu nu eram un astfel de om. Mai mult decât orice mă indispunea însă că neîncrederea lui sau ce era când spunea mereu: *It's okay!* mă preocupa într-atât, încât până şi chelnerul mă luă drept un idiot.

— *Beaune, Monsieur, c'est un vin rouge*.

— *It's okay,* am spus.

— *Du vin rouge,* zise, *du vin. Rouge – avec des poissons?*

Uitasem pur şi simplu ce comandasem, mă gândeam la altceva; dar nu era totuşi un motiv să roşesc – mă înfuria faptul că şi chelnerul (de parcă ar fi servit un barbar) mă făcea să mă simt nesigur pe mine. La urma urmei, nu aveam de ce să încerc un sentiment de inferioritate, îmi văd de lucru, nu am ambiţia să fiu

un inventator, dar cel puţin atât cât realizează un bărbat din Ohio, care se amuză pe seama inginerilor, cred că realizez şi eu; munca mea este mai utilă, conduc lucrări de montaj care valorează milioane, şi am condus adevărate uzine, am lucrat în Persia, în Africa (Liberia) şi în Panama, în Venezuela şi Peru, nu sunt un înapoiat – cum bănuieşte desigur chelnerul.

— *Voilà, Monsieur!*

A urmat teatrul pe care obişnuiesc să-l facă oamenii aceştia când arată sticla, o destupă, toarnă puţin de probă – şi întreabă:

— *Il est bon*?

Urăsc sentimentul de inferioritate.

— *It's okay,* am spus şi nu m-am lăsat intimidat, remarcasem mirosul de dop, dar nu-mi trebuiau discuţii, *it's okay.*

Mă preocupa altceva.

Eram singurul client, fiind seara devreme, şi ceea ce mă irita era oglinda din faţa mea, o oglindă cu rama aurită. Mă vedeam, de câte ori priveam, ca să spun aşa, ca un portret de familie, Walter Faber mâncând salată, în ramă aurită. Aveam cearcăne la ochi, atâta tot, în schimb eram bronzat, cum am spus, cu mult mai puţin slab ca de obicei, arătam minunat. Dar sunt un om în puterea vârstei (asta o ştiam şi fără oglindă), cărunt, dar sportiv. Bărbaţii frumoşi nu îmi spun nimic. În perioada pubertăţii mă preocupa faptul că aveam nasul cam lung, dar numai atunci; între timp s-au găsit destule femei care să mă vindece de falsul complex de inferioritate, ceea ce mă irita era numai şi numai localul acela: unde te uitai, dădeai de oglinzi, de te apuca greaţa, şi aşteptam, aşteptam la nesfârşit să mi se aducă peştele. Am reclamat energic, deşi aveam timp, mă supăra sentimentul că nu sunt luat în serios de chelneri, de ce anume, nu ştiu, un local gol, cu cinci chelneri care şopteau între ei, şi un singur client: Walter Faber, care fărâmiţa pâine, într-o ramă aurită, oriunde îmi îndreptam privirile; peştele, când mi s-a adus, în sfârşit, era excelent, dar în fond nu-mi plăcea, nu ştiu ce se petrecea cu mine.

„*You are looking like*…"

Doar datorită acestei remarci prosteşti a lui Williams (care ţine la mine, totuşi, ştiu bine), în loc să-mi mănânc peştele, mă uitam mereu în oglinzile acelea caraghioase care mă multiplicau de opt ori:

Fireşte că îmbătrânesc…

Fireşte că voi avea în curând chelie…

N-am obiceiul să mă duc la medici, n-am fost bolnav în viaţa mea, dacă nu pun la socoteală apendicita – mă uitam în oglindă doar fiindcă Williams spusese: *What about some holidays, Walter?* şi totuşi eram mai bronzat ca oricând. În ochii unei fetişcane care dorea să se facă stewardesă eram un om aşezat, tot ce se poate, totuşi nu un om obosit de viaţă, dimpotrivă, la Paris am uitat chiar să mă duc la un medic, aşa cum îmi propusesem.

Mă simţeam cât se poate de normal.

A doua zi (duminică) m-am dus la Luvru, dar nici urmă de fată cu părul pieptănat în coadă de cal, deşi am zăbovit acolo, la Luvru, mai mult de o oră.

Prima mea experienţă cu o femeie, cea mai veche dintre toate, am uitat-o de fapt, adică nu-mi amintesc de ea atunci când nu vreau. Era soţia profesorului meu care, pe vremea aceea, puţin înainte de bacalaureat, mă lua la el acasă la sfârşit de săptămână; îl ajutam la corectarea unei noi ediţii a manualului său, pentru a câştiga câţiva bani. Dorinţa mea fierbinte era să-mi cumpăr o motocicletă, de ocazie, oricât de veche, dar încă în stare de funcţionare. Trebuia să desenez figuri, teorema lui Pytagora şi aşa mai departe, să le trag în tuş, fiindcă eram cel mai bun elev la matematică şi geometrie. Soţia lui, după cum puteam aprecia la vârsta mea de atunci, era o femeie trecută de patruzeci de ani, aşa cred, bolnavă de plămâni, şi când îmi săruta corpul de băieţandru îmi părea ca o nebună sau ca o căţea; totuşi, i-am spus întotdeauna doamna profesor. Era absurd. O uitam de la o dată la alta; numai când intra profesorul în clasă şi, fără să scoată un cuvânt, punea caietele pe catedră, mi-era teamă că a aflat şi că o să afle toată lumea. De cele mai multe ori mă striga pe mine primul când era vorba de împărţit caietele şi trebuia să apar în faţa clasei – ca singurul care nu făcuse nici o greşeală. Soţia lui a murit în aceeaşi vară şi am uitat-o cum uiţi apa pe care ai băut-o undeva, însetat. Desigur, m-am simţit prost că am uitat-o şi mi-am impus să mă duc o dată pe lună la mormântul ei; scoteam câteva flori din servietă, când nu mă vedea nimeni, şi le puneam repede pe mormânt, care nu avea încă piatră funerară, ci numai număr; dar mi-era şi ruşine, fiindcă de fiecare dată mă bucuram când se termina. Numai cu Hanna nu a fost niciodată absurd.

Era primăvară, dar ningea, se iscase un viscol din cer senin, când şedeam împreună în grădina Tuileries, nu ne mai văzusem de aproape o săptămână şi ea se bucura că ne-am întâlnit, după cum mi se părea, din pricina ţigărilor, fiindcă i se terminaseră banii.

— De altfel, nu am crezut o clipă, spuse, că nu te duci niciodată la Luvru.

— În orice caz, foarte rar.

— Foarte rar! exclamă râzând. Alaltăieri te-am văzut – jos la antici – şi ieri de asemenea.

Era într-adevăr un copil, deşi fuma ţigară de la ţigară, credea serios că doar o simplă întâmplare a făcut să ne întâlnim din nou într-un oraş ca Parisul. Purta aceiaşi pantaloni negri şi espadrile, iar pe deasupra un raglan cu glugă, de pălărie, fireşte, nici vorbă, doar coada de cal roşcată, şi ningea, cum am spus, din cer senin.

— Nu ţi-e frig?

— Nu! răspunse ea. Poate dumitale! La ora 16.00 aveam iar conferinţă.

— Bem o cafea? am întrebat.

— Oh, cu plăcere, mi-a răspuns.

Când am traversat Place de la Concorde, urmăriţi de fluieratul unui poliţist, mi-a dat braţul. Nu m-aş fi aşteptat. Trebuia să alergăm, întrucât poliţistul şi ridicase bastonul alb şi o grămadă de maşini porniseră către noi; pe trotuar, salvaţi, ţinându-ne de braţ, am constatat că-mi pierdusem pălăria – zăcea în mijlocul pieţei, în mocirla pământie, turtită de o roată de automobil. *Eh bien!* am exclamat şi am pornit mai departe braţ la braţ cu fata, fără pălărie, ca un tânăr, prin viscol.

Lui Sabeth îi era foame.

Ca să nu-mi fac iluzii, îmi spuneam că o bucură revederea noastră pentru că rămăsese aproape fără nici un ban; înfuleca la prăjituri, de abia izbutea să mai ridice privirile să vorbească… Nu era chip să-i scot din cap ideea de a călători cu autostopul la Roma; îşi întocmise chiar un program amănunţit:

Avignon, Nâmes, Marsilia nu neapărat, dar neapărat Pisa, Florenţa, Siena, Orvieto, Assisi şi nu mai ştiu ce, încercase chiar în dimineaţa aceea, dar, nu încape îndoială, greşise şoseaua.

— Şi mama dumitale ştie?

— Da.

— Şi nu e îngrijorată?

Mai zăboveam doar pentru că trebuia să plătesc, şedeam gata de plecare, cu servieta sprijinită pe genunchi; tocmai în vremea asta, când Williams se purta atât de ciudat, nu voiam să ajung târziu la conferinţă.

— Fireşte că e îngrijorată, spuse fata în timp ce aduna cu linguriţa ultimele resturi de prăjitură, oprindu-se doar din bună

creştere să nu lingă şi farfuria, şi adăugă râzând: Mama e mereu îngrijorată.

Mai târziu spuse:

— Mi-a cerut să-i promit că n-am să călătoresc cu oricine – dar e de la sine înţeles, doar nu sunt proastă.

Între timp am plătit.

— Îţi mulţumesc, a spus fata.

Nu îndrăzneam s-o întreb: „Ce program ai astă seară?" Ştiam tot mai puţin ce fel de fată era în realitate. Nepăsătoare în ce sens? Poate că primea într-adevăr invitaţia oricărui bărbat, presupunere care nu mă indigna, dar mă făcea gelos, de-a dreptul sentimental.

— O să ne mai vedem? am întrebat şi am adăugat repede: dacă nu, îţi doresc numai bine. Trebuia într-adevăr să plec.

— Mai rămâi pe aici?

— Da, mi-a răspuns, am timp.

Mă ridicasem.

— Dacă ai timp, am spus, fă-mi un serviciu… îmi căutam pălăria pierdută.

— Voiam să mă duc la Operă, dar nu am luat încă bilete.

Mă miram singur de prezenţa mea de spirit, nu fusesem încă niciodată la Operă, se înţelege, dar Sabeth, care cunoştea atât de puţin oamenii, nu se îndoi nici o secundă, cu toate că nu ştiam ce se joacă la operă, şi luă banii pentru bilete, hotărâtă să-mi facă un serviciu.

— Dacă ai chef şi dumneata, i-am spus, ia două bilete şi ne întâlnim la ora şapte – aici.

— Două?

— Se zice că e formidabil! Aşa îl auzisem pe Mrs. Williams spunând.

— Mister Faber, zise fata, dar nu pot accepta… La conferinţă am ajuns cu întârziere.

Pe profesorul O. Într-adevăr nu l-am recunoscut când s-a oprit deodată dinaintea mea: „Încotro atât de grăbit, Faber, încotro?" Faţa nu îi era nici măcar palidă, dar întru totul schimbată; îmi ziceam numai: „Faţa aceasta îmi este cunoscută. Râsul lui îl cunosc, dar de unde oare?" Probabil că şi-a dat seama. „Nu mă mai cunoşti?" Râsul i-a devenit oribil. „Da, da, spuse el râzând, am trecut prin multe!" Faţa lui nici nu mai era faţă, ci un craniu acoperit cu piele, ba chiar şi cu muşchi, care creau o mimică, şi mimica aceea îmi amintea de profesorul O., dar era un craniu, râsul mult prea larg îi desfigura faţa, un râs mult prea larg în raport

cu ochii afundaţi în cap. „Domnule profesor!” am exclamat şi era cât pe-aci să spun: „Ştiam, mi s-a spus că aţi murit”. Dar m-am stăpânit şi am zis: „Ce mai faceţi?” Niciodată n-a fost atât de amabil, dar atât de amabil ca în momentul acela, când stăteam cu mâna pe portiera taxiului, n-a fost niciodată. „Primăvara la Paris!” râse el şi nu puteam pricepe de ce tot râdea, îl ştiam profesor la ETH[4], nu clovn, dar de cum deschidea gura parcă râdea. „Da, da, râse el, acuma îmi merge mai bine!” Şi totuşi nu râdea deloc, aşa cum nu râde un craniu de mort, făcea doar această impresie, m-am scuzat că din pricina grabei nu l-am recunoscut de îndată. Avea o burtă cum nu avusese niciodată, ca un balon care ţâşnea de sub coaste, în rest era slab, pielea, parcă tăbăcită sau de lut, ochii, vioi, dar afundaţi în cap. I-am povestit ceva. Parcă nici nu m-a auzit. „Încotro atât de grăbit?” râse şi mă întrebă dacă nu vreau să mergem la un *apero.* Şi amabilitatea lui, cum am spus, era exagerată; fusese profesorul meu pe vremuri, la Zürich, îl stimam, dar zău că nu aveam timp pentru un *apero.* „Dragă domnule profesor!” Înainte nu-i spusesem niciodată aşa. „Dragă domnule profesor!” i-am spus, fiindcă mă apucase de braţ şi ştiam ce ştia toată lumea; el însă, după cum se părea, nu ştia nimic. Râdea. „Atunci, altă dată!” mi-a răspuns, iar eu, care ştiam că omul acela era de fapt mort, am spus: „Bucuros!” şi m-am urcat în taxi — Conferinţa nu mă interesa. Profesorul O. A constituit întotdeauna pentru mine un fel de model, deşi nu primise Premiul Nobel, nu făcea parte dintre profesorii de la ETH Zürich care dobândiseră renume mondial, era totuşi un specialist serios. N-am să uit niciodată cum stăteam în jurul lui noi, studenţii, îmbrăcaţi în halate albe pentru desen şi râdeam de destăinuirea ce ne-o făcea: o călătorie de nuntă (aşa spunea întotdeauna) ajunge pe deplin, după aceea veţi găsi tot ce este mai important în publicaţii, învăţaţi limbi străine, domnilor, dar nu călătoriţi, călătoriile aparţin Evului Mediu, astăzi avem mijloace de a comunica, nu mai vorbesc de mâine ori de poimâine, mijloace de comunicaţie care ne aduc întreg pământul în casă, a călători dintr-un loc în altul este un atavism. Râdeţi, domnilor, dar aşa stau lucrurile, a călători este un atavism, va veni ziua când de fapt nici nu va mai exista circulaţie, când se vor plimba prin lume într-o birjă numai tinerii căsătoriţi, atât, nimeni altcineva. Râdeţi, domnilor, dar veţi apuca ziua aceea!

[4] Eidgenossische Technische Hochschule (în Zürich) — Institutul Politehnic (din Zürich)

Şi acum, pe neaşteptate, l-am văzut la Paris. Probabil că de aceea a râs întruna. Probabil că nici nu e adevărat că are cancer la stomac (cum se vorbeşte) şi râde fiindcă de doi ani toată lumea spune că medicii nu-i dau mai mult de două luni, râde de noi; era atât de sigur că o să ne mai întâlnim o dată. Conferinţa a durat exact două ore.

— Williams, am spus, *I changed my mind.*

— *What's the matter?*

— *Well, I changed my mind.*

Williams m-a dus cu maşina la hotel, şi eu, între timp, i-am spus că mă gândesc totuşi să-mi întrerup puţin activitatea, să-mi iau un mic concediu, de primăvară, vreo două săptămâni, să fac o călătorie scurtă (o excursie) la Avignon, Pisa, Florenţa, Roma. Williams nu era câtuşi de puţin curios, dimpotrivă, mai grozav ca oricând: mi-a oferit imediat Citroenul lui, întrucât a doua zi pleca cu avionul la New York.

— Walter, mi-a spus, *have a nice time!*

M-am ras şi mi-am schimbat hainele. În eventualitatea că avea să-mi reuşească planul cu Opera. Am ajuns foarte devreme, deşi am mers pe jos, în Champs Elysees. De altfel, am intrat într-o anexă a unui *cafe,* o verandă cu geam, încălzită cu infraroşii, şi abia mi se adusese Pernod-ul comandat, când am zărit-o pe fata aceea străină cu coadă de cal, trecând pe acolo, fără să mă vadă, venise şi ea mult mai devreme; aş fi putut s-o strig.

A intrat în *café.*

M-am bucurat, mi-am băut Pernod-ul pe îndelete, observând-o prin geamul verandei cum comandă, cum aşteaptă, cum fumează şi cum se uită la ceas. Era îmbrăcată în raglanul negru cu glugă, cu nasturi de lemn şi şnururi, sub care se vedea rochiţa albastră de seară, aşadar pregătită să meargă la Operă, o tânără care îşi examina rujul de buze. Bea *citron-pressé.* Eram fericit cum nu mai fusesem încă niciodată la Paris şi nu trebuia decât să vină chelnerul, ca să plătesc şi să plec – dincolo, la fata care mă aştepta! — totuşi aproape mă bucuram că, deşi protestam, chelnerul întârzia; niciodată n-aş fi putut fi mai fericit.

De când ştiu cum s-a întâmplat totul, mai cu seamă că tânăra care m-a însoţit la Opera din Paris este acelaşi copil pe care amândoi (şi Hanna), ţinând seama de circumstanţele noastre personale, făcând cu totul abstracţie de situaţia politică mondială, n-am dorit să-l avem, am discutat cu mulţi oameni, foarte diferiţi, despre întreruperea de sarcină şi am constatat (dacă privim

principial) că-mi împărtăşesc părerea. Întreruperea de sarcină este în zilele noastre de la sine înţeleasă. Privind principial: unde am ajunge fără întreruperile de sarcină? Progresul în medicină şi tehnică îi constrânge pe oamenii cu conştiinţa responsabilităţii la măsuri noi. Triplarea omenirii într-un secol. Mai înainte, nici un fel de igienă. A zămisli şi a naşte şi a lăsa să moară din primul an, cum se întâmplă în natură, e mai simplu, dar nu mai etic. Lupta împotriva febrei puerperale. Cezariană. Incubator pentru cei născuţi prematur. Luăm viaţa mai în serios decât odinioară. Johann Sebastian Bach adusese pe lume treisprezece copii (sau *cam* aşa ceva), şi n-au trăit nici 50% din ei. Oamenii nu sunt iepuri, consecinţa progresului: putem reglementa problema. Ameninţătoarea suprapopulare a Terrei. Medicul meu şef a fost în Africa de Nord, mi-a spus literalmente: dacă arabii vor înceta într-o zi să-şi satisfacă trebuinţele în jurul casei, se poate conta pe dublarea populaţiei arabe în interval de douăzeci de ani. Cum procedează natura pretutindeni: supraproducţie, pentru a asigura conservarea speciei. Noi avem alte mijloace pentru a ne-o asigura. Sacralitatea vieţii! Supraproducţia naturală (dacă o să-i tot dăm înainte cu naşterea, ca animalele) conduce la catastrofă; nu la conservarea, ci la nimicirea speciei. Câţi oameni hrăneşte pământul? Creşterea este posibilă, misiunea UNESCO: industrializarea teritoriilor subdezvoltate, dar nici creşterea nu este nelimitată.

Politica în faţa unor probleme total noi. Privire asupra statisticii: regresul tuberculozei, de pildă, succesul profilaxiei, regres de la 30% la 8%. Bunul Dumnezeu! Îl costă normele; i le-am luat din mână. Urmarea: ar trebui să-i luăm din mână şi reproducerea. Nici un prilej pentru mustrările de conştiinţă, dimpotrivă: de ar acţiona oamenii raţional şi de ar decide singuri! Dacă nu, vom înlocui epidemiile prin război. Gata cu romantismul! Cine respinge în principiu întreruperea de sarcină este romantic şi iresponsabil. Ar trebui să se întâmple nu din uşurătate, e clar, ci din principiu: ar trebui să privim lucrurile limpede, de pildă faptul că existenţa omenirii nu este în ultimă instanţă o chestiune de materie primă. Delict faţă de promovarea de către stat a naşterilor în ţările fasciste, dar şi în Franţa. Problema spaţiului vital. Să nu uităm de automatizare: n-avem nevoie deloc de atâţia oameni. Ar fi mai înţelept să ridicăm standardul de viaţă. Orice altceva duce la război şi la distrugere totală. Ignoranţa, lipsa de obiectivitate se extind continuu. Există mereu moralişti care pregătesc cel mai mare

dezastru. Întreruperea de sarcină: o consecinţă a culturii, doar jungla zămisleşte şi putrezeşte după cum vrea natura. Omul planifică. Multă nefericire din romantism, mulţimea imensă de căsnicii catastrofale, încheiate din frica de întrerupere a sarcinii, mai există şi astăzi. Deosebirea între profilaxie şi intervenţie? În tot cazul, e o voinţă omenească să nu ai copii. Câţi copii au fost într-adevăr doriţi? E cu totul altceva că mai degrabă femeia doreşte copilul, de vreme ce a şi sosit, automatism al instinctelor, ea uită că a dorit să-l evite, de unde sentimentul puterii faţă de bărbat, maternitatea ca mijloc de luptă economic al femeii. Ce înseamnă soartă? E ridicol să abaţi soarta prin coincidenţe mecanic-fiziologice, nu-i demn de un om modem. Copiii sunt ceva ce ne dorim, respectiv nu ne dorim. Lezarea femeii?

Fiziologic, în nici un caz, dacă nu-i o intervenţie de cârpaci; psihic, doar dacă persoana afectată este stăpânită de obiecţii morale ori religioase. Ceea ce respingem: natura ca idol! Atunci ar trebui să fim consecvenţi: fără penicilină, fără paratrăsnet, fără ochelari, fără DDT, fără radar şi aşa mai departe. Trăim tehnic, omul ca stăpân al naturii, omul ca inginer, iar cine vorbeşte împotrivă ar trebui să nu folosească nici un fel de punte pe care n-a construit-o natura. Atunci ar trebui să fim consecvenţi şi să respingem orice intervenţie, adică: să murim de orice apendicită. Din pricina sorţii! Atunci şi fără bec electric, şi fără motor, şi fără energie atomică, şi fără calculator, şi fără anestezie – atunci, în junglă!

Călătoria noastră prin Italia – nu pot să spun decât că am fost fericit fiindcă şi fata, aşa cred, era fericită, în ciuda diferenţei de vârstă. Îi lua în derâdere pe bărbaţii tineri:

— Nişte băieţandri, spunea. Nici nu-ţi poţi închipui – ai sentimentul că le eşti mamă, şi e îngrozitor. Am avut noroc de o vreme minunată. Ceea ce mă obosea era apetitul ei pentru artă, mania ei de a vedea totul. De cum am intrat în Italia, n-a fost localitate unde să nu trebuiască să opresc: Pisa, Florenţa, Siena, Perugia, Arezzo, Orvieto, Assisi... Nu sunt obişnuit cu astfel de călătorii. La Florenţa m-am răzvrătit şi i-am spus deschis că Fra Angelico[5] mi se pare cam stângaci. Apoi m-am corectat: naiv. Nu m-a contrazis, dimpotrivă, era entuziasmată; ei nimic nu i se părea destul de naiv.

---

[5] Fra Giovanni da Fiesole, zis Angelico (1387-1455), pictor italian din Renaşterea timpurie

Mie mi-a plăcut: Campari! Şi, aş putea spune, şi cerşetorii cu mandolină.

Pe mine mă interesa: construcţia şoselelor, a podurilor, noul tip de Fiat, noua maşină de scris Olivetti...

În muzee nu am ce căuta.

Şedeam afară, în Piazza San Marco, şi beam ca de obicei Campari, în timp ce Sabeth, din pură încăpăţânare, cred, vizita întreaga catedrală. În ultimele zile, începând de la Avignon, m-am uitat la tot felul de lucruri numai ca să fiu în preajma ei. Nu aveam nici un motiv să fiu gelos, şi totuşi eram. Nu ştiam ce îşi închipuia la urma urmei o astfel de fetiţă. Că sunt şoferul ei? Foarte bine: atunci am tot dreptul să beau un Campari până când stăpâna se întoarce de la următoarea biserică. Nu m-ar fi deranjat să fiu şoferul ei, dacă nu s-ar fi petrecut ce s-a petrecut la Avignon. Uneori mă întrebam drept ce să o iau. Ideea ei: de a pleca la Roma cu autostopul! Chiar dacă până la urmă n-ar fi pus-o în aplicare, doar ideea aceasta şi mă făcea gelos. Ce s-a petrecut la Avignon s-ar fi petrecut cu indiferent care bărbat?

Mă gândeam la căsătorie cum nu mă mai gândisem niciodată.

Cu cât o iubeam mai mult pe micuţă, cu atât nu voiam s-o atrag pe un astfel de făgaş. Nădăjduiam din zi în zi că voi putea vorbi odată cu ea, eram hotărât, dar ca să fiu sincer, mă temeam că nu mă va crede, adică va râde de mine... Încă mă mai socotea cinic, aşa mi se pare, chiar dispreţuitor (nu faţă de ea, ci în general, faţă de viaţă) şi ironic, ceea ce nu putea suferi, aşa că de multe ori nu ştiam ce să mai spun. Dar, din capul locului, îşi dădea oare osteneala să mă asculte? Aveam pur şi simplu sentimentul că nu mai înţeleg tineretul. Adesea mi se părea că sunt un şarlatan. Dar de ce, la urma urmei? Nu voiam să-i spulber convingerea că Tivoli ar întrece tot ceea ce am văzut pe lume şi că o după-amiază la Tivoli, de pildă, ar fi fericirea la pătrat; dar nici nu puteam să cred. Permanenta ei grijă că nu o iau în serios era absurdă: eu însumi nu mă luam în serios şi mereu mă făcea câte ceva gelos, deşi îmi dădeam silinţa să fiu tânăr. Mă întrebam dacă tineretul de acum (1957) este complet diferit de cel de pe vremea mea şi ajungeam la concluzia că de fapt nu ştiu cum este tineretul de astăzi. O observam. O însoţeam în diferite muzee numai ca să fiu în preajma ei, să o văd cel puţin reflectată într-o vitrină înţesată cu cioburi etrusce, să-i văd faţa tânără, seriozitatea, bucuria! Sabeth nu credea că nu mă pricep deloc la astfel de lucruri şi, pe de o parte, avea o încredere neţărmurită în mine doar fiindcă eram cu treizeci

de ani mai mare, o încredere copilărească, pe de altă parte, nu-mi arăta nici un fel de respect. Sabeth mă asculta când îi vorbeam de experienţele mele, dar aşa cum îl asculţi pe un bătrân: fără să mă întrerupă, politicoasă, fără să creadă, fără să o intereseze. Cel mai mult mă întrerupea pentru a continua ea, dându-mi a înţelege astfel că i-am mai spus o dată întreaga poveste. Şi atunci îmi era ruşine. De fapt, pentru ea nu conta decât viitorul şi întrucâtva şi prezentul; dar nu credea în experienţe, ca toţi tinerii de altfel. Nu o interesa câtuşi de puţin ceea ce se petrecuse, nici ce învăţăminte trăsesem sau, eventual, puteam să trag. Eram atent să văd ce anume aştepta Sabeth de la viitor şi am constatat: nici ea nu ştia, dar se bucura pur şi simplu. Puteam eu să aştept de la viitor ceva ce nu-mi era cunoscut? Pentru Sabeth lucrurile stăteau cu totul altfel. Pe ea o bucura Tivoli, marea, micul dejun, viitorul, când va avea copii, ziua ei de naştere, un disc, certitudinea şi mai ales incertitudinea: tot ce nu era încă. Faptul acesta mă făcea gelos, se poate, dar că eu nu eram în stare să mă bucur nu e adevărat; mă bucura orice clipă aptă în oarecare măsură pentru această stare de spirit. Nu mă dau tumba, nu cânt, dar mă bucur totuşi. Şi nu doar de o mâncare bună! Poate că nu pot întotdeauna să-mi exprim bucuria. Dar pe câţi dintre cei cu care mă întâlnesc îi interesează bucuria mea, şi, în general, sentimentele mele! Sabeth credea că simulez, că mă prefac, adică. Ceea ce mă bucura mai mult era bucuria ei. Mă uimea uneori cât de puţin îi trebuia ca să cânte, la drept vorbind chiar nimic; trăgea perdelele, constata că nu plouă şi cânta. Din păcate, într-o zi i-am pomenit de durerile mele de stomac; de atunci bănuia mereu că mă doare stomacul şi era îngrijorată ca o mamă, de parcă aş fi fost minor. În privinţa aceasta călătoria noastră n-a fost întotdeauna prea plăcută, adesea chiar stranie: eu o plictiseam cu experienţele mele de viaţă, iar ea mă considera bătrân, întrucât aştepta să mă entuziasmez de orice, de dimineaţă până seara…

Într-o mare galerie *(Museo Nazionale)* am refuzat să mai ascult explicaţiile pe care mi le dădea, extrase din *Baedeker,* şedeam pe balustradă şi încercam să citesc un ziar italian, mă săturasem de colecţiile acelea de pietre ciobite. Făceam grevă, dar Sabeth tot mai era convinsă că mă amuzam pe socoteala ei când spuneam că nu mă pricep la artă – se bizuia pe o vorbă a mamei sale, că orice om se poate emoţiona în faţa unei opere de artă, dacă nu e chiar mărginit… Indulgentă mamă! am zis. O pereche de italieni care trecea prin marea galerie mă interesa mai mult decât orice statuie,

mai ales tatăl, care îşi ducea în braţe copilul adormit. Altfel, nici ţipenie de om.

Păsările ciripeau, încolo tăcere mormântală. După ce Sabeth m-a lăsat singur, am pus ziarul în buzunar, că tot nu-l puteam citi, şi m-am postat înaintea unei statui oarecare pentru a verifica vorba mamei sale, că orice om se poate emoţiona în faţa unei opere de artă! — dar mama Sabethei se înşela, după părerea mea.

Eu mă plictiseam şi atât. În galeria boltită (cu vitralii) am avut noroc: un grup de turişti germani, conduşi de un preot catolic, se înghesuiau în faţa reliefului ca la „locul accidentului", aşa că mi-au stârnit curiozitatea, iar când s-a întors Sabeth („Aicea eşti, Walter, credeam că ai şters-o la un Campari!") i-am spus ceea ce tocmai auzisem de la preot: *Naşterea zeiţei Venus.* Mai ales fata dintr-o parte, care cânta din flaut, mi se părea fermecătoare... Sabeth socotea că „fermecător" nu-i un cuvânt potrivit pentru un astfel de relief; ea îl socotea teribil, pur şi simplu înnebunitor, formidabil, genial, terific.

Din fericire, a mai venit lume. Nu pot suporta să mi se spună ce trebuie să simt; am senzaţia că aş fi orb, deşi văd obiectul despre care mi se vorbeşte. *Cap de erinie dormind.*

A fost descoperirea mea (în aceeaşi sală laterală din stânga), fără ajutorul unui preot bavarez; de altfel, nu ştiam ce titlu are, dar nu mă deranja deloc, dimpotrivă, de obicei mă stânjenesc titlurile, fiindcă oricum nu mă pricep la numele antice şi mă simt ca la examen... De data aceasta am spus: grandios. Într-adevăr grandios, impresionant, excelent, foarte impresionant. Era un cap de fată, de piatră, astfel prezentat, încât îi vedeai faţa ca a unei femei dormind, sprijinită în cot. „La ce o fi visând...?"

Nu în felul acesta se contemplă o operă de artă, dar mă interesa mai mult decât problema dacă e din secolul patru sau trei î.Hr... Când am mai privit o dată Naşt*erea zeiţei Venus, Sab*eth mi-a spus brusc:

„Stai!" Nu mi-a dat voie să mă mişc. „Ce s-a întâmplat?" am întrebat-o „Stai! mi-a spus. Când stai tu acolo, erinia de aici e mult mai frumoasă, de necrezut ce efect are!" Trebuia să mă conving. Sabeth insistă să schimbăm locurile, într-adevăr, avea un oarecare efect, ceea ce nu m-a mirat însă; era o problemă de lumină. Când Sabeth (sau altcineva) stătea lângă *Naşterea zeiţei Venus,* făcea umbră şi faţa eriniei adormite, fiind luminată dintr-o parte, părea imediat mult mai vie, plină de viaţă, aproape sălbatică.

— E teribil, a spus Sabeth, ce efect!

Ne-am schimbat o dată sau de două ori locurile, apoi am fost de părere să pornim în sfârşit mai departe, fiindcă mai erau încă multe săli cu statui pe care Sabeth voia să le vadă.

Îmi era foame.

Să vorbesc de un *ristorante,* cum îmi trecea prin minte, era exclus; Sabeth nu mi-a răspuns nici măcar de unde îi sunt cunoscute cuvintele acelea savante ca: arhaic, liniar, elenistic, decorativ, sacral, naturalist, expresiv, cubic, alegoric, cultic, compoziţional şi aşa mai departe, un adevărat *highbrow-vocabulary.* Abia la ieşire, unde nu mai era nimic de văzut în afară de arcadele din cărămidă antică – o zidire simplă, dar corectă, care mă interesa – Sabeth, în timp ce o lua înainte, trecând prin poarta ca o vârtelniţă, îmi răspunse în fugă, ca de obicei când era vorba de mama sa:

— De la mama.

Fata îmi plăcea din nou de fiecare dată când şedeam la masă, la *ristorante,* îmi plăcea cum se bucura de salată, cum mânca nesăţioasă ca un copil chiflele, cum se uita curioasă în jur, şi înghiţea chiflă după chiflă privind împrejur, cum o cuprindea un entuziasm solemn în faţa unui *hors d'oeuvre,* cât era de exuberantă.

În ceea ce o privea pe mama Sabethei:

Ne jumuleam anghinarele, muiam frunză după frunză în maioneză, treceam printre dinţi frunză după frunză, în timp ce aflam câte ceva despre doamna aceea deşteaptă care era mama ei. Drept să spun, nu eram prea curios, fiindcă nu îmi plac doamnele intelectuale. Iată ce am aflat: de fapt nu a studiat arheologia, ci filologia; lucra însă într-un institut arheologic, trebuia să câştige bani, fiind despărţită de domnul Piper – aşteptam, cu paharul în mână, să ciocnim; domnul Piper chiar nu mă interesa deloc, trăia din convingere în Germania de Est. Am ridicat paharul şi am întrerupt-o: „Noroc!" Şi am băut amândoi... Apoi am aflat:

Mama fusese şi ea pe vremuri comunistă, cu toate acestea nu s-a înţeles cu domnul Piper, de aceea s-au despărţit, ceea ce nu mă mira, şi mama lucra la Atena, pentru că nu-i plăcea nici în actuala Germanie de Vest, ceea ce iar nu mă mira, cât despre Sabeth, nu suferea deloc din pricina despărţirii lor, dimpotrivă, avea o admirabilă poftă de mâncare în timp ce povestea, şi bea Orvieto alb – care mie mi s-a părut întotdeauna prea dulce, dar era vinul ei preferat: *Orvieto Abbocato... Pe* tatăl ei nu-l prea iubea, de fapt domnul Piper nici nu îi era tată, fiindcă mama sa mai fusese o dată

măritată şi Sabeth era copilul ei din prima căsătorie, nu avusese noroc la bărbaţi, după cum părea, poate fiindcă era prea intelectuală, îmi ziceam, dar, firește, nu mi-am exprimat gândul, ci am comandat o jumătate de sticluţă Orvi*eto Abbocato şi* am discutat apoi despre catolicism, despre casată, despre erinia dormind, despre circulaţie, pacostea vremurilor noastre, despre cum se ajunge la Via Appia.

Sabeth a şi început să citească din *Baedeker: „Via Appia,* regină a drumurilor, construită în 312 î.Hr. De cenzorul Appius Claudius Caecus, ducea, trecând prin Terracina, spre Capua, de unde a fost prelungită, mai târziu până la Brindisi.”

Am mers pe jos, ca în pelerinaj, pe Via Appia vreo trei kilometri în afară de oraş şi şedeam pe un tumulus, pe un fel de colină de pietre, de moloz năpădit de buruieni, despre care, din fericire, nu scria nimic în *Baedeker.* Şedeam lungiţi la umbra unui pin şi fumam câte o ţigară.

— Walter, dormi?

Mă bucuram că nu trebuie să privesc nimic. Sabeth era îmbrăcată ca de obicei, în pantalonii ei negri de cowboy, cu tigheluri odinioară albe şi cu espadrilele tot odinioară albe, deşi îi cumpărasem încă de la Pisa o pereche de pantofi italieneşti.

— Într-adevăr nu te interesează?

— Într-adevăr nu mă interesează, i-am răspuns, dar am să mă uit la toate, draga mea. Ce nu face omul într-o călătorie de nuntă!

Sabeth găsi iar că sunt cinic.

Nu îmi trebuia mai mult decât să stau lungit în iarbă, nu îmi păsa de Tivoli, lucru esenţial era: capul Sabethei pe umărul meu.

— Tare eşti neastâmpărată, i-am spus, nu poţi să stai liniştită nici un sfert de oră.

Se ridică în genunchi şi cercetă cu privirea în jur. Se auzeau voci.

— Ce zici? mă întrebă şi-şi strânse gura de parcă ar fi vrut să scuipe. Ce zici?

Am tras-o jos, apucând-o de coada de cal, dar ea nu se împăca deloc cu situaţia aceasta. Şi mie îmi părea rău că nu suntem singuri, totuşi nu aveam ce face. Deşi eram bărbat! Întotdeauna venea cu argumentul acesta ciudat: „Tu eşti bărbat!” Desigur că se aştepta să mă ridic dintr-o săritură şi să arunc cu pietre, să alung oamenii ca pe nişte capre. Era dezamăgită de-a binelea, un copil pe care îl tratam ca pe o femeie sau poate o femeie pe care o tratam ca pe un copil, nici nu ştiam.

— Acesta e locul nostru, aşa socot, îmi spuse.

Evident, erau americani, le-am auzit vocile, un grup care se plimba în jurul tumulusului nostru; judecând după voci, s-ar fi putut să fie stenodactilografele din Cleveland. *Oh, ist'n lovely? Oh, this is the Campagna? Oh, how lovely here! Oh*, ş.a.m.d.

M-am ridicat pentru a privi pe furiş printre tufe. Coafurile violete ale doamnelor, printre ele cheliile domnilor care îşi scoteau pălăriile de panama. Au evadat dintr-un azil de bătrâni, mi-a trecut prin minte, dar nu mi-am dat pe faţă gândul.

— Tumulusul nostru, am spus, se pare că este totuşi celebru.

Sabeth, indignată de-a binelea, zise:

— Uite, vin din ce în ce mai mulţi!

Ea stătea în picioare, eu mă culcasem din nou pe iarbă.

— Tu, zise, – e un întreg autocar!

Sabeth stătea deasupra mea, respectiv lângă mine; îi vedeam espadrilele, pulpele, coapsele, care, şi privite de jos, erau foarte subţiri, bazinul în pantalonii strâmţi de cowboy; stătea cu amândouă mâinile în buzunarele pantalonilor. Talia nu i-o vedeam; fiindcă priveam din iarbă. Dar îi vedeam pieptul, umerii, bărbia, buzele, mai sus genele, arcadele palide ca marmura, din pricina reflexelor de jos, apoi părul proiectat pe albastrul puternic al cerului, ai fi zis că părul roşcat i se încurcase în ramurile negre ale pinului. În timp ce eu eram întins pe jos, ea stătea în bătaia vântului subţire şi dreaptă, dar mută ca o statuie.

— *Hello!* strigă cineva de jos. Sabeth răspunse îmbufnată:

— *Hello!*

Sabeth nu putea înţelege.

— Tu, îmi spuse, – ăştia se instalează aici pentru picnic!

Apoi, parcă în ciuda asediatorilor americani, se aşeză jos şi-şi puse capul pe pieptul meu ca şi cum ar fi vrut să doarmă; dar nu rămase mult timp aşa; se ridică, sprijinindu-se de mine, şi mă întrebă dacă e grea.

— Nu, i-am răspuns, eşti uşoară.

— Dar?

— Nici un dar! i-am spus.

— Totuşi, spuse, te gândeşti la ceva. Habar n-aveam la ce mă gândisem; de cele mai multe ori te gândeşti la câte ceva, dar realmente nu îmi aminteam. Am întrebat-o ea la ce se gândise. M-a rugat să-i dau o ţigară şi nu mi-a răspuns.

— Fumezi prea mult! i-am spus. Când eram de vârsta ta…

Cu cât deveneam mai apropiaţi, fata şi cu mine, îmi trecea din ce în ce mai rar prin minte că seamănă cu Hanna. De fapt, de la

Avignon nici n-am mai avut această impresie! Mă miram nespus de mult cum de a putut să-mi treacă vreodată prin minte că ar semăna cu Hanna! Am examinat-o după aceea. Nici urmă de asemănare! I-am aprins ţigara, deşi eram convins că fumează mult prea devreme, un copil de douăzeci de ani...

Apoi veşnicele ei ironii:

— Te porţi ca un tată!

Poate m-am gândit (din nou), când Sabeth şedea sprijinită de pieptul meu şi îmi examina faţa, că pentru ea sunt de fapt un om bătrân.

— Aşadar, spuse Sabeth, ceea ce ne-a plăcut azi-dimineaţă atât de mult era altarul Ludovisi[6]. E grozav de renumit.

Mă lăsam instruit.

Ne scosesem pantofii şi şedeam cu picioarele goale pe pământul cald, îmi plăcea aşa desculţ, într-adevăr.

Mă gândeam la Avignon (Hotel Henri IV).

Sabeth, care ţinea *Baedeker-ul* mereu deschis, ştia de la început că sunt inginer şi că fac o călătorie în Italia pentru a mă recrea. Totuşi îmi citi:

— *„Via Appia,* regină a drumurilor, construită în 312 î.Hr. De cenzorul Appius Claudius Caecus…"

Şi azi îi mai aud glasul cu care citea *Baedeker*-ul.

„Începe cea mai interesantă parte a drumului, caldarâmul vechi e vizibil în mai multe locuri, la stânga, grandioasele rânduri de arcade de pe Aqua Marcia (vezi p. 261)."

Sabeth căuta întotdeauna la pagina indicată.

Odată am întrebat-o:

— Şi cum o cheamă de fapt pe mama ta, ce prenume are?

Dar nu era chip s-o întrerup.

„La câteva minute distanţă mormântul *Caeciliei Metella,* cea mai renumită ruină din Campagna, o rotondă cu diametrul de douăzeci de metri, pe un fundament pătrat, căptuşit cu travertin. Inscripţia, pe o placă de marmură, e următoarea: Caecilia Q. Cretici (filiae) Metellae Crassi, fiicei lui Metellus Cretius, nora triumvirului Crassus. În interior (bacş.) sunt camerele mortuare."

Se opri din citit şi reflectă.

— Bacş. — ce-o fi însemnând asta?

— Bacşiş, i-am spus, dar te întrebasem cu totul altceva.

— Iartă-mă. Închise *Baedeker*-ul.

---

[6] Altar provenind din faimoasa Villa Ludovisi, construită la începutul secolului al XVII-lea la Roma de familia Ludovisi.

— Ce m-ai întrebat?

I-am luat *Baedeker*-ul şi l-am deschis.

— Acolo, de partea cealaltă, e Tivoli? am întrebat-o.

Pe câmpie, înainte de Tivoli, era desigur un aeroport, chiar dacă nu se găsea însemnat în hărţile *Baedeker*-ului; tot timpul se auzea zgomot de motoare, un zbârnâit asemănător cu acela de deasupra grădinii de pe acoperiş a locuinţei mele din Central Park West, deasupra pinului nostru zburau încolo şi încoace un DE-7 sau un Super-Constellation, cu trenul scos, gata să aterizeze şi să dispară undeva în Campagna.

— Acolo trebuie să fie aeroportul, am spus. Mă interesa realmente.

— Ce m-ai întrebat? vru să ştie Sabeth.

— Cum o cheamă de fapt pe mama ta?

— Piper! spuse ea. Cum altfel?

Eu, bineînţeles, mă referam la prenume.

— Hanna.

Sabeth se ridicase din nou pentru a iscodi ce mai e prin tufiş. Stătea cu mâinile în buzunare, cu coada de cal roşcată pe umăr. Nu a observat nimic la mine.

— *My goodness!* spuse. Cât mai înfulecă ăia de jos! N-or să sfârşească niciodată – acum s-au pus pe mâncat fructe!

Bătea din picior ca un copil.

— Dumnezeule, exclamă, ar trebui s-o şterg!

Apoi au urmat întrebările mele:

Mama a studiat cândva la Zürich?

Cum?

Când?

Îi dădeam zor cu întrebările, deşi fata, cum am spus, trebuia s-o şteargă. Răspundea oarecum în silă, dar satisfăcător.

— Walter, dar nu ştiu!

Mă interesau, fireşte, datele exacte.

— Pe atunci încă nu eram de faţă! spuse ea. O amuza câte lucruri mai voiam să ştiu. Nu-i trecea prin minte ce însemnătate aveau răspunsurile ei. O amuza, dar tot trebuia s-o şteargă. Cum şedeam jos, am apucat-o de braţ, ca să nu fugă.

— Te rog, îmi spunea, te rog.

I-am pus ultima întrebare:

— Şi cum o chema de fată… Landsberg?

I-am lăsat braţul. Eram istovit. Trebuia să-mi adun toate puterile doar ca să pot sta alături de ea. Probabil zâmbind. Speram că acum o va zbughi. Dar se aşează şi îmi puse la rândul ei întrebări:

— Ai cunoscut-o cumva pe mama?

Am dat din cap.

— Nu mai spune! Într-adevăr?

Pur şi simplu nu puteam să vorbesc.

— V-aţi cunoscut, spuse, când mama mai era încă studentă?

I se părea grozav; doar grozav.

— Walter, spuse în timp ce pleca, am să-i scriu mamei, are să se bucure.

Azi, când ştiu totul, mi se pare de neînchipuit că n-am ştiut totul încă de atunci, după convorbirea de lângă Via Appia. La ce m-am gândit în cele zece minute până s-a întors fata, nu ştiu. Am făcut un fel de bilanţ, aşa cred. Tot ce ştiam e că mai mult decât orice aş fi dorit să mă duc la aeroport. S-ar putea să nu mă fi gândit la nimic. De fapt, nu era o surpriză, ci o certitudine. Şi îmi place certitudinea. Odată dobândită, aproape că mă amuza. Sabeth: fata Hannei! Şi atunci mi-a trecut prin minte: nici nu se poate pune problema căsătoriei. Totuşi, nu m-am gândit o clipă că Sabeth ar putea fi chiar propriul meu copil. Era de domeniul posibilităţii, teoretic, dar nici nu mă gândeam la aşa ceva. Mai bine zis, nu credeam. Fireşte că mi-am amintit: copilul nostru, odinioară, întreaga poveste dinainte de a o părăsi pe Hanna, hotărârea noastră ca Hanna să se ducă la un medic, la Joachim. Fireşte că mi-am amintit, dar pur şi simplu nu puteam să cred, fiindcă era de necrezut că fata aceasta, care nu peste mult timp se întoarse căţărându-se pe tumulusul nostru, ar fi propriul meu copil.

— Walter, mă întrebă, ce s-a întâmplat?

Sabeth nu bănuia absolut nimic.

— Ştii, spuse, şi tu fumezi prea mult!

Apoi am discutat despre apeducte. Ca să nu tăcem!

I-am explicat principiul vaselor comunicante.

— Da, da, mi-a spus, asta am înţeles. Şi ce haz a făcut când i-am demonstrat că romanii din antichitate, dacă ar fi fost doar în posesia schiţei pe care o făcusem pe cutia de ţigări, ar fi putut să reducă lucrările de zidărie cu cel puţin 90%.

Şedeam iar întinşi pe iarbă.

Deasupra noastră treceau avioane.

— Ştii, spuse, de fapt n-ar trebui să pleci înapoi cu avionul.

Era penultima noastră zi.

— Odată tot trebuie să ne despărţim, fetiţo dragă, într-un fel sau altul – o priveam cu atenţie.

— Bineînţeles, spuse – s-a ridicat în capul oaselor ca să rupă un fir de iarbă, apoi a privit drept înainte; gândul că ne despărţim n-o supăra, aşa mi s-a părut, n-o supăra deloc. Firul de iarbă nu l-a pus între dinţi, l-a răsucit în jurul degetului şi a spus: Bineînţeles.

Ea nici nu se gândea la căsătorie!

— Oare mama îşi aminteşte de tine?

O amuza întâmplarea.

— Mama, studentă, zise ea, ştii, nici nu pot să-mi imaginez, mama, studentă, într-o odăiţă la mansardă – despre asta nu mi-a povestit niciodată.

O amuza.

— Şi cum era?

Îi ţineam capul cu amândouă mâinile, în aşa fel încât să nu se poată clinti, cum ai ţine de pildă capul unui câine. Îi simţeam forţa, care nu-i folosea însă la nimic, forţa din ceafă: mâinile mele erau ca o menghină. Sabeth închise ochii. N-am sărutat-o. Îi ţineam doar capul. Ca pe o vază, uşoară şi fragilă, apoi tot mai grea.

— Tu, spuse, mă doare…

I-am ţinut capul în mâini până când a deschis încet ochii ca să vadă ce vreau de fapt: nici eu nu ştiam.

— Nu glumesc, spuse, mă doare!

Era rândul meu să spun ceva; Sabeth a închis iar ochii, ca un câine pe care îl ţii strâns.

Şi i-am pus întrebarea.

— Lasă-mă! mi-a spus. Aşteptam răspunsul.

— Nu, mi-a spus, nu eşti primul bărbat în viaţa mea, doar ai ştiut.

Nu ştiusem nimic.

— Nu, mi-a spus, nu fi îngrijorat. Cum îşi netezea părul îngrămădit pe tâmple, s-ar putea crede că e vorba doar despre păr. Scoase pieptenele din buzunarul pantalonilor ei negri de cowboy, ca să se pieptene, şi în acelaşi timp povesti, de fapt nu povesti, ci declară doar: *He’s teaching in Yale.* Între dinţi avea o agrafă.

— Şi pe celălalt, spuse cu agrafa între dinţi, pe când îşi pieptăna coada de cal, pe celălalt l-ai văzut.

Se referea desigur la tânărul partener de ping-pong.

— Vrea să se însoare cu mine, spuse, dar a fost o greşeală din partea mea, ştii, nu-mi place deloc.

Apoi i-a trebuit agrafa, a luat-o dintre dinţi, a rămas cu gura deschisă, dar n-a mai spus nimic în timp ce termina să se pieptene. După aceea a suflat în pieptene către Tivoli, şi gata.

— Mergem? întrebă.

De fapt, nu voiam să stau jos, ci să mă ridic, să-mi aduc pantofii, să mă încalţ, să-mi pun mai întâi ciorapii, fireşte, şi apoi pantofii, ca să putem pleca.

— Crezi că sunt o fată rea? Nu credeam nimic.

— Walter! exclamă Sabeth. Mi-am adunat puterile.

— *It's okay,* am spus, *it's okay.*

După aceea am străbătut înapoi Via Appia pe jos.

Ne urcasem în maşină când Sabeth începu din nou să mă întrebe („Crezi că sunt o fată rea?") şi să vrea în orice clipă să ştie ce gândesc – am pus cheia de contact ca să pornesc motorul.

— Hai, i-am spus, să nu mai vorbim.

Acum voiam să pornesc.

Pe când şedeam în maşină, înainte de a o porni, Sabeth mi-a vorbit de tatăl ei, de divorţ, de război, de mama ei, de emigrare, de Hitler, de Rusia…

— Nici nu ştim măcar, zise, dacă tata mai trăieşte. Am oprit motorul.

— *Baedeker*-ul *e* la tine? m-a întrebat Sabeth. A început să studieze harta.

— Asta e Porta San Sebastiano, spuse, dacă o luăm la dreapta, ajungem la biserica San Giovanni in Laterano!

Am pornit din nou motorul.

— L-am cunoscut, am spus.

— Pe tata?

— Pe Joachim, am spus, da.

Apoi am mers unde mi s-a poruncit: la Porta San Sebastiano, de acolo la dreapta, până când am dat iar de o bazilică.

Am vizitat-o şi pe asta.

Poate că sunt laş. N-am îndrăznit să spun sau să întreb nimic despre Joachim. În sinea mea făceam socoteala (pe când vorbeam mai mult ca de obicei, cred) neîncetat, până a reieşit ceea ce doream eu: nu putea să fie decât copilul lui Joachim! Cum am socotit, nu ştiu; am potrivit datele, până a ieşit într-adevăr socoteala, socoteala ca atare. În *pizzeria,* când Sabeth a lipsit puţin, am profitat de timp şi am verificat socoteala şi în scris. Era exactă; doar alesesem datele (mărturisirea Hannei că aşteaptă un copil şi plecarea mea la Bagdad) astfel încât socoteala să se

potrivească; neschimbată a rămas numai ziua de naştere a Sabethei, restul l-am socotit exact, aşa încât mi s-a luat o piatră de pe inimă. Ştiu că în seara aceea i-am părut fetei mai vesel ca oricând, chiar glumeţ. Am stat până la miezul nopţii în *pizzeria* aceea populară dintre Pantheon şi Piazza Colonna, unde cântăreţii din chitară, după ce cerşiseră în faţa restaurantelor cu turişti, îşi mâncau *pizza* şi beau Chianti la pahar; le-am tot plătit câte un rând, aşa că era veselie mare.

— Walter, spuse Sabeth, a fost grozav.

În drum spre hotel (Via Veneto) am fost voioşi, nu ameţiţi, dar de-a dreptul spirituali – până la hotel, unde ni s-a deschis uşa mare de sticlă, iar în holul de alabastru ni s-au întins imediat cheile, potrivit propriei noastre declaraţii:

— *Mister Faber, Miss Faber – Goodnight!* Nu ştiu cât am stat în camera mea fără să trag perdelele, o cameră de Grand Hotel: mult prea mare, mult prea înaltă. Stăteam fără să mă dezbrac. Ca un aparat care primeşte informaţia: Spală-te! — dar nu funcţionează.

— Sabeth, am întrebat, ce este?

Stătea dinaintea uşii mele; fără să bată.

— Hai spune! am îndemnat-o.

Era desculţă, în pijamaua ei galbenă peste care-şi pusese raglanul negru cu glugă; nu voia să intre, ci doar să-mi spună o dată noapte bună. I-am văzut ochii plânşi.

— De ce să nu-mi mai fii dragă? am întrebat-o. Din cauza lui Hardy sau cum îl cheamă?

A început deodată să plângă cu sughiţuri. Mai târziu a adormit, o învelisem, fiindcă fereastra era deschisă, iar noaptea rece; căldura, după cum se pare, a liniştit-o, întrucât dormea cu adevărat în ciuda zgomotului de afară, din stradă, în ciuda fricii că am să plec. Trebuie să fi fost o stradă cu stop, de aceea era atâta zgomot: motociclete care vâjâiau mergând în gol, apoi cuplau şi, mai îngrozitor decât toate, un Alfa Romeo, care revenea mereu, pornea de fiecare dată ca la cursele de automobile, de i se răspândea urletul printre case, după aceea cel mult trei minute linişte, din când în când dangătul de clopot al unei biserici din Roma, şi din nou claxoane, opriri cu scrâşnet de anvelope, ambalarea motorului în gol, fără rost, golănii, apoi iar bubuitul de tinichea, de parcă într-adevăr acelaşi Alfa Romeo ne-a dat ocol toată noaptea. Deveneam din ce în ce mai treaz. Şedeam lungit lângă Sabeth, nici măcar pantofii prăfuiţi şi cravata nu mi le scosesem, şi nu puteam să mă mişc, fiindcă se sprijinea cu capul pe umărul meu. În perdele bătea

lumina unei lămpi cu arc, care se clătina încolo şi încoace, iar eu stăteam întins, parcă supus unei torturi, fiindcă nu mă puteam mişca; fata dormea cu mâna pe pieptul meu, respectiv pe cravată, şi mă strângea de gât, cravata, bineînţeles. Am auzit bătând ceasul oră după oră, în timp ce Sabeth dormea, o mogâldeaţă neagră, cu părul şi răsuflarea fierbinţi; de gândit nu eram în stare, nu puteam să-mi urmăresc gândurile. Apoi iar Alfa Romeo, claxonatul lui pe străzi, frânele, ambalarea motorului în gol, cuplarea, bubuitul de tinichea în liniştea nopţii.

Ce vină am eu oare? Am întâlnit-o pe vapor când aşteptam tichetele de masă, era înaintea mea, o fată cu părul pieptănat în coadă de cal, care i se tot clătina. Mi-a atras atenţia. I-am vorbit aşa cum îşi vorbesc oamenii pe vapor; nu am fost insistent. Nu am încântat-o, dimpotrivă, i-am vorbit mai deschis decât îmi este felul, de pildă despre viaţa mea de burlac. Am cerut-o în căsătorie, fără să fiu îndrăgostit, ne-am dat amândoi imediat seama că este absurd şi ne-am luat rămas-bun. De ce am căutat-o la Paris! Am mers împreună la Operă, după aceea am mâncat o îngheţată şi am condus-o, fără să o reţin prea mult, la hotelul ei ieftin din Saint-Germain, i-am propus ca drumul cu autostopul să-l facă mergând cu mine, fiindcă aveam Citroenul lui Williams, iar la Avignon, unde am înnoptat prima dată, am locuit, bineînţeles (orice altă soluţie ar fi lăsat să se bănuiască o intenţie pe care nici nu o aveam) la acelaşi hotel, dar nu şi la acelaşi etaj; nu m-am gândit o clipă că vom ajunge până acolo. Îmi amintesc perfect. Era o noapte (13.V.) cu eclipsă de Lună, ceea ce ne-a surprins; nu citisem nici un ziar şi nu eram preveniţi. Am spus: „Dar ce se întâmplă cu Luna?” Mâncasem afară, în aer liber, şi era aproape ora zece, trebuia să ne ducem la culcare, fiindcă a doua zi voiam să pornim încă din zori mai departe. Simplul fapt că trei corpuri cereşti: Soarele, Pământul şi Luna se aflau întâmplător plasate pe aceeaşi linie dreaptă, ceea ce provoca în mod necesar o eclipsă de Lună, mă neliniştea, de parcă n-aş fi ştiut destul de precis ce înseamnă o eclipsă de Lună – am plătit imediat cafeaua când am văzut umbra rotundă a Pământului pe Luna plină şi ne-am dus braţ la braţ sus, pe terasa de deasupra Ronului, unde am stat, tot braţ la braţ, mai bine de o oră şi am urmărit fenomenul acela uşor de înţeles. I-am mai explicat fetei cum se face că Luna, deşi acoperită complet de umbra Pământului, este atât de luminoasă, încât putem să vedem bine, spre deosebire de momentul când e în creştere, aşadar mai bine ca oricând: nu ca pe un disc luminos, ca de obicei, ci clar, ca o

sferă, ca o minge, ca un corp, ca un astru, ca o masă imensă în universul gol, portocalie. Nu-mi amintesc tot ce am spus în ceasul acela. Fata a găsit atunci (asta-mi amintesc), pentru prima oară, că eu mă luam în serios şi o luam şi pe ea în serios şi m-a sărutat ca niciodată până atunci. În plus, ca simplu spectacol era mai curând neliniştitor, oricum, o masă imensă care pluteşte în spaţiu, şi care, desigur, vuieşte, te faci să-ţi reprezinţi concret şi justificat că şi noi, adică Pământul, de asemenea pluteşte în beznă şi, desigur, vuieşte. I-am vorbit despre moarte şi viaţă în general, aşa cred, şi eram amândoi emoţionaţi, întrucât nu mai văzusem niciodată o eclipsă de Lună atât de desluşit, nici eu, şi am avut pentru prima oară impresia confuză că fata pe care o socotisem până atunci un copil este îndrăgostită de mine.

În orice caz, ea a fost aceea care a venit la mine în cameră în noaptea respectivă, după ce am stat afară până ne-a cuprins frigul.

Apoi revederea cu Hanna.

(3.VI. La Atena)

Am recunoscut-o încă înainte de a mă fi trezit din somn. Vorbea cu sora de caritate. Ştiam unde mă aflu şi voiam să întreb dacă s-a făcut operaţia —dar dormeam, complet epuizat, îmi era sete, şi nu puteam să spun. Totuşi îi auzeam vocea, vorbea greceşte. Mi s-a adus ceai, dar nu puteam să-l beau; dormeam, auzeam totul şi ştiam că dorm şi mai ştiam că atunci când mă voi trezi va fi de faţă Hanna.

Brusc, s-a făcut linişte.

M-am speriat că a murit copilul.

Brusc, m-am pomenit cu ochii deschişi: camera albă, un laborator, o doamnă stă la fereastră şi crede că dorm, că nu o văd. Părul cărunt, statura mică. Aşteaptă, cu amândouă mâinile în buzunarele jachetei, şi se uită pe fereastră. Altfel, nimeni în cameră. O străină. Nu i se vede faţa, doar ceafa, partea din spate a capului, părul tuns scurt. Din când în când scoate batista, îşi şterge nasul, o pune iar la loc, adică o strânge mototol în mâna ei nervoasă. Altfel, nici nu se clinteşte. Poartă ochelari negri, cu ramă de corn. Poate e doctoriţă, avocată sau aşa ceva. Plânge. Odată şi-a vârât mâna pe sub ochelari, de parcă şi-ar fi ţinut faţa; şi a stat aşa o bucată de timp. Apoi a avut nevoie de amândouă mâinile pentru a mai despături o dată batista udă, după aceea a strâns-o iar şi a rămas aşteptând cu ochii pe fereastră, uitându-se afară,

unde nu se vedeau decât storuri de soare. Avea o înfăţişare sportivă, ai fi zis că e o fată tânără, dacă n-ar fi trădat-o părul sur sau alb. Şi-a mai scos o dată batista ca să-şi şteargă ochelarii, şi atunci i-am văzut în sfârşit toată faţa, care era arămie – făcând abstracţie de ochii albaştri, ai fi zis că e faţa unui indian bătrân.

M-am prefăcut că dorm. Hanna cu părul alb!

Fără îndoială că am dormit cu adevărat – o jumătate de minut sau o jumătate de oră, până mi-a alunecat capul rezemat de perete şi m-am speriat – ea a văzut că sunt treaz. N-a spus nici un cuvânt, mă privea numai. Şedea, cu picioarele încrucişate, cu capul proptit în mâini şi fuma.

— Cum mai merge? am întrebat. Hanna continua să fumeze.

— Să sperăm că s-a făcut tot ce s-a putut, spuse – să sperăm.

— Trăieşte?

— Da, spuse.

Despre vreun cuvânt de salut, nici pomeneală.

— Doctorul Eutheropulos s-a nimerit să fie aici, spuse, n-a fost viperă cu cruce, aşa zice. A umplut o ceaşcă pentru mine.

— Hai, bea-ţi ceaiul, mi-a spus.

Nici nu-mi trecea prin minte (fără ipocrizie) că de douăzeci de ani nu mai stătusem de vorbă; discutam despre operaţie, care avusese loc cu un ceas înainte, sau tăceam. Aşteptam amândoi veşti de la medic.

Am golit ceaşcă după ceaşcă.

— Ştii că ţi-au făcut şi ţie o injecţie? mi-a spus. Nici nu-mi dădusem seama.

— Numai zece centimetri cubi, doar profilactic, spuse, pentru mucoasa gurii.

Hanna era în general foarte practică.

— Cum s-a întâmplat? m-a întrebat. Aţi fost astăzi în Corint? Dârdâiam de frig.

— Unde ţi-e haina?

Haina mea zăcea undeva pe ţărmul mării.

— De când sunteţi în Grecia?

Hanna mă uimea; un bărbat, un prieten, nu mi-ar fi pus întrebări mai concrete. Am încercat să răspund şi eu la fel de concret. De ce să o asigur de sute de ori că n-am nici o vină! Hanna nu-mi reproşa nimic, ci mă întreba, uitându-se pe fereastră. Întreba fără să mă privească.

— Ce ai avut cu fetiţa?

Dar era foarte nervoasă, se vedea.

— Cum adică, n-a fost viperă cu cruce? am întrebat.
— Hai, bea-ţi ceaiul! mi-a spus ea.
— De când porţi ochelari? am întrebat-o.

Eu nu văzusem şarpele, o auzisem doar pe Sabeth strigând. Când am ajuns la ea, îşi şi pierduse cunoştinţa. Am văzut cum s-a prăbuşit şi am alergat la ea. Zăcea în nisip, îşi pierduse cunoştinţa din pricina căderii, aşa credeam. Abia după aceea am văzut muşcătura de deasupra sânului, mică. Trei împunsături foarte apropiate, şi am înţeles imediat. Nu sângera decât puţin. Fireşte că am supt imediat sângele din rană, aşa cum se recomandă, şi ştiam că ar fi trebuit să fac o legătură strânsă pe porţiunea dintre muşcătură şi inimă. Dar cum? Muşcătura era deasupra sânului stâng. Ştiam ce se cerea: rana să fie imediat tăiată şi eventual cauterizată. Am strigat după ajutor, dar abia răsuflam încă înainte de a ajunge la şosea, cu biata fată în braţe, păşeam greu pe nisipul moale, apoi m-a apucat disperarea când am văzut că Fordul trece mai departe, am strigat cât am putut de tare. Abia mai răsuflam, cu fata în braţe, leşinată, din ce în ce mai grea, abia mai puteam să o ţin, fiindcă nu mă ajuta în nici un fel. Eram pe şoseaua indicată, dar nici un vehicul cât vedeai cu ochii. Mi-am tras răsuflarea şi am pornit mai departe pe şoseaua cu gudron şi pietriş, în pas alergător, apoi mai încet, tot mai încet, eram desculţ. Era către amiază. Plângeam şi mergeam, până când, în sfârşit, a apărut o cotigă cu două roţi. Urca dinspre mare. Muncitorul acela nu ştia decât greceşte, dar a înţeles numaidecât, văzând rana. Şedeam în cotiga care se tot poticnea, încărcată cu pietriş ud, şi îmi ţineam fata în braţe, aşa cum se afla, adică în costum de baie (bikini) şi plină de nisip. Pietrişul se clătina, trebuia să o ţin mai departe în braţe pe fată, care-şi recăpătase cunoştinţa, şi mă clătinam şi eu. L-am rugat pe muncitor să mâne mai repede. Măgarul înainta în ritmul unui om care merge pe jos. Cotiga scârţâia, avea roţile strâmbe, hodorogite, pentru a străbate un kilometru îi trebuia o veşnicie; şedeam în aşa fel încât priveam înapoi. Dar nici urmă de automobil. Nu ştiam ce spune grecul, de ce a oprit la o fântână cu cumpănă şi a legat măgarul; totodată îmi făcea semn să aştept. L-am implorat să meargă mai departe, să nu piardă timp; nu ştiu ce avea de gând când m-a lăsat singur în cotiga cu pietriş, singur cu biata fată care avea nevoie de ser. Am mai supt o dată sângele din rană. Fără îndoială că se ducea la colibe să ceară ajutor. Nu ştiu cum îşi imagina el acest ajutor, cu buruieni, vrăji sau altele. A fluierat, dar a pornit mai departe, fiindcă nu a primit nici un

răspuns dinspre colibe. Am aşteptat câteva minute, apoi, fără a sta mult pe gânduri, am plecat cu biata fată în braţe, la început tot în pas alergător, dar până la urmă mi s-a tăiat răsuflarea. Am întins-o pe taluzul şoselei, pentru că oricum nu avea nici un sens să alerg; tot nu puteam să o duc până la Atena. Ori se ivea un automobil care să ne ia, ori nu se ivea. Când i-am supt iar sângele din rană de deasupra sânului, am văzut că Sabeth îşi venea încet în fire: ţinea ochii larg deschişi, dar nu vedea, se plângea numai de sete, cu glasul foarte răguşit, pulsul îi bătea foarte slab, apoi a vomitat şi a năpădit-o sudoarea. Acum îi vedeam umflătura roşie-vineţie din jurul rănii. Am alergat să caut apă. Pretutindeni numai grozamă, scaieţi şi măslini pe un câmp uscat; nici un om, câteva capre la umbră, puteam să chem şi să strig mult şi bine – era pe la amiază, o linişte de moarte, am îngenuncheat lângă Sabeth; nu era fără cunoştinţă, doar somnolentă, ca paralizată. Din fericire, am zărit camionul la vreme, aşa că am putut să alerg până la şosea; a oprit, un camion cu o legătură de ţevi lungi de oţel. Nu mergea la Atena, ci la Megara, dar oricum în direcţia noastră. M-am aşezat lângă şofer, cu biata fată în braţe. Ţevile lungi zornăiau, iar maşina mergea într-un tempo ucigător; doar vreo treizeci de kilometri la oră pe drum drept! Haina îmi rămăsese pe malul mării, banii îi aveam în haină – la Megara unde a oprit, i-am dat şoferului, care şi el vorbea doar greceşte, ceasul meu Omega, ca să continue imediat drumul, fără să descarce ţevile. La Eulis, unde trebuia să ia benzină, am mai pierdut un sfert de oră. N-am să uit drumul acela cât voi trăi. Nu ştiu dacă se temea că îi voi cere ceasul înapoi, în caz că voi putea să plec cu un vehicul mai rapid, sau ce era în capul lui; în orice caz, m-a împiedicat de două ori să cobor. O dată a trecut un autobuz, un Pullmann, altă dată o limuzină, pe care le-am oprit făcând semn cu mâna; şoferul camionului le-a vorbit în greceşte şi ceilalţi au pornit mai departe. Nu voia pur şi simplu să renunţe la calitatea de salvator al nostru, şi mai era şi un şofer nepriceput. Panta spre Daphni abia am urcat-o. Sabeth dormea şi nu ştiam dacă va mai deschide vreodată ochii. În sfârşit, periferia Atenei, dar înaintam din ce în ce mai încet: stopurile, obişnuitele opriri, camionul nostru cu ţevile lungi, depăşind platforma din spate, se urnea mai greu ca toate celelalte maşini, care nu aveau nevoie de ser, oraşul era oribil, o învălmăşeală de tramvaie şi de cotigi trase de măgari, şoferul nostru, fireşte, nu ştia unde se află vreun spital, trebuia să întrebe, aveam impresia că nu-l va găsi niciodată, închideam ochii sau mă uitam la Sabeth care respira

foarte încet. (Toate spitalele erau la cealaltă extremitate a Atenei.) Şoferul nostru, fiind de la ţară, nu cunoştea nici numele străzilor care îi erau indicate, eu nu înţelegeam mereu decât: Leofores, Leofores, încercam să fiu de ajutor, dar nu mă pricepeam nici să citesc – n-am fi ajuns niciodată, dacă nu s-ar fi urcat băiatul acela pe scara maşinii ca să ne îndrume. Apoi anticamera…

Întrebări doar în greceşte…

În sfârşit, sora de caritate care ştia engleza, o femeie de un calm diabolic: grija ei principală, să ne cunoască datele personale!

Medicul, care a tratat-o pe fată, ne-a liniştit. Înţelegea engleza, dar răspundea pe greceşte. Hanna îmi traducea ce era mai important, explicaţia lui, de ce nu era viperă cu cruce, ci viperă obişnuită (aspidă) şi că după părerea lui luasem singura măsură indicată: transportarea la spital. Ca specialist, nu punea mare preţ pe procedeele populare (sugerea sângelui din muşcătură, tăierea sau cauterizarea rănii, legarea respectivelor membre); eficace era doar injecţia cu ser în curs de trei, patru ore, iar tăierea rănii făcute de muşcătură numai ca măsură paleativă. Medicul nu ştia cine sunt.

Şi eu eram într-un hal deplorabil: transpirat şi plin de praf ca muncitorul cu cotiga de pietriş, pe picioare murdar de gudron, ca să nu mai vorbesc de cămaşă, un vagabond desculţ şi fără haină, medicul se arăta preocupat de picioarele mele, pe care le lăsă în grija surorii de caritate, şi vorbi mai departe cu Hanna, până când Hanna mă prezentă.

— *Mister Faber is a friend of mine.*

Mă liniştea faptul că procentul mortalităţii provocate de muşcăturile de şarpe (vipere cu cruce, vipere de tot felul) este de trei până la zece, chiar procentul mortalităţii provocate de muşcătura de cobră nu trece de douăzeci şi cinci, ceea ce nu justifică frica superstiţioasă faţă de şarpe, care în general mai dăinuie. Şi Hanna era oarecum liniştită.

Puteam să locuiesc la Hanna.

Dar nu voiam să părăsesc spitalul fără să o văd măcar un minut (doctorul a fost imediat de acord), şi Hanna mi se păru foarte ciudată – nu m-a lăsat nici un minut în camera bolnavei, de parcă aş fi vrut să-i fur fiica.

— Hai, mi-a spus, – acum doarme.

Poate că a fost un noroc că fata nu ne-a recunoscut; dormea cu gura deschisă (cum nu avea obiceiul) şi era foarte palidă, urechea îi părea ca de marmură, respira rar, dar regulat, ca să spun aşa,

mulţumită, şi o dată, pe când şedeam lângă patul ei, a întors capul spre mine. Dar dormea.

— Hai, spuse Hanna, las-o!

Aş fi preferat să mă duc la un hotel. Nu ştiu de ce nu mi-am exprimat acest gând. Poate că şi Hanna ar fi preferat. Nici mâna nu ne-o întinsesem până atunci.

În taxi, când mi-am dat seama, am zis:

— Nici nu ţi-am spus bună ziua. A zâmbit ca întotdeauna când făceam o glumă proastă: cu o cută pe frunte, între sprâncene. Semăna destul de bine cu fiica ei. Bineînţeles că n-am spus nimic.

— Unde ai cunoscut-o pe Elsbeth? m-a întrebat. Pe vapor?

Sabeth îi scrisese despre un domn mai în vârstă care, pe vapor, puţin înainte de a ajunge la Le Havre, o ceruse în căsătorie.

— E adevărat? m-a întrebat.

Convorbirea noastră din taxi: doar întrebări, nici un răspuns.

De ce îi spun Sabeth? Ca răspuns la întrebarea mea: de ce îi spune Elsbeth? Între timp mi-a arătat Teatrul lui Dionysos. De ce îi spun Sabeth? Fiindcă Elisbeth mi se părea un nume imposibil. Între timp mi-a arătat iar nişte coloane în ruină. De ce tocmai Elisabeth? Eu nu i-aş fi dat niciodată unui copil un astfel de nume. Între timp stopul, obişnuita oprire. O cheamă Elisabeth, şi gata, nu e nimic de făcut, aşa a vrut tatăl ei. Între timp a vorbit pe greceşte cu şoferul care înjura un pieton, aveam impresia că mergem tot prin aceleaşi locuri, că ne învârtim în cerc, deşi acuma, brusc, aveam timp; apoi m-a întrebat:

— L-ai mai văzut pe Joachim vreodată? Atena mi se părea un oraş oribil, balcanic, nu îmi puteam imagina unde locuiesc oamenii, era un orăşel, în parte chiar un sat, levantin, forfotă de oameni pe stradă, apoi iar pustiu, ruine, printre care imitaţii de oraş mare, oribil, maşina a oprit la scurt timp după întrebarea ei.

— Aici? am întrebat.

— Nu, mi-a răspuns, mă întorc îndată.

Era Institutul la care lucra Hanna, şi a trebuit să aştept în taxi, fără a avea măcar o ţigară; încercam să citesc inscripţiile şi am avut sentimentul că sunt analfabet, complet pierdut.

După aceea, înapoi în oraş.

Când a ieşit din Institut, n-am mai recunoscut-o pe Hanna, sincer vorbind; altfel, bineînţeles că i-aş fi deschis portiera taxiului. După aceea, locuinţa ei.

— O iau eu înainte, spuse.

Hanna mergea înainte, doamna cu părul sur şi tăiat scurt, cu ochelari cu rama de corn, o străină, dar mama Sabethei, respectiv Elsbethei (ca să spun aşa, soacra mea!), din când în când mă miram că ne tutuim.

— Hai, spuse, fă-te comod.

O întâlnire după douăzeci de ani, nu m-aş fi aşteptat, nici Hanna, de altfel avea dreptate: douăzeci şi unu de ani, dacă socoteşti bine.

— Hai, aşează-te, mi-a spus.

Mă dureau picioarele.

Ştiam, fireşte, că mai curând ori mai târziu o să repete întrebarea („Ce ai avut cu fetiţa?”) şi aş fi putut să jur: nimic! — fără să mint, fiindcă nici eu nu credeam, acum când o vedeam pe Hanna înaintea mea.

— Walter, spuse ea, de ce nu te aşezi?

Mă încăpăţânam să stau în picioare.

Hanna ridică storurile.

Principalul e că a fost salvat copilul! — îmi repetam fără încetare, când spuneam câte ceva sau tăceam, fumând ţigări de la Hanna; ea aduna nişte cărţi de pe scaune, ca să mă pot aşeza.

— Walter, mă întrebă, ţi-e foame? Hanna, mamă... Nu ştiam ce să cred.

— Ai o privelişte frumoasă aici! am spus. Aşadar, aceasta e vestita Acropole?

— Nu, îmi răspunse, ăsta-i Lykabettos[7]. A avut întotdeauna obiceiul, chiar mania, să fie foarte precisă chiar şi în chestiuni secundare: „Nu, ăsta-i Lykabettos.” I-am spus:

— Nu te-ai schimbat deloc.

— Crezi? mă întrebă. Dar tu te-ai schimbat? Locuinţa ei: ca a unui savant (şi, evident, i-am spus-o; mai târziu, într-o discuţie despre bărbaţi, Hanna a citat cuvintele mele de atunci, privitoare la locuinţa de savant, ca un argument că socotesc ştiinţa un monopol al bărbaţilor, ca şi spiritul, în general) – toţi pereţii sunt plini de cărţi, un birou plin de cioburi, cu etichete, în rest, la prima vedere, nimic nu mi s-a părut că ar aduce a antichitate, dimpotrivă, mobilele erau foarte moderne, ceea ce m-a mirat din partea Hannei.

— Hanna, i-am spus, dar ai devenit progresistă!

Ea a zâmbit numai.

— Vorbesc serios, i-am spus.

— Tot ca înainte? Uneori nu o înţelegeam.

---

[7] Munte la nord de Atena.

— Tu mai eşti progresist? m-a întrebat şi eram bucuros că cel puţin zâmbeşte…

După cum vedeam: obişnuitele mustrări de conştiinţă pe care le ai când nu te căsătoreşti cu o fată se dovedesc inutile. Hanna nu avea nevoie de mine. Trăia fără automobil propriu, dar mulţumită; chiar şi fără televizor.

— Ai o locuinţă drăguţă, i-am spus. Am pomenit de soţul ei.

— Ah, Piper, a zis.

Nici de el nu avea nevoie, după cum se părea, nici măcar din punct de vedere material. Trăia de ani de zile din munca ei (care, sincer să fiu, nici azi nu înţeleg bine în ce consta), nu grozav, dar trăia. Am văzut. Îmbrăcămintea n-ar fi făcut-o de ruşine nici chiar faţă de Ivy şi, în afară de o arhaică pendulă cu cadranul spart, locuinţa ei, cum am spus, era mobilată numai cu piese moderne.

— Şi ţie cum îţi merge? m-a întrebat. Purtam o haină de împrumut, primită de la spital, o haină prea mare, o suportam greu: era prea largă, fiindcă eu sunt slab, şi totodată prea scurtă, mânecile păreau ale unei haine de băiat. Am scos-o, de îndată ce s-a dus Hanna în bucătărie; dar nici în cămaşă nu mergea, fiind plină de sânge.

— Poate vrei să faci o baie, mi-a spus Hanna, până termin eu de gătit. Hanna punea masa.

— Da, i-am răspuns, am transpirat. Era emoţionantă, dar preocupată tot numai de lucruri practice; a aprins gazul şi mi-a explicat cum se stinge; apoi a adus un prosop curat şi săpun.

— Cum mai stai cu picioarele? m-a întrebat. Între timp îşi vedea de lucru.

— De ce să te duci la hotel? m-a întrebat. E de la sine înţeles că poţi locui aici.

Simţeam că mi-a crescut barba de când nu mă răsesem.

Baia se umplea foarte încet şi scotea aburi, Hanna a dat drumul la apă rece, ca şi când singur nu m-aş fi descurcat; şedeam pe un taburet, fără să fac nimic, ca un musafir, picioarele mă dureau rău, Hanna a deschis fereastra mică, prin aburi nu-i vedeam decât mişcările, care nu se schimbaseră, nu se schimbaseră deloc.

— Totdeauna am crezut că eşti furioasă pe mine, i-am spus, pentru ceea ce s-a întâmplat pe vremuri. Hanna se miră numai.

— De ce să fiu furioasă? Fiindcă nu ne-am căsătorit? mi-a răspuns. Ar fi fost o nenorocire… Îşi bătea pur şi simplu joc de mine.

— Serios, aşa ai crezut, Walter, că sunt furioasă neîncetat, de douăzeci şi unu de ani? Baia se umpluse.

— De ce ar fi fost o nenorocire? am întrebat-o. Mai mult n-am mai vorbit despre povestea cu căsătoria noastră de odinioară. Hanna avea dreptate, acum aveam alte griji.

— Ştiai, am întrebat-o, că mortalitatea provocată de muşcătura şarpelui nu este decât de trei până la zece la sută?

Eram uluit.

Hanna nu punea nici un preţ pe statistică, după cum mi-am dat imediat seama. M-a lăsat să-i ţin o adevărată conferinţă despre statistică – acolo, în baie – ca să-mi spună până la urmă:

— Ţi se răceşte baia.

Nu ştiu cât am stat lungit în baie, cu picioarele bandajate sprijinite de marginea căzii – gândindu-mă la statistică, la Joachim, care se spânzurase, la viitor, m-am tot gândit până m-a luat cu frig, nici eu singur nu ştiam la ce să mă gândesc, ca să spun aşa, nu mă puteam hotărî să ştiu la ce să mă gândesc. Văzând sticluţe şi cutii, tuburi, numai ustensile femeieşti, nu mi-o puteam imagina pe Hanna, nici pe cea de odinioară, nici pe cea de acum, propriu-zis pe nici una. Îmi era frig, dar nu aveam chef să-mi îmbrac iar cămaşa plină de sânge – n-am răspuns când m-a strigat Hanna.

— Ce-i cu tine?

Nici eu nu ştiam.

Dacă vreau ceai sau cafea?

Mă istovise ziua aceea, aşa se explică neputinţa mea de a lua o hotărâre, ceea ce de obicei nu mi se întâmplă, aşa se explică şi gândurile năstruşnice (cada ca sarcofag etrusc!), de-a dreptul un delir al nehotărârii provocate de frisoane.

— Da, i-am spus, vin acum.

De fapt, n-aveam de gând s-o revăd pe Hanna; după ce am fi ajuns la Atena, intenţionam să plec imediat la aeroport.

Concediul mi se terminase.

Cum aveam să aduc înapoi la Paris Citroenul împrumutat de la Williams, pe care îl lăsasem la Bari, era pentru mine o enigmă. Nu ştiam nici măcar numele garajului respectiv.

— Da, am strigat, vin acum! Dar am rămas lungit în baie. Via Appia… Mumia din Vatican… Corpul meu sub apă…

Nu mă interesa sinuciderea, fiindcă nu schimbă cu nimic faptul că ai fost pe lume, ceea ce îmi doream în clipa aceea era: să nu mă fi născut!

— Walter, nu vii? mă întrebă Hanna. Nu încuiasem uşa camerei de baie şi Hanna (aşa mă gândeam) putea foarte uşor să intre şi să mă ucidă pe la spate cu un topor; stăteam întins cu ochii închişi, pentru a nu-mi vedea corpul bătrân.

Hanna a vorbit la telefon.

De ce nu se putea fără mine?

Mai târziu, în timpul serii, am vorbit iar de parcă nu se întâmplase nimic. Fără să mă prefac: de fapt, nu avea nici o importanţă, principalul era că Sabeth scăpase. Datorită serului. Am întrebat-o pe Hanna cum de nu crede în statistică, ci în soartă şi alte poveşti de acestea.

— Sfârşeşte cu statistica! mi-a spus. Dacă aş avea o sută de fete, toate muşcate de viperă, atunci da! Atunci aş pierde numai trei până la zece fete. Uimitor de puţin! Ai perfectă dreptate.

Şi a râs.

— Eu n-am decât o singură fată! a adăugat apoi.

N-am contrazis-o, totuşi am ajuns aproape să ne certăm, ne ieşisem deodată din fire. Discuţia a început cu o remarcă de-a mea.

— Hanna, i-am spus, parcă ai fi o cloşcă! Am scăpat aceste vorbe fără să vreau.

— Iartă-mă, dar aşa este! i-am spus.

Abia mai târziu mi-am dat seama ce mă iritase: când am ieşit din camera de baie, Hanna era la telefon, chemase spitalul în timp ce eu eram în baie – şi vorbea cu Elsbeth.

Am auzit totul, fără să vreau.

Nici un cuvânt despre mine.

Vorbea de parcă n-ar fi existat decât Hanna, mama, care tremurase de grijă şi se bucura că fata se simţea încetul cu încetul mai bine, că putea chiar să vorbească, vorbeau nemţeşte până am intrat eu în cameră, după aceea au dat-o pe greceşte. Nu înţelegeam nici un cuvânt. Apoi a închis telefonul.

— Cum îi mai merge? am întrebat. Hanna se înseninase mult.

— I-ai spus că sunt aici? am întrebat. Hanna luă o ţigară.

— Nu, îmi răspunse.

Era foarte ciudată şi pur şi simplu nu-mi venea să cred că fata nu întrebase de mine, cel puţin aveam dreptul, aşa cred, să ştiu tot ce vorbiseră.

— Hai să mâncăm ceva, spuse Hanna.

Mă scotea din fire zâmbetul ei, de parcă n-aş fi avut dreptul să ştiu tot.

— Hai, aşează-te, spuse Hanna. Nu m-am aşezat.

— Cum, eşti supărat că vorbesc cu copilul meu? spuse ea. De ce?

Se purta într-adevăr (ca toate femeile, probabil chiar şi când sunt hiperintelectuale) ca o cloşcă atunci când trebuie să-şi ia puiul sub aripă; de aceea făcusem remarca respectivă, apoi a urmat un schimb de cuvinte care au scos-o din fire, niciodată n-o văzusem pe Hanna mai feminină. Şi îi dădea zor cu acelaşi argument:

— E copilul meu, nu-i copilul tău.

Aşa am ajuns s-o întreb:

— E adevărat că tatăl ei e Joachim?

Nu mi-a răspuns.

— Lasă-mă! a exclamat. Ce ai în fond cu mine? Nu am văzut-o pe Elsbeth timp de o jumătate de an, şi deodată primesc un telefon de la spital, mă duc acolo şi o găsesc în nesimţire – nici nu ştiu măcar ce s-a întâmplat.

Am rugat-o să uite cuvintele mele, de care îmi părea rău.

— Tu, spuse, tu – ce ai tu de vorbit cu fata mea? Ce ai la urma urmei cu ea? Ce doreşti?

O vedeam cum tremură.

Hanna nu e nicidecum o femeie bătrână, dar îi vedeam, fireşte, pielea moale, pungile de sub ochi, tâmplele cu zbârcituri, care nu mă supărau, dar le vedeam. Hanna era acum mai slabă, mai plăpândă. De fapt, vârsta o avantaja, aşa aveam impresia, mai ales la faţă, abstracţie făcând de pielea de sub bărbie, care îmi amintea de pielea unei şopârle – I-am mărturisit că regret tot ce spusesem. Înţelegeam, fireşte, că Hanna ţinea la copilul ei, că număra mereu câte zile mai rămâneau până la întoarcerea fetei acasă, că nu-i uşor pentru o mamă când copilul ei, singurul ei copil, pleacă pentru prima oară în lume.

— Doar nu mai e un copil, spuse Hanna, chiar eu am hotărât să facă această călătorie, trebuia să vină şi ziua când va duce o viaţă a ei, personală, ştiu bine că într-o zi nu se va mai întoarce.

Am lăsat-o pe Hanna să vorbească.

— Da, aşa este, spuse ea, viaţa n-o putem ţine în loc, luând-o în braţe, nici tu nu poţi, Walter.

— Ştiu! am răspuns.

— Atunci de ce încerci? m-a întrebat. Uneori n-o înţelegeam pe Hanna.

— Viaţa merge împreună cu copiii, spuse ea.

M-am interesat de activitatea ei.

— Da, aşa este, nu ne putem căsători iar, o dată cu copiii noştri, spuse.

La întrebarea mea nici nu a răspuns.

— Walter, m-a întrebat, câţi ani ai acum? Apoi a revenit iar la vorbele ei: că nu are o sută de fete, ci doar una singură (ceea ce ştiam), şi că fata ei are doar o singură viaţă (ceea ce iar ştiam), ca orice om; şi că ea, Hanna, are o singură viaţă, o viaţă cârpăcită, şi că eu (oare îmi dau seama) am doar o singură viaţă.

— Hanna, i-am spus, asta o ştim. Mâncarea mi se răcise.

— De ce cârpăcită? am întrebat-o. Hanna fuma în loc să mănânce.

— Tu eşti bărbat, a spus ea, iar eu sunt femeie – asta e deosebirea, Walter.

— Să sperăm! am râs eu.

— Eu nu voi mai avea copii.

A repetat asta de două ori în seara respectivă.

— Activitatea mea? spuse. Vezi doar, lucrez cu cioburi. Acesta trebuie să fi fost un vas. Din Creta. Adun trecutul lipindu-l cu clei.

Mie nu mi se părea deloc cârpăcită viaţa Hannei. Dimpotrivă. Nu-l cunoşteam pe al doilea soţ al ei, pe Piper, o cunoştinţă din timpul emigraţiei; Hanna aproape că nu pomenea de el, deşi (ceea ce mă miră şi acum) îi poartă numele: Dr. Hanna Piper. Dar Hanna a făcut întotdeauna ceea ce i s-a părut ei că e mai bine şi, pentru o femeie, nu-i puţin lucru, aşa cred. Şi-a dus viaţa cum a vrut. De ce nu a mers căsnicia cu Joachim nici nu mi-a spus de fapt. Vorbea de el ca de un om bun. Nu-i aducea nici cea mai mică învinuire; cel mult, ne găsea ciudaţi pe noi, bărbaţii, în general. Probabil că îşi făcuse iluzii mult prea mari în privinţa bărbaţilor, ceea ce mă îndeamnă să cred că îi sunt dragi. Dacă învinuia pe cineva, atunci se învinuia pe ea însăşi; dacă ar fi putut sau ar fi trebuit să mai trăiască o dată, i-ar fi iubit pe bărbaţi cu totul altfel. Socotea natural faptul că bărbaţii sunt mărginiţi (după cum spunea); nu regreta decât prostia ei, că ne considerase pe fiecare dintre noi (nu ştiu câţi au fost) o excepţie. Totuşi, după părerea mea, Hanna numai proastă nu se poate numi. Ea însă aşa se socotea. Considera o prostie din partea unei femei să vrea să fie înţeleasă de un bărbat; bărbatul (spunea Hanna) vrea ca femeia să fie o taină, pentru ca propria sa lipsă de înţelegere să-l inspire şi să-l stimuleze. Bărbatul nu se aude decât pe el însuşi, după părerea Hannei, de aceea viaţa unei femei care vrea să fie înţeleasă de un bărbat nu poate să fie decât cârpăcită. După părerea Hannei.

Bărbatul se consideră stăpânul lumii, iar pe femeie o consideră doar o oglindă a lui. Stăpânul nu este obligat să înveţe limba supuşilor; femeia este obligată să înveţe limba stăpânului ei, deşi nu-i foloseşte la nimic, dimpotrivă, învaţă o limbă care niciodată nu îi dă dreptate. Hanna regretă că a ajuns doctor în filologie. Atâta vreme cât Dumnezeu e bărbat, şi nu o pereche, viaţa unei femei, după părerea Hannei, nu poate decât să rămână aşa cum este acum, adică deplorabilă, femeia este proletarul creaţiunii, chiar dacă se îmbracă elegant. Mi se părea ciudat ca o femeie de cincizeci de ani să filozofeze ca o fetişcană, o femeie care mai arată încă atât de bine ca Hanna, care e de-a dreptul atrăgătoare, şi pe deasupra şi o personalitate, fără îndoială, o doamnă respectabilă. Judecând după cum fusese tratată, de pildă, la spital, deşi era o străină, care nu locuia decât de trei ani la Atena, se bucurase de atenţie ca o adevărată profesoară, ca o laureată a Premiului Nobel! — îmi era milă de ea.

— Walter, dar nu mănânci nimic.

Am prins-o de braţ:

— Tu, proletară a creaţiunii!

Hanna nu era dispusă să zâmbească, aştepta să iau mâna de pe braţul ei.

— La Roma pe unde aţi fost? m-a întrebat.

I-am relatat.

Cum mă privea…

S-ar fi putut crede că sunt o fantomă, aşa se uita Hanna la mine în timp ce îi relatam despre Roma; o fiară cu rât şi cu gheare, un monstru care bea ceai.

N-am să uit cât voi trăi privirea aceea.

Nu scotea un cuvânt.

Am început să vorbesc din nou – fiindcă era imposibil să tac – despre mortalitatea provocată de muşcăturile de şarpe, adică despre statistică în general.

Hanna parcă era surdă.

Nu îndrăzneam să mă uit în ochii ei – ori de câte ori mă gândeam, fie şi numai o secundă (mai mult nu puteam), la faptul că o îmbrăţişasem pe Sabeth, respectiv că Hanna, care şedea în faţa mea, era mama Sabethei, mama iubitei mele, care ea însăşi era iubita mea.

Nici nu ştiam ce spuneam.

Mâna ei (vorbeam, ca să spun aşa, numai către mâna ei) era ciudată: micuţă, ca o mână de copil, mai bătrână decât Hanna în

general, nervoasă şi uscată, urâtă, de fapt nici nu era mână, ci ceva slut, flasc şi osos, veşted, ceară cu pistrui, propriu-zis, nu urâtă, dimpotrivă, ceva drag, dar străin, ceva îngrozitor, trist, întunecat, şi eu vorbeam, vorbeam, tăceam, încercam să-mi imaginez mâna Sabethei, dar fără să reuşesc, vedeam numai ce era pe masă, lângă scrumieră, carne de om, cu artere pe sub pielea care semăna cu o foiţă mototolită, atât de moale şi totodată strălucitoare. Eram mort de oboseală.

— De fapt, încă e copil, apuse Hanna – sau crezi că a avut de-a face cu vreun bărbat? Am privit-o drept în ochi.

— Da, i-aş dori acest lucru, spuse ea, da, i-aş dori acest lucru!

Deodată a început să strângă masa. Am ajutat-o.

În ceea ce priveşte statistica: Hanna nici nu voia să audă de aşa ceva, fiindcă credea în soartă, mi-am dat seama imediat, deşi n-a apus-o răspicat. Toate femeile au înclinaţie spre superstiţie, dar Hanna este foarte cultă; de aceea mă mira. Vorbea de mituri aşa cum aş fi vorbit eu de principiul termic, ca despre o lege fizică, pe care fiece experienţă o confirmă, şi totuşi pe un ton de-a dreptul indiferent. Fără să se minuneze. Oedip şi sfinxul, reprezentări naive pe un vas spart, Atena, eriniile, respectiv eumenidele şi cum se mai numesc toate acestea erau pentru ea existenţe reale, nu se sfia să le pomenească în cursul unei discuţii serioase. Făcând abstracţie de faptul că nu mă pricep la mitologie şi în general la beletristică, nu voiam să ne certăm; aveam destule griji practice.

În 5.VI. Trebuia să fiu la Paris…

În 7.VI. La New York…

În 10.VI. (cel mai târziu) în Venezuela…

Hanna lucra la un Institut arheologic, zeii făceau parte din meseria ei, aşa îmi repetam mereu: desigur, şi eu, fără să-mi dau seama, aveam o *déformation. Professionelle.* Zâmbeam când o auzeam pe Hanna vorbind astfel.

— Tu, cu zeii tăi!

Atunci înceta numaidecât.

— N-aş pleca, i-am spus, dacă n-aş fi sigur că fetiţa a fost salvată, te rog să mă crezi.

Hanna era plină de înţelegere, aşa se părea, spăla vasele în timp ce eu îi vorbeam pe scurt despre îndatoririle mele profesionale şi ştergeam vasele – ca acum douăzeci de ani, am remarcat eu, adică douăzeci şi unu de ani.

— Aşa socoţi?

— Tu nu? am întrebat-o.

Cum făcea Hanna socoteala de îi ieşeau douăzeci şi unu de ani nu ştiu. Dar respectam cifra, ca să nu mă corecteze de fiecare dată.

— Simpatică bucătărie! am spus. Deodată iar mi-a pus întrebarea:

— L-ai mai văzut pe Joachim vreodată? O dată, era limpede, trebuia să-i spun că Joachim a murit, dar nu tocmai în ziua aceea, aşa gândeam, nu chiar în prima seară.

Vorbeam despre ce-mi venea în minte. Cum mâncam seara, odinioară în cămăruţa ei!

— Ţi-aduci aminte de doamna Oppikofer?

— De ce? m-a întrebat.

— Pentru nimic anume, i-am răspuns. Cum ciocănea întotdeauna cu coada măturii, când mai eram la tine după ora zece seara.

Vasele erau spălate şi şterse.

— Walter, m-a întrebat, bei o cafea? Amintirile sunt nostime.

— Da, am spus, după douăzeci de ani poţi să faci haz.

Hanna a pus apă la fiert.

— Walter, zise, te-am întrebat dacă bei cafea. Nu voia să audă de amintiri.

— Da, i-am răspuns, cu plăcere. Nu înţelegeam de ce ar fi fost cârpăcită viaţa ei. Dimpotrivă, mi se pare mare lucru când cineva trăieşte aproximativ aşa cum i-a intrat o dată în cap că trebuie să trăiască. O admiram. Sincer să fiu, n-am crezut niciodată că merită să studiezi filologia sau istoria artelor. Şi apoi nici nu se poate spune că Hanna nu ar fi feminină. Îi place să aibă o ocupaţie. Chiar când a fost căsătorită cu Joachim se pare că a lucrat mereu. A făcut traduceri şi alte treburi de felul acesta, apoi, ca emigrantă, de asemenea. La Paris, după ce s-a despărţit de Joachim, a lucrat la o editură. Când au venit nemţii, s-a refugiat în Anglia şi şi-a crescut singură copilul. Joachim era medic în Rusia, aşadar nu putea să-i dea nici un ban. Hanna a fost apoi crainică de limba germană la BBC. Şi azi mai este încă cetăţeană britanică. Domnul Piper, după cum se pare, ei îi datorează viaţa. Hanna l-a luat în căsătorie, scoţându-l dintr-un lagăr (dacă am înţeles bine), fără a sta mult pe gânduri, datorită vechii ei simpatii pentru comunişti. Domnul Piper a dezamăgit-o, fiindcă nu era comunist, ci oportunist. Cum spune Hanna: pe linie, până la trădare, de curând gata să aprecieze lagărul de concentrare. Hanna râde doar: aşa-s bărbaţii! Piper se supune oricărei devize, numai ca să-şi poată face filmele. În iunie 1953 s-au despărţit. El nu bagă deloc de seamă dacă astăzi

susţine ceea ce ieri a dezminţit, ori invers; ceea ce pare să fi pierdut: legătura spontană cu realitatea. Hanna nu vorbeşte cu plăcere despre el, dar cu atât mai amănunţit cu cât mă interesează mai puţin. Socoteşte că e dăunător, respectiv tipic pentru anumiţi bărbaţi, felul cum trăieşte acest domn Piper: orbeşte, cum spune ea, nerealist. Înainte avea umor; acum nu râde decât de Occident. Hanna nu-i aduce nici o învinuire; de fapt, râde doar de ea însăşi, adică de dragostea ei pentru bărbaţi.

— Cum poţi să spui că viaţa ta e cârpăcită? am întrebat-o. Te contrazici, Hanna. Şi pe mine mă socotea orb.

— Eu văd doar, i-am răspuns, ceea ce se vede: locuinţa ta, munca ta ştiinţifică, fiica ta – ar trebui să-i mulţumeşti lui Dumnezeu!

— Cum aşa, lui Dumnezeu?

Hanna a rămas neschimbată: ştie precis ce vrei să spui. Şi pasiunea ei pentru cuvinte! Parcă de cuvinte ar fi vorba! Când vorbeşti mai serios, deodată se agaţă de un cuvânt.

— Walter, de când crezi tu în Dumnezeu?

— Hai, i-am spus, pune cafeaua!

Hanna ştia bine că eu nu am nimic de-a face cu Dumnezeu, şi când, în sfârşit, am căzut de acord, s-a dovedit că nici nu vorbise serios.

— Cum ai ajuns la concluzia că aş fi credincioasă? m-a întrebat. Eşti de părere că unei femei la climacterium nu-i mai rămâne nimic altceva?

Eu făceam cafeaua.

Nu puteam să-mi imaginez cum va fi când se va întoarce Sabeth de la spital. Sabeth, Hanna şi cu mine în aceeaşi încăpere, de pildă, în bucătăria aceea: Hanna va observa cum mă stăpânesc să nu-i sărut fata sau cel puţin să nu-mi sprijin braţul de umărul ei, iar Sabeth va descoperi că de fapt (ca un escroc care şi-a scos verigheta) îi aparţin mamei sale, deşi o ţin pe ea, pe Sabeth, pe după umeri.

— Să nu se facă stewardesă, am spus, am încercat să-i scot acest gând din minte.

— Cum aşa?

— Fiindcă nici nu se poate pune problema, am spus, nu-i o meserie pentru o fată ca Sabeth, care, până la urmă, nu-i o fată oarecare.

Cafeaua era gata.

— De ce să nu se facă stewardesă?

Dar ştiam bine că nici pe Hanna, care îi era mamă, n-o încânta deloc această idee de fetişcană; se încăpăţâna doar, ca să-mi arate că nu mă priveşte:

— Walter, dar asta e treaba ei!

Şi altă dată:

— Walter, doar nu îi eşti tată!

— Ştiu! i-am răspuns.

De clipa aceea, când trebuia să ne aşezăm, nemai având nimic de trebăluit, m-am temut de la început – şi acum sosise.

— Hai, spuse Hanna, vorbeşte…

Era mai uşor decât mă aşteptam, aproape banal.

— Povesteşte-mi ce s-a întâmplat, zise.

Calmul ei mă uimea.

— Îţi închipui cum m-am speriat, spuse, când am ajuns la spital şi te-am văzut cum şedeai şi dormeai.

Vocea îi era neschimbată.

Într-un anumit sens, continuam, ca şi când n-ar fi trecut douăzeci de ani, mai bine zis: ca şi când, în ciuda despărţirii, am fi petrecut tot acest timp împreună. Ceea ce nu ştiam unul despre celălalt erau lucruri neesenţiale, nici nu intrau în discuţie. Cariera şi lucruri de felul acesta.

Despre ce să vorbesc? Hanna aştepta însă.

— Vrei zahăr? mă întrebă.

Am vorbit despre profesiunea mea.

— Cum s-a făcut de ai călătorit împreună cu Elsbeth? m-a întrebat.

Hanna e femeie, dar altfel decât Ivy şi decât celelalte pe care le-am cunoscut, nici nu se poate compara cu ele; altfel chiar şi decât Sabeth, care îi seamănă în multe privinţe. Hanna e mai blândă; nu caută ceartă când mă priveşte. Mă cuprindea mirarea.

— O iubeşti? m-a întrebat.

Am sorbit din cafea.

— De când ai ştiut, m-a întrebat, că eu îi sunt mamă?

Am sorbit din cafea.

— N-ai aflat încă, am zis, că Joachim a murit. Mi-au scăpat aceste vorbe fără să vreau.

— A murit? m-a întrebat. Când?

Dacă deschisesem vorba, nu mai aveam încotro, trebuia să-i povestesc – chiar în această primă seară! — întreaga istorie din Guatemala. Hanna voia să afle tot ce ştiam, despre întoarcerea din Rusia, despre activitatea lui de la fermă, nu mai auzise nimic de

Joachim de la despărţirea lor, totuşi, la sfârşit, nu i-am spus că se spânzurase, ci am minţit zicând *angina pectoris:* mă uimea cât de calmă a rămas.

— Şi i-ai spus fetei? m-a întrebat.

A urmat o tăcere interminabilă.

Iar şi-a strecurat mâna pe sub ochelarii cu ramă de corn, de parcă şi-ar fi adunat faţa; aveam senzaţia că sunt un monstru.

— Ce vină ai tu! spuse Hanna. Faptul că nici măcar nu plângea făcea atmosfera şi mai greu de suportat; stătea în picioare.

— Da, spuse, să ne culcăm.

Era miezul nopţii – aproximativ, nu mai aveam ceas, dar chiar făcând abstracţie de acest lucru, timpul parcă se oprise într-adevăr în loc.

— Tu ai să dormi în camera Elsbethei. Stăteam în picioare în camera ei.

— Hanna, am întrebat-o, spune adevărat: el îi e tată?

— Da! spuse. Da!

În clipa aceea mi-am simţit inima uşoară, nu aveam nici un motiv să cred că Hanna minte, şi pentru moment (la viitor şi aşa nu mă puteam gândi) socoteam mai important decât orice că fetei i se făcuse injecţie cu ser şi fusese salvată.

I-am dat mâna.

Stăteam în picioare, gata să mă prăbuşesc de oboseală, Hanna, de asemenea, presupun, de fapt ne şi spusesem noapte bună – când Hanna mă întrebă din nou:

— Walter, ce a fost între tine şi Elsbeth? Dar ştia prea bine.

— Hai spune, mă îndemnă. Nu ştiam ce să-i răspund.

— Da sau nu? m-a întrebat. Şi i-am spus.

Hanna mai zâmbea încă, de parcă nici n-ar fi auzit, mie parcă mi se luase o piatră de pe inimă că, în sfârşit, cuvântul fusese spus, mă trezisem de-a binelea, sau cel puţin îmi simţeam inima uşoară.

— Eşti supărată pe mine? am întrebat-o. Mai curând m-aş fi culcat pe jos, Hanna insista să mă odihnesc cum trebuie, patul era pregătit, cu aşternut curat – pentru fiica ei care fusese plecată o jumătate de an în străinătate: o pijama nouă, pe care Hanna o luă, flori pe măsuţa de noapte, ciocolată, pe care le lăsă.

— Eşti supărată pe mine? am întrebat-o.

— Ai tot ce-ţi trebuie? mă întrebă. Săpunul este aici.

— Nu aveam cum să ştiu, i-am spus.

— Walter, zise, trebuie să dormim. Nu era supărată, după cum se părea, mi-a dat chiar încă o dată mâna. Era nervoasă, doar atât.

Şi se grăbea. Am auzit cum s-a dus în bucătărie, unde nu mai era nimic de făcut.

— Pot să te ajut cu ceva?

— Nu, mi-a spus, acum culcă-te!

Camera Sabethei: cam mică, dar drăguţă, multe cărţi şi perspectiva spre Lykabettos, am stat mult în faţa ferestrei deschise.

Nu aveam pijama.

Nu îmi stă în fire să scotocesc prin camere străine, dar fotografia era chiar pe raftul de cărţi, şi la urma urmelor îl cunoscusem pe Joachim, pe tatăl ei – am luat-o în mână.

Fusese făcută la Zürich, în 1936.

De fapt, eram hotărât să mă culc, să nu mă mai gândesc la nimic, dar nu aveam pijama, cum am spus, doar cămaşa murdară.

În sfârşit, Hanna intră în camera ei.

Trebuie să fi fost aproape două noaptea, şedeam pe patul curat cum şed cei fără adăpost pe băncile grădinilor publice, când dorm – cu trunchiul aplecat, ca un fetus (aşa îmi spun întotdeauna când îi văd dormind pe oamenii aceia) – dar nu dormeam.

M-am spălat.

O dată i-am bătut în perete.

Hanna se prefăcea că doarme.

Nu voia să discute cu mine, o dată, în timpul serii, îmi spusese să tac: „Toate devin atât de mici când vorbeşti tu despre ele!”

Poate că dormea într-adevăr.

Scrisorile ei din America – adică ale Sabethei – erau pe masă, un teanc întreg, cu ştampile din Yale, una din Le Havre, apoi ilustrate din Italia, am citit una singură, fiindcă picase jos: Salutări din Assisi (fără să pomenească de mine), cu mii de sărutări pentru mama şi calde îmbrăţişări.

Am mai fumat o ţigară.

Apoi am încercat să-mi spăl cămaşa.

Nu ştiu cum am ajuns să cred că totul trecuse, în orice caz tot ce era mai rău, şi cum puteam să-mi închipui că Hanna doarme.

Spălam, căutând să fac cât mai puţin zgomot.

Recunosc, timp de câteva sferturi de oră am uitat pur şi simplu ce se întâmplase, adică mi se părea doar un vis urât: când visezi că eşti condamnat la moarte şi ştii că nu poate fi adevărat, trebuie doar să te trezeşti.

Mi-am întins la fereastră cămaşa udă. Faţa lui Joachim, la care mă uitam, era energică, simpatică, dar nu găseam că ar semăna cu Sabeth.

— Hanna! am strigat. Dormi?

Nici un răspuns.

Tremuram de frig, fiind fără cămaşă, şi nu mi-a venit ideea să iau capotul ei, care era atârnat de uşă, îl vedeam…

Ca, de altfel, toate lucrurile ei de fată!

Flautul ei de pe etajera de cărţi…

Am stins lumina.

Probabil că Hanna a plâns cu sughiţuri multă vreme, îndesându-şi faţa în perne, până când n-a mai putut – m-am speriat când am auzit-o; primul meu gând a fost: a minţit, eu sunt totuşi tatăl fetei. Plângea în hohote din ce în ce mai tare, până când m-am dus şi am bătut la uşa ei.

— Hanna, am zis, eu sunt. A încuiat uşa.

Stăteam doar şi îi ascultam hohotele de plâns, în zadar o rugam să iasă în vestibul şi să-mi spună ce s-a întâmplat, nu primeam nici un răspuns, nu auzeam decât hohote de plâns, când mai slabe, când mai puternice, la nesfârşit, iar când se întâmpla să înceteze, era şi mai rău, îmi lipeam urechea de uşă, nu ştiam ce să cred, adesea i se curma glasul, scotea doar un fel de scâncet, aşa că mă linişteam când izbucnea din nou în plâns.

Nu aveam briceag, nu aveam nimic.

— Hanna, am spus, deschide!

Când am izbutit să forţez uşa cu cleştele pentru foc, Hanna s-a împotrivit. A strigat de-a binelea când m-a văzut. Eram gol de la brâu în sus; probabil de aceea. Fireşte că mi-a fost milă de ea şi am renunţat să mai împing uşa.

— Hanna, am zis, eu sunt!

Dar voia să fie singură.

Cu douăzeci şi patru de ore înainte (mi se părea ca o amintire din tinereţe) mai şedeam încă pe Acrocorint, Sabeth şi cu mine, şi aşteptam să răsară soarele. N-am să uit cât am să trăiesc! Venisem din Patras şi ne oprisem în Corint pentru a vedea cele şapte coloane ale unui templu, seara mâncasem într-un *guesthouse* din apropiere. Altfel, Corintul e un sat prăpădit. Când am constatat că nu se găsesc camere, aproape că se înserase; Sabeth a socotit minunată ideea mea de a porni mai departe, la

întâmplare, şi a dormi undeva sub un smochin. De fapt vorbisem în glumă, dar de vreme ce Sabeth găsea ideea minunată, am pornit într-adevăr peste câmp pentru a găsi un smochin. Câinii ciobăneşti au început să latre, alarmă peste tot, la turmele pierdute în noapte; trebuie să fi fost destul de mari bestiile, judecând după lătrat, iar la deal, unde ne mânau, nu existau smochini, doar spini, şi mai bătea şi vântul. De dormit, nici vorbă! Nu mi-am închipuit că în Grecia nopţile sunt atât de reci, şi încă o noapte de iunie, totul era ud de-a binelea, şi apoi habar n-aveam unde duce cărarea aceea care urca printre stânci, pietroasă, prăfoasă, dar albă ca ghipsul în lumina lunii. Sabeth zicea: „Ca zăpada!” Şi până la urmă am căzut amândoi de acord: „Ca iaurtul!” Iar deasupra noastră stâncile negre: „Ca de cărbune!” am zis eu, dar Sabeth găsi altă comparaţie, şi aşa am tot discutat pe drumul acela care urca mereu. Un măgar zbiera în noapte: „Ca prima încercare de a cânta la violoncel!” zise Sabeth, iar eu: „Ca o frână neunsă!” În rest, linişte de moarte, câinii au amuţit, în fine, când nu ne-au mai auzit paşii. Colibele albe din Corint: „Ca şi când ai fi deşertat o cutie de zahăr cubic!” Eu am găsit o altă comparaţie, numai pentru a ne continua jocul. Un ultim chiparos negru: „Ca un semn de exclamaţie!” a zis Sabeth, eu am contrazis-o; semnele de exclamaţie nu au vârful în sus, ci în jos. Am colindat aşa toată noaptea. N-am întâlnit nici un om. O dată ne-a speriat talanga unei capre, apoi din nou linişte peste coastele negre, care miroseau a izmă, linişte cu bătăi de inimă şi sete, în ierburile uscate, nimic altceva decât vântul: „De parcă ai rupe mătase!” zise Sabeth, eu trebuia să mă gândesc şi uneori nu-mi venea nimic în minte, atunci câştiga Sabeth un punct, după regulile jocului. Sabeth aproape întotdeauna găsea câte ceva. Turnurile şi crenelurile unui bastion medieval: „Ca nişte decoruri de operă!”

Am intrat pe o mulţime de porţi, nicăieri nici un susur de apă, auzeam doar ecoul paşilor noştri dinspre zidurile turceşti, altfel, de cum stăteam locului, linişte de moarte. Umbrele noastre în lumina lunii: „Ca siluete decupate cu foarfecele!” zicea Sabeth. Jucam întotdeauna până la douăzeci şi unu de puncte, ca la ping-pong, apoi o luam de la început, şi tot aşa, până ne-am pomenit deodată, încă în toiul nopţii, sus în vârful muntelui. Cometa noastră nu se mai vedea. În depărtare, marea: „Ca tabla zincată!” am zis eu, iar Sabeth spunea că, deşi era frig, a fost o idee extraordinară ca măcar o dată să nu înnoptăm la hotel. Era prima noapte pe care o petrecuse în aer liber. În timp ce aşteptam răsăritul soarelui,

Sabeth, în braţele mele, tremura de frig. Înainte de răsăritul soarelui întotdeauna este mai frig. Apoi am fumat împreună ultima noastră ţigară; despre ziua următoare, care trebuia să fie pentru Sabeth ziua întoarcerii acasă, n-am pomenit nimic. Către ora cinci, prima lumină a zorilor; „Ca porţelanul!” Din clipă în clipă se lumina mai mult, marea şi cerul, nu pământul; se vedea locul unde bănuiam că este Atena, insule negre în golfuri luminoase, apa se despărţea de pământ, deasupra câţiva nori mici de dimineaţă: „Ca pufuri de pudră roz!” zise Sabeth, eu nu am găsit nici o comparaţie şi am pierdut iar un punct. 19 la 9 pentru Sabeth! Aerul la ora aceea: „Ca brânduşele de toamna!” iar eu am zis: „Ca hârtia celofanată care nu acoperă nimic!” Apoi s-au desluşit valurile înspumate de lângă ţărm:

„Ca spuma de bere!” Dar Sabeth a zis: „Ca nişte volănaşe!” Am renunţat la comparaţia cu: spuma de bere şi am zis: „Ca vata de sticlă!” Dar Sabeth nu ştia ce este vata de sticlă – apoi primele raze ieşind din mare: ca un snop, ca nişte suliţe, ca nişte plesnituri pe un geam, ca un chivot, ca fotografiile unor bombardări cu electroni. Pentru fiecare rundă nu se marca însă decât un punct, după ce am enumerat vreo jumătate de duzină de comparaţii, n-a trecut mult şi a răsărit soarele, orbitor: „Ca atunci când ţâşneşte şarja din furnal!” am zis eu, pe când Sabeth rămase tăcută şi pierdu un punct... N-am să uit niciodată cum şedea pe stânca aceea cu ochii închişi, cum tăcea şi se lăsa scăldată de razele soarelui. Spunea că este fericită; n-am să uit niciodată: marea, care se întuneca văzând cu ochii, devenea mai albastră, mai violetă, marea din Corint şi cealaltă, atică, ogoarele de culoare roşie, măslinii de culoarea coclelii, umbrele lor lungi pe pământul roşu, prima căldură şi Sabeth, îmbrăţişându-mă, ca şi când eu i-aş fi dăruit toate acestea, marea, soarele, totul, n-am să uit niciodată cum cânta Sabeth!

Am văzut gustarea de dimineaţă pregătită de Hanna şi biletul ei: „Mă întorc îndată, Hanna.” Am aşteptat. Mă simţeam foarte neras şi am scotocit prin toată camera de baie ca să găsesc o lamă; numai sticluţe, cutii pline cu pudră, rujuri de buze, tuburi, lac de unghii, agrafe – în oglindă mi-am văzut cămaşa: mai îngrozitoare decât în ajun, cu petele de sânge ceva mai palide, dar tocmai de aceea mânjită.

Am aşteptat cel puţin o oră. Hanna s-a întors de la spital.

— Cum îi merge? am întrebat. Hanna era foarte ciudată.

— Am crezut, spuse, că vei dormi mai mult, ca să-ţi treacă oboseala.

Mai târziu, fără nici o scuză:

— Voiam să fiu singură cu Elsbeth, n-ai de ce să te superi, Walter, douăzeci de ani am fost singură cu fetiţa.

N-am răspuns nimic.

— Nu e un reproş, spuse, dar trebuie să înţelegi. Am vrut să fiu singură cu ea. Doar atât. Am vrut să vorbesc cu ea.

— Şi ce a spus?

— Numai lucruri încâlcite!

— Despre mine? am întrebat.

— Nu, mi-a răspuns, despre Yale, numai despre Yale, despre un tânăr pe care îl cheamă Hardy, dar totul foarte încâlcit.

Ceea ce mi-a relatat Hanna nu mi-a plăcut: pulsul neregulat, ieri foarte precipitat, azi, rar, foarte rar, apoi faţa congestionată, cum spunea Hanna, şi pupilele foarte mici, apoi tulburări respiratorii.

— Vreau s-o văd! am spus.

Hanna socotea că întâi ar trebui să-mi cumpăr o cămaşă.

Am fost de acord. Hanna s-a dus la telefon.

— E în ordine! spuse. Mi se dă maşina Institutului – ca să putem merge la Corint, ştii, să-i aducem lucrurile, şi ale tale, pantofii şi haina ta.

Se purta ca un manager.

— E în ordine, a spus, taxiul e comandat. Hanna se plimba încolo şi încoace, nu era posibil să discuţi cu ea, a golit scrumierele, apoi a tras storurile.

— Hanna, am întrebat-o, de ce nu te uiţi la mine?

Nici ea nu ştia de ce, tot ce se poate, dar aşa stăteau lucrurile, în dimineaţa aceea nu s-a uitat deloc la mine. Ce vină aveam că s-a întâmplat ce s-a întâmplat? E adevărat: Hanna nu-mi reproşa nimic, nu mă învinuia de nimic, dar golea scrumierele rămase pline din ajun.

Nu mai puteam răbda.

— Ascultă, am întrebat-o, nu putem vorbi? Am cuprins-o de umeri.

— Ascultă, i-am spus, uită-te la mine! Trupul Hannei – m-am speriat când l-am atins – era mai plăpând, mai mic decât al fiicei ei, mai gingaş, nu ştiu dacă devenise mai scundă; ochii i se făcuseră mai frumoşi, voiam să mă privească.

— Walter, zise, mă doare!

Ceea ce spuneam era absurd, îmi dădeam seama, după faţa ei, că spun prostii, vorbeam însă numai fiindcă era cu totul imposibil să tac, aşa aveam impresia; îi ţineam capul între palme. Ce voiam? Nici nu-mi trecea prin minte s-o sărut. De ce se ferea? Habar n-am ce zicea. Vedeam numai ochii ei îngroziţi, părul aur şi alb, fruntea, nasul, toate delicate, nobile (sau cum să spun) şi feminine, mai nobile decât ale fiicei sale, pielea de şopârlă de sub bărbie, ridurile ca laba gâştei de pe tâmple, ochii ei, care nu erau obosiţi, ci înspăimântaţi, mai frumoşi decât înainte.

— Walter, zise, eşti îngrozitor!

De două ori a spus asta.

Am sărutat-o.

Hanna s-a uitat doar ţintă la mine, până mi-am retras mâinile, tăcea şi nici nu şi-a potrivit părul, tăcea – mă blestema.

Apoi a venit taxiul.

Ne-am dus în *city* pentru a cumpăra o cămaşă, adică Hanna a cumpărat-o, eu n-aveam bani, aşteptam în taxi, pentru a nu mă arăta în cămaşa mea veche. Hanna era emoţionantă; de altfel, s-a întors după un timp să mă întrebe ce număr port! — apoi la Institut, unde Hanna, după cum se stabilise, primi maşina, un Opel, cu care am pornit la drum, spre mare, pentru a aduce lucrurile Elsbethei şi portofelul meu, adică haina (mai ales pentru paşaport) şi aparatul de filmat.

Hanna şedea la volan.

La Daphni, aşadar imediat după Atena, era o pădurice unde mi-aş fi putut schimba cămaşa, socoteam eu; dar Hanna a clătinat din cap şi a continuat drumul; eu am deschis pachetul.

Despre ce să discutăm!

Eu am vorbit despre starea economică a Greciei, am văzut înainte de Eleusis marele şantier *Greek Government Oil Refinery,* totul concesionat unor firme germane, ceea ce în momentul acela (şi chiar în general) n-o interesa pe Hanna; dar tăcerea noastră era de asemenea de nesuportat. Doar o dată a întrebat:

— Nu ştii cum se numeşte localitatea?

— Nu!

— Theodohori?

Nu ştiam, venisem din Corint cu autobuzul şi coborâsem undeva, într-un loc unde ne plăcuse marea, la şaptezeci şi şase de kilometri de Atena, atâta ştiam, îmi aminteam de placa de pe o alee cu eucalipţi. Hanna, la volan, tăcea.

Aşteptam un prilej ca să-mi pun cămaşa nouă; nu voiam să mă schimb în maşină.

Am trecut prin Eleusis.

Am trecut prin Megara.

I-am vorbit de ceasul meu, pe care i-l dădusem şoferului de pe camion şi despre timp în general; despre ceasuri care să fie în stare să facă timpul să meargă înapoi.

— Stop! am zis. Aici este.

Hanna a oprit.

— Aici? m-a întrebat.

Voiam să-i arăt doar taluzul pe care o lungisem, până când a venit camionul cu ţevile de oţel. Un taluz ca oricare altul, stânci, spini, printre ei, maci roşii, apoi şoseaua dreaptă ca în palmă, pe care încercasem să o duc în braţe, înaintând în pas alergător, o şosea neagră, pietriş şi gudron, apoi fântâna cu cumpănă de lângă măslin, ogoarele pietroase, colibele albe, cu tablă ondulată…

Era iar către prânz.

— Te rog, i-am spus, condu mai încet. Ceea ce ţi se pare o veşnicie când mergi desculţ, cu Opelul nu înseamnă decât două minute. Altfel, totul ca în ajun. Numai cotiga cu pietriş, trasă de măgar, nu mai era lângă cisternă. Hanna mă credea pe cuvânt; nu ştiu de ce voiam să-i arăt totul. Locul de unde a apărut cotiga, urcând la deal, cu pietrişul ţârâind, a fost uşor de găsit, se vedeau urmele roţilor şi paşii măgarului.

Am crezut că Hanna va aştepta în maşină. Dar Hanna a coborât şi a pornit pe jos, pe şoseaua cu gudron fierbinte, mergea după mine, eu căutam pinul, apoi am luat-o la vale, prin grozamă, nu înţelegeam de ce Hanna nu voia să aştepte în maşină.

— Walter, spuse ea, acolo e o urmă!

Dar, după părerea mea, nu venisem până acolo ca să găsim eventuale urme de sânge, ci portofelul meu, haina, paşaportul, pantofii mei…

Totul rămăsese neatins.

Hanna îmi ceru o ţigară.

Totul ca în ajun!

Doar cu douăzeci şi patru de ore mai târziu; acelaşi nisip, aceleaşi valuri, mici, care abia se spărgeau, acelaşi soare, acelaşi vânt prin grozamă – numai că nu Sabeth era acum lângă mine, ci Hanna, mama fetei.

— Aici aţi făcut baie?

— Da, am spus.

— E frumos aici! spuse ea.

Era îngrozitor.

În ceea de priveşte accidentul, nu am nimic de ascuns. Ţărmul era neted. Trebuia să înaintezi prin apă cel puţin treizeci de metri până să poţi înota, iar în clipa când am auzit-o pe Sabeth ţipând, eram la cel puţin cincizeci de metri depărtare de ţărm. Am văzut-o ridicându-se dintr-o săritură. Am strigat: „Ce s-a întâmplat?” Ea fugea… După noaptea nedormită, petrecută pe Acrocorint, ne culcasem pe nisip, apoi eu am simţit nevoia să intru în apă şi să fiu un timp singur, cât dormea Sabeth. Înainte de a pleca, îi acoperisem umerii cu lenjeria ei, fără s-o trezesc; ca să n-o ardă soarele. Era puţină umbră, doar un pin singuratic; acolo ne făcusem culcuş, într-o vâlcea. Dar, după cum era de prevăzut, umbra se mutase, adică soarele, şi de aceea cred că mă trezisem, mă năpădise sudoarea, apoi şi din pricina liniştii de amiază, mă speriasem, probabil visasem ceva sau mi se păruse că aud paşi. Eram însă absolut singuri. Poate auzisem cotiga cu pietriş, nu vedeam însă nimic, Sabeth dormea şi nu aveam nici un motiv să mă sperii, era o amiază obişnuită, răzbătea doar un murmur slab, valurile se spărgeau încet, prelungindu-se pe prundiş, uneori prundişul se rostogolea uşor, sunând, altfel era linişte, când şi când se ivea câte o albină, mă întrebam dacă e cuminte să înoţi când ai palpitaţii. Un timp am stat nehotărât; Sabeth simţise că nu mai e nimeni lângă ea şi se întinsese, fără să se trezească. I-am presărat nisip pe ceafă, dar dormea. În cele din urmă m-am dus să înot – în clipa când a ţipat eram la cel puţin cincizeci de metri depărtare de ţărm. Sabeth alerga fără să răspundă.

Nu ştiu dacă m-a auzit. Apoi am încercat să fug prin apă! I-am strigat să stea pe loc, eu eram ca paralizat când am reuşit în sfârşit să ies din apă; am alergat cu paşi greoi după ea, până s-a oprit.

Sabeth, sus pe taluz.

Îşi ţinea mâna dreaptă pe sânul stâng, aştepta, dar n-a scos nici o vorbă, până n-am urcat taluzul (nici nu mi-am dat seama că eram gol) şi nu m-am apropiat – apoi, ce absurditate, tocmai când m-am apropiat de ea ca s-o ajut, s-a dat uşor înapoi, până când a căzut pe spate (în clipa aceea am rămas pe loc!), a căzut pe spate de pe taluz.

Asta a fost nenorocirea.

Nu erau nici doi metri înălţime, cam cât un stat de om, dar când am ajuns la ea, zăcea pe nisip, în nesimţire. Căzuse probabil în cap, pe spate. Abia mai târziu am văzut muşcătura, trei stropi mici

de sânge, pe care i-am şters imediat, apoi mi-am tras pantalonii, mi-am îmbrăcat cămaşa şi, fără să mă mai încalţ, am luat-o în braţe şi am urcat sus, la şosea, unde a trecut Fordul acela, al cărui conducător nu m-a auzit.

Hanna – cum stătea la locul nenorocirii şi fuma în timp ce îi povesteam, cât puteam mai exact, arătându-i taluzul şi toate celelalte – era de neimaginat, se comporta ca un prieten, totuşi nu mă îndoiam că ea, ca mamă, mă blestema în fond, deşi, pe de altă parte, judecând obiectiv, nu aveam într-adevăr nici o vină.

— Hai, spuse, ia-ţi lucrurile. Dacă n-am fi fost convinşi că fata este salvată, fără îndoială că n-am fi vorbit aşa acolo, pe ţărm.

— Ştii că este copilul tău? zise Hanna.

Ştiam.

— Hai, spuse, ia-ţi lucrurile.

Stăteam amândoi cu lucrurile în braţe; eu îmi ţineam în mână pantofii prăfuiţi, Hanna, pantalonii negri de cowboy ai fetei noastre.

Nu ştiam sigur ce vreau să spun.

— Hai, zise ea, să mergem!

Deodată am întrebat:

— De ce mi-ai ascuns adevărul?

Nu mi-a răspuns.

Din nou arşiţa albastră peste mare – ca şi în ajun, la aceeaşi oră, la amiază, valuri mici, care abia se spărgeau, se prefăceau în spumă, prundişul zornăia, linişte, apoi totul se repeta.

Hanna înţelegea foarte bine ce-i spuneam.

— Uiţi, zise ea, că sunt căsătorită. Apoi, altă dată:

— Uiţi că Elsbeth te iubeşte.

Nu eram în stare să ţin socoteala în acelaşi timp de toate, dar oricum, gândeam eu, o soluţie trebuie să existe.

Am mai stat acolo destul timp.

— De ce n-aş găsi de lucru în ţara aceasta? am spus. De tehnicieni este nevoie peste tot, ai văzut că şi Grecia se industrializează.

Hanna înţelegea foarte bine cum puneam problema, nu romantic, nici etic, ci practic: aceeaşi locuinţă, aceeaşi gospodărie, aceeaşi bătrâneţe. De ce nu? Hanna a ştiut chiar pe când eu nici nu puteam bănui nimic, a ştiut cu douăzeci de ani înainte, totuşi ea se mira mai mult decât mine.

— Hanna, am întrebat-o, de ce râzi?

Un oarecare viitor există întotdeauna, după părerea mea, lumea nu a stat niciodată pe loc, viaţa merge mai departe!

— Da, spuse. Dar poate fără noi. Am cuprins-o de umeri.

— Hai! spuse. Sunt căsătorită, Walter, sunt căsătorită! — nu mă atinge.

Apoi ne-am întors la maşină.

Hanna avea dreptate, întotdeauna uitam câte ceva; dar şi după ce mi-a amintit, eram absolut hotărât să-mi cer mutarea la Atena, sau să-mi dau demisia pentru a mă stabili la Atena, chiar dacă pentru moment nu ştiam nici eu cum va fi posibil să locuim împreună; am obiceiul să caut soluţii până când găsesc una... Hanna mi-a cedat locul la volan, nu mai condusesem încă un Opel-Olympia, iar Hanna nu dormise nici ea toată noaptea; acum se prefăcea că doarme.

La Atena am cumpărat flori. Era aproape trei după-amiază. În sala de aşteptare, unde a trebuit să stăm, nu ştiam încă nimic, Hanna scotea florile din hârtie. Apoi, expresia de pe faţa surorii de caritate! Hanna era la fereastră ca şi în ajun, n-am schimbat o vorbă, nici nu ne priveam. Apoi a venit doctorul Eleutheropulos. Au vorbit numai în greceşte; dar am înţeles tot. A murit puţin după ora două după-amiază. Apoi lângă patul ei, Hanna şi cu mine, nu ne venea să credem, copilul nostru cu ochii închişi, ca şi cum ar fi dormit, dar albă ca ghipsul, corpul lung, sub cearşaf, mâinile pe lângă coapse, florile noastre pe pieptul ei, mi se părea, nu ca o consolare, ci realmente că doarme. Nici astăzi nu îmi vine să cred. „Doarme!” am spus – în nici un caz Hannei, care a început deodată să strige la mine, Hanna, cu pumnii ei mici, în faţa mea, nu o mai recunoşteam, nu m-am apărat, nici nu băgam de seamă că mă loveşte cu pumnii în frunte. Toate astea nu schimbau nimic! Hanna a strigat şi m-a lovit în obraz până n-a mai putut, toată vremea am stat cu mâna la ochi.

După cum s-a stabilit, moartea fiicei noastre nu a fost provocată de veninul şarpelui, care a fost combătut cu succes prin injecţia cu ser; moartea ei a survenit în urma unei nediagnosticate fracturi a bazei craniului, *compressio cerebri,* provocată de căderea de pe micul taluz. A fost lezată *arteria meningica media,* a avut un aşa-numit hematom epidural care, printr-o intervenţie chirurgicală (după cum mi s-a spus), putea fi evacuat foarte uşor.

A doua etapă

Scris la Caracas, între 21 iunie şi 8 iulie

Atena, în spital. Însemnările au fost începute în 19 iulie.

Mi-au luat maşina de scris Hermes-Baby şi au încuiat-o în dulapul alb, pentru că e amiază, oră de repaus. Mi-au spus să scriu cu mâna! Nu pot să sufăr să scriu cu mâna, stau pe pat, gol până la brâu, şi micul ventilator (dăruit de Hanna) vâjâie de dimineaţă până seara; altfel, linişte mormântală. Astăzi iar sunt patruzeci de grade la umbră! Orele acestea de odihnă (13.00-17.00) le suport cel mai greu. Apoi îmi rămâne şi prea puţin timp să-mi fac însemnările retrospective, în ordine cronologică. Hanna vine zilnic să mă vadă, şi mă îngrozesc de fiecare dată când aud că se bate în uşa albă, dublă; Hanna, în negru, intrarea ei în camera mea albă. De ce nu s-o fi aşezând niciodată? Se duce în fiecare zi la mormânt, asta e tot ce ştiu deocamdată despre Hanna, şi în fiecare zi la Institut. Faptul că stă în picioare, lângă fereastra deschisă, în timp ce eu trebuie să zac lungit, mă enervează, ca şi tăcerea ei. Oare poate să mă ierte? Pot eu să îndrept lucrurile? Nici nu ştiu măcar ce a mai făcut Hanna de atunci; nu spune o vorbă. Am întrebat-o de ce nu se aşează. În general nu o înţeleg pe Hanna, zâmbetul ei, când îi pun o întrebare, privirea ei care trece dincolo de mine, uneori îmi e teamă să nu înnebunească. Astăzi se împlinesc şase săptămâni.

8.VI. New York

Obişnuita *Saturday-party,* afară din oraş, la Williams, nu voiam să mă duc, dar trebuia, adică, de fapt, nu mă silea nimeni, dar m-am dus. Nu ştiam ce să fac altfel. Din fericire, mă aştepta vestea că turbinele din Venezuela sunt în sfârşit pregătite pentru montare, aşadar urma să plec mai departe cu avionul cât mai curând posibil – mă întrebam dacă voi fi în stare să-mi duc treaba la bun sfârşit. Când Williams, optimistul, mi-a pus mâna pe umăr am dat afirmativ din cap, totuşi îmi puneam această întrebare.

Come on, Walter, have a drink! Obişnuita pierdere de vreme – *Roman Holidays, oh, how marvellous!* N-am spus nimănui că mi-a murit fiica, fiindcă nimeni nu ştia că am avut o fiică, şi nici nu

purtam doliu la butonieră, fiindcă nu voiam să mi se pună întrebări, fiindcă, la urma urmei, nu interesa pe nimeni.

Come on, *Walter, another drink!*

Am băut mult prea mult.

Walter has trouble, le spunea Williams la toţi, *Walter can't find the key of his home!*

Williams era de părere că trebuie să joc teatru, mai bine să abordez o mină comică, decât nici una. Nu poţi să stai pur şi simplu într-un colţ şi să mănânci migdale.

Fra Angelico, oh! I just love it!

Toţi se pricepeau mai bine decât mine.

How did you enjoy the Masaccio-fresco?

Nu ştiam ce să spun…

Semantics! You've neuer heard of semantics?

Aveam senzaţia că sunt idiot.

Locuiam la Hotel Times Square. Tăbliţa cu numele meu se mai afla încă la vechea locuinţă; dar Freddy, *doorman*-ul, nu ştia nimic despre vreo cheie. Ivy ar fi trebuit să i-o predea, sunam la propria mea uşă. Nu ştiam ce să fac. Totul era deschis: *office*-ul şi cinematograful şi *subway*-ul, doar locuinţa mea nu. Mai târziu, am luat un *sightseeingboat,* numai ca să pierd timpul; zgârie-norii erau ca nişte pietre funerare (aşa mi-au părut întotdeauna), ascultam ce se spune la megafon: Rockefeller Center, Empire State, United Nations şi aşa mai departe, ca şi când nu aş fi locuit unsprezece ani în Manhattan. Apoi m-am dus la cinema. După aceea m-am urcat în *subway,* ca de obicei: în *Express Uptown,* fără să schimb la Columbia Circle, deşi cu *Independent* aş fi ajuns mai aproape de locuinţa mea, dar timp de unsprezece ani n-am coborât niciodată ca să schimb linia, aşa că şi de data asta m-am dat jos unde eram obişnuit şi am trecut ca de obicei pe la *Chinese Laundry,* unde mai eram cunoscut încă. *Hello, Mister Faber,* apoi, luând trei cămăşi care aşteptaseră câteva luni ca să le ridic, m-am întors la hotel, unde nu aveam nimic de făcut, unde am format de mai multe ori propriul meu număr de telefon – firește în zadar! — apoi, din nefericire, am pornit spre Williams.

Nice to see you etc.

În prealabil, am trecut pe la garaj, ca să întreb dacă Studebakerul meu mai există; n-a mai fost însă nevoie să întreb, căci l-am văzut de departe (culoarea lui ca roşul de buze) în curte, printre zidurile negre antifoc dintre case.

Apoi, cum am spus, am pornit către Williams.

Walter, what's the matter with you?

De fapt, întotdeauna am detestat această *Saturday-party.* N-am talent să fiu spiritual. Dar din pricina asta nu trebuia să mi se pună mâna pe umăr.

Walter, don't be silly!

Ştiam că nu sunt în stare să-mi duc treaba la bun sfârşit. Eram beat, dar îmi dădeam seama. Ei credeau că habar n-am. Îi cunoşteam. Dacă plecam, n-ar fi observat nimeni. Şi am plecat. Am traversat prin noapte Times Square (pentru ultima oară, nădăjduiam), ca să mai formez dintr-o cabină publică numărul meu de telefon – nici azi nu înţeleg cum de a răspuns cineva.

— *This is Walter,* am spus.

— Who?

— Walter Faber, am spus, *this is Walter Faber.*

Nu mă cunoştea.

— *Sorry,* am spus.

Am greşit probabil numărul; am luat uriaşa carte de telefon din Manhattan ca să-mi verific numărul şi am mai încercat o dată.

— *Who's calling?*

— Walter, am spus, Walter Faber.

A răspuns aceeaşi voce, aşa că pentru moment am amuţit; nu puteam să înţeleg.

— *Yes – what do you want?*

De fapt, nu mi se putea întâmpla nimic dacă răspundeam. Înainte de a închide celălalt telefonul, mi-am venit în fire şi am întrebat, doar ca să spun ceva, ce număr e acolo.

— *Yes – this is Trafalgar 4-5571.*

Eram beat.

— *That's impossible!* am spus.

Poate că locuinţa mea a fost închiriată, poate că s-a schimbat numărul, e foarte posibil, îmi dădeam seama, dar nu-mi folosea la nimic.

— *Trafalgar 4-5571,* am spus, *that's me!* Am auzit cum pune mâna pe receptor şi vorbeşte cu cineva (cu Ivy?), am auzit râsete, apoi:

— *Who are you?*

Am întrebat şi eu:

— *Are you Walter Faber?*

În cele din urmă a închis telefonul, eu mă aflam într-un bar, ameţit, şi nu mai suportam să beau whisky, mai târziu l-am rugat pe barman să caute numărul de telefon al lui mister Walter Faber

şi să-l formeze, ceea ce a şi făcut; mi-a întins receptorul; am auzit telefonul sunând îndelung, apoi ridicându-se receptorul:

— *Trafalgar 4-5571. Hello?*

Am închis fără să spun nimic.

Operaţia mă va scăpa pentru totdeauna de toate durerile, conform statisticii, e o operaţie la care din 100 de cazuri reuşesc 94,6, ceea ce mă enervează e doar aşteptarea aceasta de la o zi la alta. Nu sunt obişnuit să fiu bolnav. Şi mă enervez de asemenea când mă consolează Hanna, fiindcă ea nu crede în statistică. Sunt într-adevăr plin de speranţe şi pe deasupra bucuros că nu m-am lăsat operat la New York, la Düsseldorf sau la Zürich; trebuie să o văd pe Hanna, adică să vorbesc cu Hanna. Nu pot să-mi imaginez ce face Hanna când nu e la mine în cameră! Mănâncă? Doarme? Se duce zilnic la Institut (08.00-11.00 şi 17.00-19.00) şi zilnic la mormântul fiicei noastre. Şi în afară de asta? Am rugat-o să se aşeze. De ce nu vorbeşte*?* Când se aşează, nu trece nici un minut, şi descoperă că-i lipseşte ceva, scrumiera sau bricheta, aşa că se ridică şi iar rămâne în picioare. Dacă pentru Hanna e o situaţie de nesuportat, de ce mai vine? Îmi potriveşte perna. Dacă ar fi cancer, mi-ar fi făcut imediat operaţie, e limpede, i-am explicat Hannei şi am convins-o, aşa sper. Astăzi nu mi se face injecţie! Am să mă căsătoresc cu Hanna.

9.VI. Plecarea cu avionul la Caracas. De data aceasta am plecat pe ruta Miami şi Merida, Yucatan, unde există aproape zilnic o legătură cu Caracas şi am întrerupt călătoria spre Merida (dureri de stomac)…

Apoi am făcut încă o dată drumul spre Campeche. (6 1/2 ore cu autobuzul din Merida).

În gara aceea mică, cu linie ferată îngustă şi cactuşi între traverse, unde mai aşteptasem o dată trenul, cu două luni în urmă, împreună cu Herbert Hencke, stăteam cu capul rezemat de zid, cu ochii închişi, cu picioarele şi braţele depărtate, şi îmi apărea ca într-o halucinaţie tot ce se întâmplase de când aşteptasem data trecută acelaşi tren – totul era aici neschimbat:

Aerul lipicios,

Miros de peşte şi de ananas,

Câini costelivi…

Câinii morţi, pe care nimeni nu-i îngroapă, zopiloţii pe acoperişuri, deasupra pieţei, arşiţă, duhoarea lâncedă a mării; soarele împâslit deasupra mării, deasupra uscatului, din norii negri fulgera alb-albăstrui, ca lumina pâlpâitoare a unei lămpi de cuarţ.

Încă o dată călătoria cu trenul! Când am revăzut Palenque, m-am bucurat într-adevăr, totul era neschimbat, veranda cu hamacele noastre, berea noastră, cârciuma noastră cu papagalul, oamenii mă recunoşteau, chiar şi copiii, am cumpărat şi am împărţit dulciuri mexicane, o dată m-am dus cu maşina chiar şi la ruine, unde oricum totul e neschimbat, nici urmă de om, păsările zboară vâjâind, ca şi înainte, totul e exact ca în urmă cu două luni – chiar şi noaptea, după ce amuţeşte motorul Diesel din Palenque: curcanul în ocolul din faţa verandei, cloncănitul lui fiindcă nu-i plac fulgerele difuze, căprioara, scroafa neagră legată de ţăruş, luna ca de vată, calul care paşte noaptea. Peste tot mă urmărea un gând absurd:

De-ar fi iar atunci! În urmă numai cu două luni, care nu au schimbat aici nimic; de ce nu se poate să fie aprilie! Şi toate câte s-au întâmplat să fie doar o halucinaţie a mea.

Apoi, singur în Landrover.

Am vorbit cu Herbert.

Am vorbit cu Marcel.

M-am scăldat în Usumancinta, care se schimbase; apa era mai mare, nu se mai vedeau băşicuţe pe suprafaţa ei, deoarece curgea mai repede, şi era îndoielnic că voi mai putea s-o trec cu maşina, fără riscul de a mă îneca.

A mers.

Herbert se schimbase, se vedea din prima clipă, purta barbă, dar nu numai atât – era bănuitor:

— Omule, ce cauţi aici?

Credea că am făcut acest drum îndemnat de familia lui, respectiv de firmă, ca să-l aduc înapoi la Düsseldorf, nu credea că venisem doar ca să-l văd, deşi aşa era; nu aveam prea mulţi prieteni.

Îşi spărsese ochelarii.

— De ce nu-i dregi? l-am întrebat.

— I-am dres eu.

În timpul ploii torenţiale am stat în baracă, de parcă am fi fost în arca lui Noe, fără lumină, fiindcă bateria, care alimentase şi

radioul, se consumase de mult, dar pe Herbert nu-l interesau deloc ştirile din lume, nici măcar evenimentele din Germania, nici apelul profesorilor de la Gottingen[8]; nu vorbesc de chestiuni personale.

M-am interesat de Nash-ul lui.

Herbert nu fusese niciodată la Palenque!

Adusesem gazolină, cinci canistre, ca Herbert să poată oricând merge cu maşina; dar lui nici prin gând nu-i trecea.

Rânjea în barbă.

În general, nu ne înţelegeam.

A rânjit când a văzut cum mă rad cu o lamă veche, fiindcă nu era curent electric şi nu voiam să-mi crească barba, de vreme ce trebuia să-mi continuu drumul.

Herbert nu-şi făcea nici un fel de planuri!

Maşina lui, Nash 55, era sub frunzarul uscat, ca şi data trecută, nici măcar cheia de contact nu fusese scoasă; fără îndoială că indienii nu se pricepeau să pornească motorul, totul era intact, dar într-o stare de nedescris, aşa că m-am aşternut imediat pe lucru.

— Dacă îţi face plăcere, a spus Herbert, mă rog. El s-a dus să prindă iguane.

Am găsit motorul plin de noroi din pricina ploilor torenţiale, totul trebuia curăţat, totul era îmbâcsit şi înfundat, mirosea a polen, care se lipise de uleiul de maşină şi putrezise, dar îmi făcea plăcere să lucrez.

Copiii maya stăteau în jurul meu. S-au uitat zile în şir cum am demontat motorul, cum am pus piesele pe jos, pe frunze de bananier – fulgera difuz, dar nu ploua.

Şi mamele lor căscau gura – după cum se pare nasc un copil după altul, îşi ţin ultimul copil la sânul oacheş, proptit de noua sarcină – stăteau aşa şi se uitau cum curăţ motorul, fără să scoată o vorbă, fiindcă tot nu ar fi înţeles ce spun.

Herbert a venit cu o legătură de iguane.

Erau vii, nu mişcau deloc, dacă nu le atingeai, botul, ca de şopârlă, le era legat cu paie, fiindcă muşcau, preparatele aveau gust de pui.

Seara, în hamac.

Fără bere, numai cu lapte de cocos. Fulgere difuze.

Grija mea că s-ar putea să se fure ceva de neînlocuit nu l-a neliniştit pe Herbert; era convins că nu se vor atinge de piesele

[8] Apel dat publicităţii la 12 aprilie 1957, prin care optsprezece fizicieni germani (între care Otto Hahn, Werner Heisenberg, Max Bom etc.) preveneau asupra primejdiei dotării Bundeswehrului cu arme atomice.

maşinii. De revoltă, nici pomeneală! Mi-a spus că oamenii lucrează cu râvnă, că îl ascultă, deşi sunt convinşi că nu foloseşte la nimic.

Iar a rânjit în barbă.

Viitorul ţigării de foi germane!

L-am întrebat ce intenţii are de fapt; dacă rămâne acolo sau se întoarce la Düsseldorf; ce are de gând…

— Ei!

O dată i-am spus că am găsit-o pe Hanna, că mă voi căsători cu ea; dar nici nu ştiu dacă m-a auzit. Herbert era ca un indian! Arşiţă… Licurici…

Ne năpădiseră broboanele de sudoare, ca în saună. A doua zi a plouat, brusc, numai un sfert de oră, potop, apoi din nou soare; dar apa se strânsese, formând bălţi mici, cafenii, şi eu scosesem Nash-ul de sub umbrar pentru a lucra în aer liber, nu aveam cum să ştiu că tocmai acolo se va forma o bălţoacă. Nu mi se părea deloc amuzant, ca lui Herbert. Apa trecea de osii, nu mai vorbesc de piesele motorului demontat pe care le împrăştiasem pe pământ. M-a cuprins groaza când am văzut. Herbert mi-a dat douăzeci de indieni, ca să mă liniştesc, şi se comporta de parcă nu l-ar fi privit şi pe el doborârea copacului, pe care o poruncisem, punerea pe butuci a maşinii pentru a putea lucra dedesubt. Am pierdut o zi întreagă numai până am adunat piesele motorului, a trebuit să umblu prin bălţoaca tulbure, să pipăi prin noroiul cald, să fac totul singur, pentru că pe Herbert nu-l interesa.

— Renunţă! doar atât îmi spunea. N-are rost! I-am pus pe cei douăzeci de indieni să sape şanţuri ca să se scurgă, în sfârşit, apa; numai aşa puteam să găsesc toate piesele, deşi cu destulă greutate, fiindcă unele şi intraseră în noroi, fuseseră înghiţite! Când a mai rostit un cuvânt a spus: „Ei!” L-am lăsat cu prostiile lui şi nu i-am răspuns. Fără Nash, Herbert era pierdut. Nu m-am molipsit de la el, şi mi-am văzut de treabă.

— Ce ai să te faci fără maşină? i-am spus. Când am montat în sfârşit din nou motorul şi a început să funcţioneze, Herbert a rânjit şi a zis „bravo”, doar atât, m-a bătut pe umăr şi mi-a spus că pot să iau eu Nash-ul, că mi-l dăruieşte.

— Ce nevoie am de el? a zis.

Nu era chip să-l conving să renunţe la nerozia lui: Herbert făcea pe agentul de circulaţie, în timp ce eu stăteam la volan, în maşina ridicată pe butuci şi cuplam, pentru a mai verifica o dată totul; de jur împrejur copii maya, mame în cămăşile lor albe, toate cu prunci la sân, apoi şi bărbaţi, care stăteau în hăţiş, toţi cu cuţite

încovoiate, de câteva luni nu mai auziseră un motor; eu cuplam şi acceleram, roţile se învârteau în gol, Herbert semnaliza: „Stop!” şi eu opream, claxonam, Herbert semnaliza: „Trecerea liberă!” Indienii (din ce în ce mai mulţi) căscau gura la noi, fără să râdă, în timp ce noi ne prosteam, toţi erau tăcuţi, de-a dreptul cucernici, pe când noi (la drept vorbind nu ştiu de ce) ne jucam de-a circulaţia dificilă din Düsseldorf.

Discuţia cu Hanna – despre tehnică (după părerea Hannei), un tertip de a organiza lumea în aşa fel încât să n-o mai simţim cu intensitate. Tehnicienii au mania de a face creaţiunea utilă, pentru că nu-i pot fi părtaşi, pentru că nu le spune nimic; tehnica e un tertip pentru a izgoni, ca element de opoziţie, lumea din lume, să zicem, de pildă, rarefiind-o prin ritm, ca să nu mai simţim intens. (Ce voia să spună Hanna prin aceste vorbe, nu ştiu.) Tehnicienii sunt detaşaţi de lume. (Ce voia să spună Hanna prin aceste vorbe, nu ştiu.) Hanna nu-mi făcea reproşuri. Hanna nu găsea de neînţeles comportarea mea faţă de Sabeth; cunoscusem (după părerea Hannei) un gen de relaţii care îmi erau străine până atunci şi le interpretasem greşit, încercând să mă conving că eram îndrăgostit. Nu fusese, zicea, o greşeală întâmplătoare, ci o greşeală proprie mie (?), ca şi profesiunea mea, ca viaţa mea în general. Greşeala mea, după Hanna, este că noi, tehnicienii, încercăm să trăim fără moarte. Textual:

„Tu nu consideri viaţa o formă, ci o simplă însumare, de aceea n-o raportezi la moarte.” Viaţa, după Hanna, ar fi *o* formă în timp. Dar recunoaşte că nu poate explica ceea ce spune. Viaţa nu e materie, nu poate fi dominată prin tehnică. Greşeala mea cu Sabeth: repetiţia, m-am comportat ca şi când nu ar exista vârstă, aşadar nefiresc. Nu putem desfiinţa bătrâneţea prin faptul că însumăm, prin faptul că ne căsătorim cu propriii noştri copii.

20.VI. Sosirea la Caracas.

În fine, lucrurile erau în regulă. Turbinele se aflau la faţa locului, ca şi braţele de muncă solicitate. Mi-am adunat puterile atât cât am putut, iar faptul că acum, când montarea începuse, în sfârşit, lipseam din pricina durerilor de stomac era un ghinion, nu aveam însă ce face; când fusesem data trecută acolo (15 şi 16. IV.), eram în formă, dar nu găsisem nimic pregătit. Vina mea nu consta decât în faptul că nu puteam supraveghea montarea; a trebuit să zac la hotel, ceea ce nu e o plăcere, mai mult de două săptămâni. La

Caracas am sperat că voi primi o scrisoare de la Hanna. O telegramă pe care o trimisesem la Atena rămăsese de asemenea fără răspuns. Voiam să-i scriu Hannei şi am început câteva scrisori; dar nu ştiam unde se află, aşa că nu-mi rămânea (ceva trebuia doar să fac!) decât să aştern pe hârtie o relatare, fără să o adresez cuiva.

Montarea se desfăşura cum trebuie – fără mine.

Sora mi-a adus în sfârşit o oglindă – m-am speriat. Întotdeauna am fost slab, dar nu ca acum; nu ca bătrânul indian din Palenque care ne-a arătat umeda cameră mortuară. M-am cam speriat, într-adevăr. Nu am obiceiul să mă uit în oglindă decât atunci când mă rad; mă pieptăn fără oglindă, totuşi ştiu cum arăt, mai bine zis cum arătam. Nasul l-am avut întotdeauna prea lung, dar urechile nu mi-au atras atenţia niciodată. Port, ce-i drept, o pijama fără guler, de aceea îmi pare gâtul prea lung, îmi văd tendoanele gâtului, când întorc capul, şi scobiturile dintre tendoane, cavităţi pe care nu le-am observat niciodată. Urechile: ca ale unui deţinut cu părul ras! Serios, nu-mi pot imagina că mi s-a micşorat craniul. Mă întreb dacă nasul nu e mai simpatic şi ajung la concluzia că nasurile nu sunt niciodată simpatice, mai degrabă absurde, de-a dreptul obscene. Fără îndoială că atunci, la Paris (cu două luni mai înainte!), nu arătam aşa, altfel nu ar fi mers Sabeth nicicând cu mine la Operă. Pielea însă îmi este încă destul de bronzată, doar gâtul ceva mai albicios. Cu porii ca ai unui gât de găină jumulit! Gura îmi pare încă simpatică, nu ştiu de ce, gura şi ochii, care de altfel nu sunt căprui, cum am crezut întotdeauna, fiindcă aşa scrie în paşaport, ci verzi-cenuşii, restul ar putea să aparţină oricui altcuiva care e surmenat. Dinţii mi i-am blestemat întotdeauna. De îndată ce voi fi iar pe picioare mă voi duce la dentist. Pentru tartru dentar şi poate şi pentru granulom; nu simt nici un fel de durere, doar zvâcnituri în maxilar. Părul l-am purtat întotdeauna tuns scurt, pentru că e mai practic, şi nu mi s-a rărit deloc la tâmple, nici la spate. Cărunt sunt de fapt de mult, blond-argintiu, ceea ce nu mă supără. Când stau lungit pe spate şi ţin oglinda deasupra mea, arăt încă aşa cum arătam înainte; doar ceva mai slab din pricina dietei, desigur. Poate că şi lumina albicioasă ce se strecoară prin jaluzele în cameră dă impresia că sunt palid, ca să spun aşa, pe sub pielea bronzată; nu alb, ci galben. Numai cu dinţii stau prost. Întotdeauna m-am temut din pricina asta: orice ai face, se strică. De altfel, şi omul în general! — construcţia e acceptabilă, dar materialul e prost: carnea nu e un material, ci un blestem.

P.S. Niciodată n-au fost, cred, atâtea decese ca în ultimul sfert de an. Acum a murit şi profesorul O., cu care am vorbit personal la Zürich doar cu o săptămână în urmă.

P.S. M-am ras şi mi-am masat pielea. E ridicol câte îşi poate imagina omul, pur şi simplu din lipsă de activitate! N-am nici un motiv să mă înspăimânt, îmi lipseşte doar mişcarea şi aerul curat, atâta tot.

9. —13. VII. Cuba

La Havana nu aveam nici o treabă, trebuia doar să schimb avionul, fiindcă pentru nimic în lume nu voiam să trec prin New York; din Caracas venisem cu KLM[9] şi urma să plec spre Lisabona, cu Cubana, peste patru zile.

Patru zile n-am făcut decât să prives.

El Prado:

Strada veche, cu platani bătrâni, ca Rambla din Barcelona, seara, promenadă, aleea cu oameni frumoşi, de necrezut, merg, merg şi nu am nimic altceva de făcut.

Păsările sunt galbene şi foarte gălăgioase în amurg.

Toţi vor să-mi lustruiască pantofii – negresa spaniolă mi-a scos limba, fiindcă o admiram, limba trandafirie în mijlocul feţei ei brune, am râs şi am salutat – a râs şi ea, dinţii albi, în floarea roşie a buzelor (dacă se poate spune aşa) şi ochii, nu vreau nimic de la ea.

— *How do you like Habana?*

Îmi e ciudă că oamenii aceştia mă consideră întotdeauna american doar fiindcă sunt alb; proxeneţi la fiecare pas:

— *Something very beautiful! D'you know what I mean? Something very young!*

Toţi se plimbă, toţi râd.

Totul e ca un vis.

Poliţiştii albi care fumează ţigări de foi; soldaţii de la marină care fumează ţigări de foi: – nişte băieţandri cu pantalonii strânşi pe coapse.

Castillo del Morro (Filip II).

Accept să mi se lustruiască pantofii.

Iau hotărârea să duc o altfel de viaţă.

Prietenii mei…

Cumpăr ţigări de foi, două cutii. Apune soarele…

---

[9] Koninklijke Luchtvaart Maatschappij (companie olandeză de aviaţie).

Băieţii se scaldă goi în mare, pielea lor, soarele pe pielea lor udă, căldura înăbuşitoare, mă aşez şi fumez o ţigară de foi, deasupra oraşului alb, nori de furtună – negri-vineţii, şi ultimele raze de soare pe casele înalte.

El Prado:

Amurgul verde, vânzătorii de îngheţată; pe zid, sub felinare, stau fete (în grupuri) şi râd.

Tamales:

Adică porumb înfăşurat în frunze de bananier, o gustare ce se vinde pe stradă – se mănâncă în mers şi nu se pierde timp.

Sunt neliniştit? La drept vorbind, de ce? La Havana nu am absolut nici o treabă. Odihna mea la hotel – de fiecare dată – duş, apoi zac dezbrăcat, pe pat, ventilatorul îmi face vânt, stau lungit şi fumez ţigări de foi. Nu încui uşa camerei; afară o *girl* curăţă pe coridor şi cântă, e tot o negresă spaniolă, fumez neîncetat. Dorinţa mea...

De ce nu se manifestă simplu cel puţin? Şi apoi mă simt obosit, sunt prea obosit ca să-mi aduc o scrumieră; stau lungit pe spate şi îmi fumez ţigara de foi în aşa fel încât să nu se scuture scrumul albicios, o ţin vertical. *Partagas.*

Când mă duc din nou pe Prado, parcă aş avea halucinaţii: – numai fete frumoase, şi bărbaţii sunt frumoşi, numai oameni minunaţi, amestecul dintre negri şi spanioli, nu mă pot opri să-i privesc: au un mers drept şi uşor, fetele poartă rochii cloş, albastre, basmale albe, gleznele lor sunt ca ale negreselor, spatele gol, la fel de întunecat ca umbra platanilor, de aceea, în primul moment nu se văd decât fustele albastre sau violete, basmalele albe, dinţii albi, când râd, şi albul ochilor; cerceii le sclipesc.

The Caribbean Bar.

Iar fumez...

Romeo y Julieta.

Un tânăr, pe care la început l-am luat drept un proxenet, insistă să-mi plătească whisky-ul, pentru că a devenit tată:

— *For the first time!*

Mă îmbrăţişează, apoi repetă întruna:

— *Isn’t it a wonderful thing?*

Se prezintă şi mă întreabă cum mă cheamă, câţi copii am, mai ales băieţi; îi răspund:

— *Five.*

Imediat vrea să comande cinci rânduri de whisky.

— *Walter,* spune, *you’re my brother!*

Abia am ciocnit şi a plecat pentru a plăti şi altora un whisky şi a-i întreba câţi copii au, mai ales băieţi. Toţi parcă sunt nebuni.

În sfârşit, furtuna: – stau singur, sub arcade, într-un balansoar galben, de jur împrejur foşneşte, deodată se porneşte o ploaie torenţială cu vânt, aleea se goleşte de oameni într-o clipă, ca la alarmă, storurile pocnesc, afară cad stropi deşi pe caldarâm: ca un neaşteptat strat de narcise (mai ales sub felinare) albe.

Mă legăn şi privesc.

Mă bucur că sunt în clipa asta acolo.

Din când în când stropeşte cu un duş pe sub arcade, înfloresc confetti, apoi vine un miros de frunziş încins şi simţi deodată răcoarea pe piele, din când în când fulgeră, dar aversele fac mai mult zgomot decât toate tunetele, mă legăn şi râd, vântul leagănă balansoarele libere de lângă mine şi steagul Cubei.

Fluier.

Sunt mânios pe America!

Mă legăn şi tremur de frig.

The American Way of Life:

Iau hotărârea să duc o altfel de viaţă. Lumina fulgerului; după-aceea parcă ai orbi, o clipă doar am văzut: palmierul verde-stufos, bătut de furtună, norii, vineţii, ca văpaia albăstruie a arzătorului de sudură, marea, tabla ondulată fâlfâind; zornăitul tablei ondulate, mă bucur ca un copil când îl aud, îmi face plăcere – cânt. *The American Way of Life:*

E destul să te gândeşti ce mănâncă şi ce beau albicioşii aceştia care nu ştiu ce e vinul, devoratorii aceştia de vitamine, care beau ceai rece şi mestecă vată, care nu ştiu ce e pâinea, acest popor băutor de coca-cola pe care nu-l mai pot suferi – Deşi trăiesc din banii lor!

Accept să mi se lustruiască pantofii. Cu banii lor!

Copilul de şapte ani, care mi-a mai lustruit o dată pantofii, e acum ca o pisică înecată; întind mâna spre părul lui creţ. Rânjeşte. Nu e negru părul lui, mai curând sur, ca cenuşa, la pipăit, dar creţ şi scurt, i se simte capul de copil dedesubt, cald, ca şi când ai pune mâna pe un pudel tuns.

Băiatul rânjeşte numai şi îi dă zor cu lustruitul – îmi e drag.

Ce dinţi are… Ce piele tânără…

Ochii lui îmi amintesc de Houston, de Texas, de negresa aceea, de femeia de serviciu, care, atunci când am avut criza aceea cu ameţeală şi sudoraţie, a îngenuncheat lângă mine. Îmi amintesc de

albul ochilor ei mari, care într-adevăr sunt deosebiţi, frumoşi ca nişte ochi de ciută. Şi mai ales de carnea ei.

Vorbim despre mărcile de automobile.

Ce mâini negre...

Nu mai există alţi oameni în afară de noi, de băiat şi de mine, în jurul nostru potopul, băiatul stă pe vine şi îmi lustruieşte pantofii cu cârpa lui, care pocneşte întruna.

The American Way of Life.

Chiar şi urâţenia lor, în comparaţie cu oamenii de aici: pielea lor trandafirie ca pielea cârnaţilor nefripţi, oribilă, ei trăiesc pentru că există penicilină, atâta tot, şi apoi agitaţia lor, de parcă ar fi fericiţi, pentru că sunt americani, pentru că nu cunosc oprelişti, dar nu sunt decât blegi şi gălăgioşi – indivizi ca Dick, pe care mi l-am ales ca model! — tândălesc, cu mâna stângă în buzunarul pantalonilor, cu umărul proptit în perete, cu paharul în mâna cealaltă, degajaţi, protectori ai omenirii, te bat pe umăr, sunt optimişti, cât ţine beţia, după aceea, urlete convulsive, lichidarea rasei albe, vidul lor între şale.

Ce ciudă îmi era pe mine însumi! (Dacă s-ar putea să mai trăiesc o dată!) Noaptea i-am scris o scrisoare Hannei. A doua zi m-am dus pe ţărm, era senin, arşiţă la amiază, marea puţin agitată: valurile care se fugăreau, apoi zornăitul prundişului, orice ţărm îmi amintea de Theodohori. Am plâns.

Apa era limpede, se vedea fundul mării, am înotat cu faţa sub apă, ca să văd fundul mării; propria-mi umbră pe fundul mării: o broască violetă. I-am scris o scrisoare lui Dick. Ce poate să ofere America: confort, cea mai bună instalaţie din lume, *ready for use,* lumea ca un vid americanizat, oriunde ajung americanii totul devine *highway,* lumea ca un panou pentru afişe de o parte şi de alta, oraşele ei, care nici nu sunt oraşe, iluminaţie, a doua zi se văd schelele goale, tărăboi infantil, reclame pentru optimism ca tapete din neon în faţa nopţii şi în faţa morţii. Mai târziu am închiriat o barcă. Ca să fiu singur!

Chiar şi în costum de baie se cunoaşte că au dolari; vocile lor (ca pe Via Appia), insuportabile, peste tot numai vocile lor de gumă, o gloată prosperă.

I-am scria o scrisoare lui Marcel.

Marcel are dreptate: sănătatea lor e falsă, tinereţea lor e falsă, femeile nu pot să admită că îmbătrânesc, cosmetica lor e folosită şi la cadavre, în general raporturile lor cu moartea sunt pornografice, preşedintele lor pe fiecare pagină de titlu trebuie să râdă ca un

copilaş cu faţa trandafirie, altfel nu-l mai aleg, aspectul lor tineresc e obscen. Am vâslit până departe.

Pe mare, căldură toridă. Eram foarte singur.

Am citit scrisorile mele către Dick şi către Marcel şi le-am rupt, fiindcă, practic, nu le spuneam nimic; bucăţele albe de hârtie pe apă; părul meu pe piept, alb…

Eram foarte singur.

Mai târziu, ca un băiat de şcoală, am desenat o femeie pe nisipul fierbinte, m-am culcat pe această femeie, care nu era decât nisip, şi i-am vorbit cu glas tare.

Ca un ştrengar sălbatic!

Nu ştiam ce să fac cu ziua aceea, cu mine însumi, a fost o zi ciudată, nu mă recunoşteam, habar n-am cum a trecut, după-amiaza mi s-a părut o veşnicie, albastră, de nesuportat, dar frumoasă, dar infinită – până când m-am aşezat iar pe zidul străzii Prado (seara) cu ochii închişi; încercam să-mi imaginez că sunt la Havana, că stau pe zidul străzii Prado. Nu izbuteam şi m-a cuprins groaza.

Toţi voiau să-mi lustruiască pantofii. Numai oameni frumoşi, îi admiram ca pe nişte animale ciudate: dinţii lor albi în amurg, umerii şi braţele lor arămii, ochii lor – râsul lor, fiindcă le place să trăiască, fiindcă au încetat lucrul, fiindcă sunt frumoşi.

Îmi place să-i privesc… M-a cuprins dorinţa…

Vid între şale…

Nu mai existam decât pentru văxuitorii de ghete!

Proxeneţii…

Vânzătorii de îngheţată…

Vehiculul lor: o combinaţie de cărucior vechi de copil şi bufet, apoi o jumătate de bicicletă, un baldachin din jaluzele ruginite; lampă cu carbid; de jur împrejur, amurgul verde cu rochiile lor cloş albastre.

Luna liliachie…

Apoi povestea mea cu taxiul: era încă seara devreme, dar nu mai puteam răbda să mă plimb ca un cadavru pe corso, printre vii, voiam să mă duc la un hotel să iau un somnifer, şi i-am făcut semn unui taxi; când am deschis portiera, înăuntru erau două doamne, una brună şi una blondă, aşa că am zis: *Sorry!* şi am închis-o la loc, dar şoferul a sărit din maşină şi m-a chemat înapoi: *Yes, Sir!* a strigat şi a deschis iar portiera; *For you, Sir;* am râs de excesul de *service* şi m-am urcat.

Un supeu excelent!

Apoi ruşinea…

Am ştiut că o dată aşa se va întâmpla: mai târziu, la mine la hotel, am stat întins – fără somn, dar calm, era o noapte fierbinte, din când în când îmi făceam câte un duş şi îmi udam corpul, care mă trăda, dar nu am luat nici un somnifer, corpul meu, capabil doar să se mai bucure de vântul produs de ventilator, care se mişca încolo şi încoace, vânt peste piept, vânt peste picioare, vânt peste piept.

Năluca mea: cancer la stomac.

În rest, fericit.

În zorii zilei, gălăgie de păsări, mi-am luat maşina de scris Hermes-Baby şi în sfârşit am redactat raportul către UNESCO referitor la lucrările de montare din Venezuela, care se terminaseră.

Apoi, am dormit până la prânz. Am mâncat stridii, fiindcă nu aveam ce face, misiunea mea luase sfârşit, fumam mult prea multe ţigări de foi. (De aceea mă durea stomacul.)

Seara am o surpriză:

Mă aşez pe zidul de la Prado alături de o fată necunoscută şi-i vorbesc, având impresia că este aceeaşi care cu două zile înainte mi-a scos limba trandafirie. Ea nu-şi aminteşte. Râde când îi spun că nu sunt american.

Cu spaniola mea merge greu.

— *Say it in English!*

Ce mâini lungi şi subţiri are…

Spaniola mea mă ajută doar la discuţii de ordin profesional şi ce e comic: nu spun ceea ce vreau, ci ceea ce vrea limba. Fata râde, fapt care mă încurcă şi mai rău. Sunt victima vocabularului meu redus. Uimirea ei, ochii ei pur şi simplu adorabili, când rămân uneori eu însumi uimit: de viaţa mea, care mie însumi, ca să spun aşa, îmi pare fără importanţă.

Juana are optsprezece ani. (E şi mai tânără decât copilul nostru.) *Suiza*[10]: continuă să creadă că înseamnă suedez. Se sprijină pe braţele ei arămii, date mai către spate, capul şi-l propteşte de felinarul de fontă, are basmaua albă, părul negru şi picioare nespus de frumoase; fumăm; mâinile mele, albe, îmi cuprind genunchiul drept…

Câtă candoare!

N-a fost niciodată plecată din Cuba. Deşi nu mă aflu decât de trei seri aici, totul îmi este familiar: amurgul verde cu reclame de neon,

[10] Elveţian (în lb. spaniolă).

vânzătorii de îngheţată, scoarţa tărcată a platanilor, păsările cu ciripitul lor, plasa de umbre pe pământ, floarea roşie a gurilor.

Ţelul vieţii lor: New York!

De sus cade murdărie de păsări.

Juana îmi vorbeşte deschis:

Este ambalatoare, practică prostituţia numai la sfârşit de săptămână, are un copil, nu locuieşte chiar în Havana.

Tinerii marinari iar se plimbă agale.

Eu povestesc despre fiica mea care a murit, despre voiajul de nuntă cu fiica mea, despre Corint, despre aspida care a muşcat-o deasupra sânului drept, despre înmormântarea ei, despre viitorul meu.

— *I'm going to marry her.* Juana mă înţelege greşit:

— *I think she's dead,* o lămuresc.

— Oh, râde, *you're going to marry the mother of the girl, I see!*

— *As soon as possible.*

— *Fine!* spune ea.

— *My wife is living in Athens.*

Cerceii, pielea Juanei.

Îl aşteaptă pe fratele ei.

O întreb dacă crede în păcatul de moarte, adică în zei; râde alb; o întreb dacă ea, Juana, crede că şerpii (în general) sunt cârmuiţi de zei, respectiv de demoni.

— What's your opinion, Sir?

Mai târziu apare un tip cu cămaşă gen Hollywood, în dungi, un tânăr proxenet care mi s-a mai adresat o dată înainte, fratele ei. Îmi strânge mâna:

— Hello, camerad!

Nu se întâmplă nimic, domneşte voia bună, Juana pune ţigara sub tocul pantofului, ca să o stingă, şi mâna arămie pe umărul meu:

— *He's going to marry his wife – he's a gentleman!* Juana a dispărut.

— *Wait here!* spune el şi se uită înapoi, pentru a mă ţine pe loc. *Just a moment, Sir, just a moment!*

Ultima mea noapte la Havana. Nu-i destul timp pe lume ca să dormi! Nu aveam nici un motiv special să fiu fericit, totuşi eram. Ştiam că voi părăsi tot ceea ce vedeam, dar nu voi uita nimic: – arcada, în noapte, unde mă balansez şi privesc, respectiv aud, un cal de birjă care nechează, faţada spaniolă cu perdelele galbene, care flutură ieşind prin ferestrele negre, apoi iar, undeva, tabla

ondulată, zăngănitul ei care mă pătrunde până în măduva oaselor, bucurându-mă, făcându-mi plăcere, vânt, numai vânt, care clatină palmierii, vânt fără nori, mă balansez şi transpir, palmierul verde este flexibil ca o nuia, printre frunzele lui se aude un sunet ca al cuţitelor când se ascut, praf, apoi felinarul de fontă, care începe să fluiere, mă balansez şi râd, lumina lui pâlpâie şi se micşorează, trebuie să fie un curent de aer puternic, calul care nechează abia mai poate reţine birja, totul vrea să zboare, firma unei frizerii, de alamă, se aude sunând în noapte, şi marea nevăzută împroaşcă peste ziduri, apoi, de fiecare dată, bubuie pământul, iar deasupra lui parcă ar şuiera o maşină Espresso, îmi este sete, am sare pe buze, e o furtună fără ploaie, nu cade un strop, nu e cu putinţă, fiindcă nu sunt nori, nu sunt decât stele, nu e decât praf fierbinte şi uscat în aer, în aerul care dogoreşte ca un cuptor, mă balansez şi beau un scotch, unul singur, nu suport mai mult, mă balansez şi cânt. Ore întregi. Cânt! Nu ştiu să cânt, dar nimeni nu mă aude, calul de birjă pe caldarâmul pustiu, ultimele fete în rochiile lor fâlfâitoare, picioarele lor arămii, când le flutură fustele, părul lor negru, care flutură şi el, şi jaluzeaua verde care a fost smulsă de vânt, hohotul ei alb în praf, şi cum se rostogoleşte, jaluzeaua verde, peste caldarâm, gonind spre mare, lumina zmeurie, învăluită de praf deasupra oraşului alb, cufundat în noapte, arşiţa, steagul Cubei – mă balansez şi cânt, nimic altceva, balansoarele goale de lângă mine se leagănă, fonta şuieră, florile se învârtesc. Eu glorific viaţa!

Sâmbătă, 13. VII. Continuarea drumului cu avionul.

De dimineaţă, pe Prado, după ce m-am dus la bancă să schimb bani, aleea era pustie de oameni, alunecoasă din pricina murdăriei de păsări şi a florilor albe.

Soare…

Toată lumea la lucru.

Păsări…

Apoi un bărbat mă roagă să-i dau foc să-şi aprindă ţigara de foi, e grăbit, dar tot mă însoţeşte ca să mă întrebe:

— *How do you like Habana?*

— *I love it!* îi răspund.

Iarăşi un proxenet care îmi arată interes.

— *You’re happy, aren’t you?* îmi admiră aparatul de filmat.

— Something very beautiful! D'you know what I mean? Something very young!

Când îi spun că părăsesc oraşul, mă întreabă când trebuie să fiu la aeroport.

— Ten o'clock, my friend, ten o'clock. Se uită la ceas.

— Well, spune, *now it's nine o'clock.*

— Sir, that's plenty of time!

Mă mai îndrept o dată încet spre mare.

Departe, în larg, bărci de pescari.

Îmi iau rămas-bun.

Mă mai aşez o dată pe blocurile de pe ţărm şi mai fumez o ţigară de foi – nu mai filmez. La ce bun! Hanna are dreptate; mai târziu priveşti doar un film, când lucrurile nu mai sunt, şi oricum totul trece.

Îmi iau rămas-bun.

Hanna a fost pe la mine. I-am spus că arată ca o mireasă. Hanna era în alb! Deodată, n-a mai venit îmbrăcată în doliu; a pretextat că e prea mare arşiţă afară. I-am vorbit atât despre zopiloţi, încât acum nu mai vrea să stea ca o pasăre neagră lângă patul meu – şi crede că eu nu remarc atenţia ei delicată, fiindcă mai înainte (doar acum câteva săptămâni) erau atât de multe lucruri pe care nu le remarcam.

Hanna a povestit mult.

P.S. O dată, pe când era copil, Hanna s-a luat la trântă cu fratele ei şi s-a jurat să nu iubească niciodată un bărbat, pentru că fratele mai mic a izbutit s-o trântească pe spate. Atât era de revoltată împotriva bunului Dumnezeu că-i făcuse pe băieţi mai puternici, încât îl socotea nedrept nu pe fratele el, ci pe bunul Dumnezeu. Hanna s-a hotărât să fie mai înţeleaptă decât toţi băieţii din München-Schwabing şi a fondat un club secret al fetelor pentru a-l suprima pe Iehova. În orice caz, nu lua în considerare decât un cer în care existau şi zeiţe. Hanna s-a îndreptat mai întâi spre Maica Domnului, datorită imaginilor din biserică, în care Maria tronează în mijloc; a îngenuncheat ca prietenele sale catolice şi şi-a făcut cruce, fapt despre care nu trebuia să afle tatăl ei. Singurul bărbat demn de încrederea Hannei fusese un bătrân, anume Armin, care jucase un anumit rol în viaţa ei de fată. Nu ştiam că Hanna are un frate. Mi-a spus că locuieşte în Canada şi e straşnic, după câte mi se pare; pe toţi îi trânteşte pe spate. Am întrebat-o cum a trăit cu Joachim, pe vremuri, cum, unde şi cât timp. Am întrebat-o multe, dar Hanna îmi răspundea mereu: doar ştii asta! De Armin mi-a

povestit cu precădere. Era orb. Hanna îl mai iubeşte încă, deşi a murit de mult, adică a dispărut. Era încă elevă, o fetiţă cu ciorapii până la genunchi, îl întâlnea regulat în Englischer Garten, unde şedea întotdeauna pe aceeaşi bancă, şi îl plimba apoi prin München. Orbului îi plăcea tare mult Münchenul.

Era în vârstă, după concepţia ei, de atunci, chiar foarte în vârstă: avea între 50 şi 60 de ani. Niciodată nu le ajungea timpul, în fiecare marţi şi vineri, când Hanna avea lecţia de muzică, şi se întâlneau pe orice vreme, ea îl conducea şi îi arăta vitrinele. Armin era complet orb, dar putea să-şi imagineze totul dacă i se descria. Hanna spune: era într-adevăr minunat să te plimbi cu el prin lume. Am mai întrebat-o cum a fost când s-a născut copilul nostru. Doar nu mă aflasem acolo: cum să-mi pot imagina*?* Joachim fusese desigur acolo. Ştia că nu el este tatăl copilului; dar era ca un tată adevărat. A fost o naştere uşoară, după spusele Hannei; nu-şi aminteşte decât că s-a simţit foarte fericită ca mamă. Încă un lucru pe care nu-l ştiam: mama mea ştia că e copilul meu, altfel, nimeni altcineva din Zürich, tatăl meu nici nu bănuia. Am întrebat-o de ce mama nu a pomenit în nici o scrisoare că ştie. O coaliţie a femeilor? Nu pomenesc despre nici un lucru pe care noi nu-l înţelegem şi ne tratează ca pe nişte minori. După părerea Hannei, părinţii mei au fost de fapt altfel de oameni decât cred eu; cu totul altfel, în orice caz, în ceea ce o priveşte pe Hanna. Când Hanna povesteşte despre mama mea, nu pot decât să ascult. Ca un orb! Ani de zile au purtat corespondenţă Hanna şi mama mea, care de altfel nu a murit de embolie, cum bănuisem. Hanna se minuna că nu ştiusem. Hanna a fost la înmormântarea mamei, în 1937. Pasiunea pentru grecii antici, aşa crede Hanna, a început tot în Englischer Garten; Armin ştia greceşte, şi ea, fetiţa, trebuia să-i citească din manualele de şcoală ca el să înveţe pe dinafară. Aceasta a fost, ca să spun aşa, siluirea lui. Acasă la el n-a dus-o niciodată. Hanna nu ştie nici unde şi nici cum locuia. Hanna îl întâlnea în Englischer Garten şi îl lăsa tot acolo, nimeni pe lume nu ştia de faptul că se înţeleseseră să plece împreună în Grecia, Armin şi cu ea, de îndată ce se va face mare şi va fi liberă, şi că îi va arăta templele greceşti. Nu e sigur dacă bărbatul acela în vârstă vorbea serios; Hanna însă credea cu toată seriozitatea. Hanna cu ciorapii până la genunchi! Îmi amintesc că o dată, la Café Odeon din Zürich, am văzut un domn bătrân, pe care Hanna trebuia să-l ia întotdeauna şi să-l însoţească la tramvai. De fapt, am urât acel Café Odeon; emigranţi şi intelectuali, boemi. Profesori şi cocote

bătrâne pentru negustorii din provincie, numai de dragul Hannei mă duceam la acel Café. Domnul locuia la Pension Fontana; iar eu aşteptam într-un mic parc (ascuns) pe Gloriastrasse, până când Hanna îl ducea acasă pe bătrânul ei unchi. Aşadar, el era Armin! De fapt, nici nu-l luasem în seamă. Hanna mai vorbeşte şi astăzi de Armin de parcă ar trăi, de parcă ar vedea totul. Am întrebat-o de ce nu a făcut niciodată o călătorie cu el în Grecia. Hanna a râs de mine, de parcă ar fi fost vorba de o glumă, de o copilărie. La Paris (din 1937 până în 1940) Hanna a trăit cu un scriitor francez, după cum se pare destul de cunoscut; i-am uitat numele. Alt lucru pe care nu l-am ştiut: Hanna a fost la Moscova (1948) cu cel de-al doilea soţ al ei. O dată a mai trecut prin Zürich (1953) fără fiica noastră;

Îi e tare drag oraşul acesta, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic aici, şi a fost şi la Café Odeon. Am întrebat-o cum a murit Armin. Hanna l-a mai întâlnit o dată la Londra (1942). Armin voia să emigreze şi, pentru că nu vedea, Hanna l-a condus până la vapor, care, probabil, a fost scufundat de un submarin german; în orice caz, nu a ajuns la destinaţie.

15-VII. Düsseldorf.

Ce o fi crezând despre mine tânărul tehnician pe care mi l-au pus la dispoziţie domnii de la Hencke-Bosch nu ştiu; tot ce pot să spun e că în dimineaţa aceea m-am stăpânit cât am putut.

O clădire înaltă, placată cu crom. Am socotit că sunt obligat, ca prieten, să-i informez pe aceşti domni cum arată plantaţia lor din Guatemala, adică m-am dus cu avionul de la Lisabona la Düsseldorf, fără să mă gândesc, de fapt, ce căutam eu la Düsseldorf sau ce urma să spun şi m-am pomenit deodată acolo, primit cu amabilitate.

— Am filme, le-am spus.

Îmi făcea impresia că şi renunţaseră la plantaţie; se interesau doar din pură amabilitate.

— Şi cât timp durează filmele dumitale? De fapt, îi incomodam de-a binelea.

— Nici vorbă de accident! le-am spus. Prietenul meu s-a spânzurat – nu ştiaţi?

Fireşte că ştiau.

Aveam sentimentul că nu sunt luat în serios, dar în definitiv trebuia să le prezint filmul meu color din Guatemala. Tehnicianul

care mi-a fost pus la dispoziţie pentru a pregăti în camera de şedinţe a consiliului de administraţie cele necesare pentru proiecţie nu făcea decât să mă enerveze; era foarte tânăr, şi simpatic pe deasupra, dar inutil, eu aveam nevoie de aparatură, de ecran, de cablu, nu de tehnician.

— Vă mulţumesc! i-am spus.

— Vă rog, domnule?

— Cunosc aparatura – i-am spus.

Dar n-am scăpat de el.

Eu însumi vedeam filmele pentru prima oară (toate nedecupate), resemnat, fiindcă mişunau de reluări, inevitabile de altfel; mă uimea mulţimea apusurilor de soare, numai în deşertul Tamaulipas trei, s-ar fi putut crede că făcusem călătoria ca reprezentant al apusurilor de soare, ce ridicol! Îmi era pur şi simplu ruşine de tânărul tehnician, apoi ardeam şi de nerăbdare.

— Nu merge mai repede, domnule.

Landroverul nostru la Rio Usumancinta…

Zopiloţii în plină acţiune…

— Mai departe, am spus, vă rog.

Apoi primii indieni, dimineaţa, care ne-au informat că *senor* a murit, apoi s-a terminat bobina – schimbarea bobinei a durat destul; între timp am vorbit despre ectacrom. Şedeam într-un fotoliu si fumam, fiindcă nu aveam nimic de făcut, în jurul meu fotoliile consiliului de administraţie goale; numai că nu se legănau în vânt.

— Te rog, i-am spus, mai departe.

Acum a apărut Joachim spânzurând de sârmă.

— Opreşte, te rog! am zis.

Din păcate, imaginea era foarte întunecată, nu se distingea imediat ce reprezintă, era subexpusă, fiindcă fusese luată din baracă, cu aceeaşi diafragmă cu care filmasem mai înainte, în aer liber, la lumina soarelui de dimineaţă, zopiloţii îngrămădiţi pe măgar. Am spus:

— Acesta este Dr. Joachim Hencke.

Tehnicianul s-a uitat pe ecran:

— Nu se poate mai clar, domnule,… îmi pare rău. Doar atât a avut de spus.

— Mai departe, te rog! am zis.

Încă o dată Joachim atârnând de sârmă, dar de data aceasta din profil, aşa că se vedea mai bine ce se întâmplase; ciudat, nu numai pe tânărul tehnician, dar nici pe mine nu m-a impresionat deloc, un

film cum mai văzusem multe, un fel de jurnal de actualităţi, lipsea mirosul greu, realitatea, vorbeam despre expunere, în timp ce a apărut mormântul înconjurat de indieni care se rugau, o secvenţă mult prea lungă, apoi, brusc, ruinele din Palenque, papagalul din Palenque. S-a sfârşit bobina.

— Nu s-ar putea să deschidem o fereastră, am întrebat, parcă am fi la tropice?

— Cum doriţi, domnule.

Ghinionul a făcut ca la vamă să mi se încurce bobinele, respectiv, ca bobinele din ultima vreme (de după traversarea Oceanului) să nu mai fie notate; voiam să prezint domnilor de la firmele Hencke-Bosch, care urmau să vină la ora 11.30, numai filme referitoare la Guatemala. Îmi trebuia mai ales ultima mea vizită la Herbert.

— Opreşte, am spus, asta e Grecia.

— Grecia?

— Opreşte, am strigat, – opreşte!

— Cum doriţi, domnule!

Tânărul mă scotea din minţi cu amabilitatea lui, cu politeţea lui condescendentă, de parcă ar fi fost singurul om care se pricepea la o astfel de aparatură, cu trăncăneala lui despre sistemul optic, de care habar n-avea, dar mai ales cu afabilitatea lui şi aerele pe care şi le dădea.

— N-avem ce face, domnule, decât să rulăm şi să vedem. N-avem ce face, dacă bobinele nu sunt notate.

El nu avea nici o vină că bobinele nu erau notate, firește; în privinţa aceasta îi dădeam dreptate.

— Începe, i-am spus, cu domnul Herbert Hencke, un bărbat cu barbă, într-un hamac – după cum îmi amintesc.

Lumina s-a stins, întuneric, zbârnâitul filmului. Un adevărat joc de noroc! Erau suficienţi primii metri: – Ivy pe digul din Manhattan, salutul ei cu mâna prin teleobiectivul meu, soarele de dimineaţă pe Hudson, şlepurile negre, Manhattan-Avenue, pescăruşi…

— Opreşte, am spus, te rog, următorul. Schimbare de bobină.

— Aţi colindat, desigur, jumătate din lume, domnule, mi-ar plăcea şi mie…

Era ora 11.

Trebuia să-mi iau tabletele pentru a fi în formă când aveau să vină proprietarii firmei, să le iau fără apă, ca să nu se observe nimic.

— Nu, am spus, nici acesta. Iar schimbare de bobină.

— Asta era gara din Roma, nu-i aşa?

N-am răspuns. Aşteptam bobina următoare. Pândeam începutul ca să pot opri imediat proiecţia. Ştiam: Sabeth pe vapor, Sabeth jucând ping-pong pe puntea de promenadă (cu prietenul ei cu mustăcioară), Sabeth în bikini, Sabeth scoţând limba în clipa când a observat că filmez – toate acestea fuseseră desigur în prima bobină, în aceea care începea cu Ivy: aşadar, clasate. Se mai aflau însă pe masă şase sau şapte bobine şi, brusc, ca şi cum nici nu s-ar fi putut altfel, a apărut – în mărime naturală —Sabeth pe ecran. În culori. M-am ridicat în picioare. Sabeth la Avignon.

Nu am oprit însă proiecţia, ci am lăsat să ruleze toată bobina, deşi tehnicianul a făcut remarca, de mai multe ori, că nu poate fi Guatemala. Mai văd pelicula aceea şi acum:

Faţa ei, care nu va mai fi niciodată – Sabeth în plin mistral, mergând împotriva vântului, terasa, Jardin des Papes, totul fluturã, părul, fusta, ca un balon, Sabeth lângă balustradă, făcând semne cu mâna.

Mişcările ei…

Sabeth, dând de mâncare la porumbei. Râsul ei, dar mut…

Pont d'Avignon, podul vechi, care se întrerupe pur şi simplu la mijloc. Sabeth îmi arată ceva, mina pe care o face când observă că filmez în loc să privesc, cutele ei de pe frunte, între sprâncene, spune ceva.

Peisaje…

Apa Ronului, da, Sabeth o încearcă înmuind degetele picioarelor şi clatină din cap, apus de soare, umbra mea lungă.

Trupul Sabethei, care nu mai există… Teatrul antic din Nâmes.

Micul dejun sub platani, chelnerul care ne mai aduce brioşe, flecăreala ei cu chelnerul, privirea ei către mine, îmi umple cu cafea neagră ceaşca. Ochii ei, care nu mai sunt… Pont du Gard.

Sabeth cumpărând cărţi poştale, ca să-i scrie mamei sale; Sabeth, în pantalonii negri de cowboy, nu observă că filmez; Sabeth, zvârlindu-şi coada de cal spre spate. Hotel Henri IV.

Sabeth şade pe parapetul adânc al ferestrei, cu picioarele încrucişate, desculţă, mănâncă sâmburii pur şi simplu; afară e o zi ploioasă. Buzele ei…

Sabeth stând de vorbă cu un catâr francez, care, după părerea ei, poartă o povară prea mare. Mâinile ei… Citroenul nostru, model 57. Mâinile ei, care nu mai există nicăieri, mângâie catârul, braţele ei, care nu mai există nicăieri… Lupta cu tauri din Arles.

Sabeth, în timp ce se piaptănă, ţinând o agrafa între dinţii ei tineri, observă iar că filmez şi ia agrafa din gură pentru a-mi spune să n-o mai filmez, apoi, brusc, începe să râdă. Dinţii ei sănătoşi…

Râsul ei, pe care nu-l voi mai auzi niciodată… Fruntea ei tânără…

O procesiune (tot la Arles, aşa cred), Sabeth întinde gâtul şi fumează, cu pleoapele strânse, din pricina fumului, mâinile le ţine în buzunarele pantalonilor. Sabeth, urcată pe un soclu, pentru a privi pe deasupra mulţimii. Baldachine, probabil dangăt de clopote, care nu se aude, Maica Domnului, ministranţi, care cântă, dar nu se aud. Alee din Provence, alee cu platani. Un picnic pe drum. Sabeth bea vin. Îi este greu să bea din sticlă, închide ochii şi mai încearcă o dată, apoi se şterge la gură, n-a izbutit, îmi întinde sticla, dând din umeri.

Pini în bătaia mistralului.

Încă o dată pini în bătaia mistralului. Mersul Sabethei…

Sabeth se duce să cumpere ţigări de la un chioşc. Sabeth, mergând. Sabeth în pantalonii ei negri, ca de obicei, se opreşte pe trotuar, se uită la stânga, la dreapta, coada de cal i se clatină, apoi traversează pieziş strada către mine.

Mersul ei săltat…

Iarăşi pini în bătaia mistralului.

Sabeth doarme, cu gura întredeschisă, o gură de copil, părul răsfirat, cât e de gravă, cu ochii închişi…

Faţa ei, faţa ei…

Trupul Sabethei care respiră… Marsilia. În port, îmbarcarea taurilor, taurii cafenii sunt mânaţi către plasa întinsă, apoi ridicaţi, se sperie, devin deodată neputincioşi când atârnă în aer, cu toate patru picioarele scăpate prin ochiurile mari ale plasei, ochii lor de epileptici… Pini în bătaia mistralului, din nou. *L’unité d’habitation* (Corbuaier) – în general, expunerea acestui film nu este rea, în orice caz mai bună decât a secvenţelor din Guatemala; culorile sunt impresionante, mă uimesc. Sabeth culegând flori…

Am mişcat (în sfârşit!) mai puţin de colo-colo camera de luat vederi, aşa că mişcările subiectului Sunt mult mai pregnante.

Valurile izbindu-se de ţărm…

Degetele Sabethei, Sabeth vede pentru prima oară o plută, degetele ei, când îi rupe scoarţa, pe care o aruncă apoi spre mine!

(Defecţiune.)

Valurile se izbesc de ţărm, în plină amiază, doar atât, nimic mai mult.

Sabeth pieptănându-se din nou, are părul ud, îşi ţine capul în sus, puţin aplecat într-o parte, ca să şi-l poată descurca, nu vede că filmez şi povesteşte ceva în timp ce se piaptănă, părul îi este mai întunecat decât de obicei, fiind ud, mai roşcat, pieptenele ei verde s-a umplut desigur de nisip, îl curăţă, pielea ei ca marmura pe care strălucesc stropi de apă, şi povesteşte, povesteşte mereu…

Submarine la Toulon.

Tânărul vagabond cu homarul încă viu. Sabeth se sperie de câte ori se mişcă homarul.

Micul hotel la care am tras în Le Trayaz.

Sabeth şade pe un dig.

Iar valuri care se sparg.

(Mult prea îndelungat!)

Sabeth încă o dată pe dig, de data aceasta în picioare, şi cântă, fiica noastră moartă, cu mâinile tot în buzunarele pantalonilor, se crede singură, şi cântă, dar nu se aude…

Bobina s-a terminat.

Ce părere şi-a făcut despre mine tânărul tehnician şi ce le-a spus patronilor firmei când au venit, nu ştiu, fiindcă mă aflam în vagonul-restaurant (al trenului *Helvetia-Express* sau *Schwinsland-Express,* nu mai ştiu) şi beam rachiu de ienupăr. Cum am părăsit sediul firmei Hencke-Bosch, iar nu ştiu; am plecat pur şi simplu, fără nici o explicaţie, fără nici o scuză.

Dar filmele le-am lăsat.

I-am spus tânărului tehnician că trebuie să plec şi i-am mulţumit pentru serviciile sale. M-am dus în anticameră, unde îmi lăsasem pălăria şi pardesiul, şi am rugat-o pe o domnişoară să-mi aducă servieta, care încă se mai afla la direcţie. Apoi m-am îndreptat spre lift: era ora 11 şi 32 de minute, toţi se pregăteau să vină la vizionare, când m-am scuzat, spunând că am dureri de stomac (ceea ce nu era adevărat) şi m-am urcat în lift. Au vrut să mă transporte la hotel cu maşina, eventual la spital; dar eu nu aveam dureri de stomac. Am mulţumit şi am plecat pe jos. Fără să mă grăbesc, fără să ştiu măcar încotro mă îndrept; nu ştiu cum arată oraşul Düsseldorf astăzi, circulaţia era intensă, l-am străbătut, fără să ţin cont de culoarea semafoarelor, aşa cred, orbeşte. M-am dus la ghişeu, mi-am luat bilet şi m-am urcat în primul tren – şedeam în vagonul-restaurant, beam rachiu de ienupăr şi mă uitam pe fereastră, nu plângeam, doream doar să nu mai fiu acolo, să nu mai fiu nicăieri. M-am întrebat la ce bun să mă mai uit pe fereastră.

Nu mai aveam ce să văd. Mâinile ei, care nu mai sunt nicăieri, mişcarea pe care o făcea când îşi arunca părul pe spate, sau când se pieptăna, dinţii ei, buzele ei, ochii ei, care nu mai sunt nicăieri, fruntea ei; unde să le caut? Doream pur şi simplu să nu mă fi născut niciodată. De ce mă mai duceam de fapt la Zürich? De ce mă mai duceam la Atena? Şedeam în vagonul-restaurant şi mă gândeam: de ce nu aş lua aceste două furculiţe, nu le-aş strânge în pumni, cu vârful în sus. Şi nu m-aş prăbuşi cu faţa în ele, ca să scap de ochi?!

S-a stabilit că voi fi operat poimâine.

P.S. De fapt, tot timpul călătoriei nu am avut nici cea mai vagă idee ce a făcut Hanna după ce s-a întâmplat nenorocirea. N-am primit nici o scrisoare de la ea. Nici în ziua de astăzi nu ştiu. Când o întreb, îmi răspunde: „Ce să fac?" în general, nu mai înţeleg nimic. Cum poate Hanna, după toate câte s-au petrecut, să mă mai suporte? Vine, pleacă, vine din nou, îmi aduce ceea ce îmi pot dori, ascultă ce îi spun. Ce o fi gândind? Părul i-a albit mai tare. De ce nu-mi spune că i-am distrus viaţa? După toate câte s-au întâmplat nu pot să-mi imaginez viaţa ei. O singură dată am înţeles-o pe Hanna, atunci când m-a lovit cu pumnii peste faţă, lângă patul unde Sabeth zăcea moartă. De atunci n-o mai înţeleg.

16. VII. Zürich.

M-am dus de la Düsseldorf la Zürich, cred, doar fiindcă nu-mi mai văzusem oraşul natal de zeci de ani.

Nu aveam nici o treabă la Zürich.

Williams mă aştepta la Paris.

La Zürich, când a oprit maşina lângă mine şi a coborât să mă salute, iar nu l-am recunoscut; era întocmai ca data trecută: un craniu acoperit cu piele, pielea galbenă, tăbăcită, burta ca un balon, urechile clăpăuge, amabil, râsul ca al unui cap de mort, ochii încă vii, dar afundaţi, ştiam că îl cunosc, dar în primul moment iar nu mi-am dat seama cine este.

— Mereu grăbit, spuse, mereu grăbit... S-a interesat ce caut la Zürich.

— Iar nu mă recunoşti? m-a întrebat. Arăta înfiorător, nu ştiam ce să răspund, desigur că îl recunoşteam, la început m-a oprit groaza, apoi teama de a nu spune ceva imposibil; i-am zis:

— Fireşte că am timp.

Ne-am dus împreună la Cafe Odeon.

— Îmi pare rău, i-am spus, că data trecută, la Paris, nu v-am recunoscut.

Dar nu mi-a luat-o în nume de rău, a râs, îl ascultam privindu-i dinţii bătrâni, făcea doar impresia că râde, avea dinţii prea mari şi muşchii nu prea erau suficienţi pentru o faţă fără râs, stăteam de vorbă cu un craniu mort, a trebuit să mă stăpânesc pentru a nu-l întreba pe profesorul 0. Când va muri, în sfârşit. El râdea.

— Ce desenezi acolo, Faber?

Desenam pe măsuţa de marmură o simplă spirală, în marmura galbenă se afla un melc pietrificat, de aceea făcusem spirala – mi-am pus creionul în buzunar şi am discutat despre situaţia internaţională, râsul lui mă deranja în asemenea măsură, încât nu ştiam ce să spun.

M-a întrebat de ce sunt atât de tăcut. Un chelner de la Odeon, Peter, vienez de origine, mă mai cunoştea; mă găsea neschimbat. Profesorul O. A râs.

Îi părea rău că pe vremuri nu mi-am susţinut disertaţia (despre aşa-numitul demon al lui Maxwell)… La Odeon acelaşi gen de cocote, ca pe vremuri.

— Ştii, spuse el râzând, că Odeonul va fi demolat?

Odată m-a întrebat brusc:

— Ce mai face frumoasa dumitale fiică? o văzuse pe Sabeth când ne-am luat rămas-bun la cafenea, atunci, la Paris; cum spunea el: nu demult, la Paris! Era în după-amiaza dinainte de a merge la Operă, Sabeth şi cu mine, în ajunul călătoriei noastre de nuntă… nu am spus decât atât:

— De unde aţi ştiut că e fiica mea?

— Mi-am închipuit… Şi râdea.

Nu aveam ce să mai caut la Zürich, chiar în aceeaşi zi (după flecăreala de la Odeon cu profesorul O.) m-am dus la Kloten, la aeroport, ca să plec mai departe.

Ultima mea călătorie cu avionul! Tot cu un Super-Constellation.

Şi a fost de fapt un zbor liniştit, bătea doar uşor fohnul pe deasupra Alpilor, pe care îl cunoşteam într-o oarecare măsură încă din tinereţe, dar peste care zburam pentru prima oară, o după-amiază albastră, cu obişnuitul zid de nori pe deasupra crestelor, apoi Lacul celor Patru Cantoane, în dreapta Wetterhom, în spate Eiger şi Jungfrau, poate Finsteraarhom, prea bine nu mai cunosc munţii noştri, am altceva în minte. Ce anume?

Văi luminate pieziş de soarele în scăpătat, povârnişuri în umbră, defileuri în umbră, râuri albe în ele, păşuni în lumina piezişă a

soarelui, şuri de fân, roşiatice din pricina apusului, o dată, o turmă într-o vâlcea plină de prundiş, deasupra marginii unei păduri: ca nişte viermi albi! (Sabeth ar fi găsit desigur o altă comparaţie, dar nu ştiu care.) Stau cu fruntea rezemată de geamul rece, îmi trec prin minte gânduri fără rost. Aş dori să miroasă a fân! Să nu mai călătoresc niciodată cu avionul! Aş dori să merg pe pământ – colo, jos, printre ultimii pini bătuţi de soare, să-mi miroasă a răşină şi să aud apa, probabil vuind, să beau apă. Totul se perindă ca într-un film! Aş dori să ating pământul – în schimb, luăm mereu înălţime. Ce îngustă e de fapt zona vieţii, câteva sute de metri, apoi atmosfera a şi devenit prea rarefiată, prea rece, de fapt oamenii locuiesc pe o oază, fundul verde al văii, ramificaţiile ei subţiri, apoi sfârşitul oazei, pădurile parcă sunt retezate (aici la 2000 m, în Mexic la 4000 m), un timp mai există încă turme, păscând la marginea vieţii posibile, flori – nu le văd, dar ştiu – multicolore şi parfumate, dar minuscule, insecte, apoi numai prundiş, şi apoi gheaţă – o dată un nou lac de acumulare.

Apa lui: parcă ar fi Pernod, verzuie şi tulbure, în ea se oglindeşte, albă, zăpada veşnică la mal, o luntre cu vâsle, un segment de stăvilar, nici un om. Apoi primele neguri, gonind…

Crăpăturile gheţarilor: verzi ca sticla de bere. Sabeth ar fi spus: ca smaraldul. Iar jocul nostru de douăzeci şi unu de puncte! Stâncile în lumina apusului de soare: ca aurul. Eu aş spune: parcă de chihlimbar, fiindcă erau mate şi aproape transparente, ori ca nişte oase, fiindcă erau pale şi sfărâmicioase. Umbra avionului nostru peste morene şi gheţari: când se îneacă în abis, ai de fiecare dată impresia că s-a pierdut, a căzut, dar deodată o vezi lipindu-se de prima coastă stâncoasă; la început parcă aruncată cu mistria, dar nu rămâne ca o tencuială, pe loc, ci alunecă şi cade din nou în gol de partea cealaltă a crestei. Umbra avionului nostru: ca un liliac, ar spune Sabeth, eu nu găsesc nici o comparaţie şi pierd un punct, mie îmi e mintea la altceva: o urmă în zăpada veşnică, o urmă de om, seamănă cu o cusătură de nituri, Sabeth ar fi zis: ca un colier, albăstrui şi mare, atârnat de gâtul alb al zăpezii veşnice. Deodată mi-a trecut prin minte: dacă m-aş afla acum pe piscul acela, ce aş face? Era prea târziu ca să mai cobor; în văi se şi lăsase amurgul, iar umbrele înserării se aşternuseră peste toţi gheţarii, apoi între pereţii de stâncă abrupţi, se întindea în sus o crăpătură. Ce aş face? Zburăm mai departe; se vede crucea de pe pisc, albă, luminoasă, dar foarte singuratică, o lumină la care nu ajungi niciodată ca alpinist, fiindcă trebuie să cobori mai înainte, o

lumină pe care ai plăti-o cu moartea, dar foarte frumoasă, o clipă, apoi nori, goluri de aer, partea sudică a Alpilor înnorată, cum era de aşteptat, norii: ca vata, ca ghipsul, ca nişte conopide, ca spuma de culoarea baloanelor de săpun, şi nu ştiu ce comparaţii ar mai fi găsit Sabeth, schimbările se fac repede, uneori o spărtură de nori, în adânc: o pădure neagră, un râu, pădurea ca un arici, dar numai o clipă, norii se adună, umbra norilor de sus peste umbrele de jos, ca nişte perdele, zburăm prin ele, înaintea noastră, în lumina soarelui, nori: de parcă avionul nostru ar urma să se fărâmiţeze izbindu-se de ei, munţi de aburi, dar îndesaţi şi albi ca marmura grecească, granulaţi…

Intrăm cu avionul în ei.

De când cu aterizarea forţată din Tamaulipas mă aşezam întotdeauna în locuri de unde puteam să văd trenul de aterizare, când era scos, şi să cercetez încordat dacă nu cumva, în ultima clipă, când pneurile ating pământul, pista se preface în deşert.

Milano:

Telegramă Hannei, că sosesc.

Unde m-aş putea duce?

Nu e de înţeles cum poate un astfel de tren de aterizare, alcătuit din două perechi de pneuri, cu suspensie în fuzelaj şi cu ulei de ungere pe metalul curat, aşa cum trebuie, să se comporte brusc, de îndată ce atinge pământul, ca un demon, şi pista să se prefacă pe neaşteptate în deşert – o fantasmagorie pe care, firește, nici eu nu o luam în serios; în viaţa mea n-am întâlnit vreun demon, în afară de aşa-numitul demon al lui Maxwell, care, după cum se ştie, nici nu e demon.

Roma:

Telegramă lui Williams că îmi dau demisia.

Pe încetul m-am liniştit.

Era noapte când ne-am continuat drumul, şi zburam către nord, aşa că n-am recunoscut – către miezul nopţii – Golful Corint.

Totul ca de obicei:

Eşapament cu ploaie de scântei în noapte,

Semnalizatorul verde pe aripă,

Lumina lunii strălucind pe aripă,

Văpaia roşie în capota motorului…

Eram încordat de parcă aş fi călătorit pentru prima dată în viaţa mea cu avionul; am văzut cum este scos încet trenul de aterizare, cum ţâşneşte lumina orbitoare a reflectoarelor de sub aripi, cum dă

strălucire albă discurilor formate de elice, cum se sting reflectoarele, după aceea, lumină sub noi, străzi din Atena, respectiv din Pireu, coboram, apoi luminile de sol, galbene, pista, iar reflectoarele noastre, şi obişnuita zguduire uşoară (fără vreo prăbuşire în leşin), cu obişnuiţii nori de praf în urma trenului de aterizare.

Mi-am scos centura de siguranţă.

Hanna era la aeroport.

Am văzut-o de la fereastră.

Hanna era în negru.

Nu aveam decât servieta, maşina de scris Hermes-Baby, pardesiul şi pălăria, aşa că am terminat repede cu vama; am ieşit primul, dar n-am îndrăznit nici măcar să-i fac semn cu mâna. Cel puţin înainte de barieră m-am oprit pur şi simplu (spune Hanna) şi am aşteptat până a venit ea la mine. O vedeam pentru prima oară în negru. M-a sărutat pe frunte. Mi-a recomandat Hotelul Estia Emborron.

Astăzi doar ceai, m-au examinat încă o dată în toate felurile, ceea ce m-a extenuat. Mâine, în sfârşit, operaţia.

Până azi am fost doar o singură dată la mormântul ei, fiindcă (deşi cerusem să fiu doar examinat) m-au oprit de îndată la spital; un mormânt fierbinte, florile se usucă într-o jumătate de zi.

Ora 18.00 mi-au luat maşina de scris.

Ora 19.30 Hanna a mai venit o dată.

Ora 24.00.

Nu am dormit o clipă, şi nici nu vreau. Ştiu totul. Mâine mă vor deschide pentru a constata ceea ce ştiu de pe acum: că nu mai e nimic de făcut. Apoi mă vor închide la loc, şi când am să-mi recapăt cunoştinţa îmi vor spune că m-au operat. Şi am să cred, deşi ştiu totul. Nu am să recunosc că durerile vor reîncepe mai cumplit ca oricând. Fiecare spune: dacă aş şti ca am cancer la stomac, mi-aş trage în cap un glonte! Dar ţin la viaţă mai mult ca oricând, şi dacă voi trăi măcar un an, un an nenorocit, un sfert de an, două luni (adică septembrie şi octombrie), am să sper, deşi ştiu că sunt pierdut. Dar nu sunt singur, am un prieten, pe Hanna, aşa că nu sunt singur.

Ora 02.40 i-am scris o scrisoare Hannei.

Ora 04.00

Dispoziţii în caz de deces: toate dovezile despre mine – rapoarte, scrisori, legitimaţii – să fie distruse, nimic nu corespunde. A fi în viaţă; a fi în lumină. A mâna undeva măgarul (ca deunăzi bătrânul

din Corint) asta-i menirea noastră! — dar mai ales: a înfrunta lumina, bucuria (ca fetiţa noastră, când cânta); ştiind că te stingi în această lumină de deasupra grozamei, de deasupra asfaltului şi mării, a ţine piept timpului, adică a găsi eternitatea în clipă. A fi etern: a fi fost.

Ora 04.15

Nici Hanna nu mai are locuinţă, abia astăzi (ieri!) mi-a spus. Acum locuieşte într-o pensiune. Nici telegrama mea din Caracas nu a primit-o. Trebuie să fi sosit în timp ce Hanna se îmbarcase. La început s-a gândit să se ducă pentru un an în insule, unde are cunoştinţe printre greci de pe când a făcut săpături arheologice (Delos); se zice că viaţa e foarte ieftină pe insulele acestea. La Mykonos poţi să cumperi o casă cu două sute de dolari, zice Hanna, iar în Amorgos cu o sută de dolari. Nici la Institut nu mai lucrează, cum am crezut. Hanna a încercat să-şi închirieze locuinţa împreună cu mobilierul, dar în grabă nu a reuşit; atunci a vândut totul, multe cărţi le-a dăruit. Spunea că, pur şi simplu, nu mai suporta Atena. Când s-a îmbarcat, s-a gândit la Paris, poate şi la Londra; pretutindeni aceeaşi nesiguranţă, fiindcă nu era atât de simplu, zicea Hanna, ca la vârsta ei să găsească o nouă slujbă, de pildă ca secretară. Hanna nu s-a gândit o clipă să-mi ceară ajutorul; de aceea nici nu mi-a scris. În fond, nu avea decât un singur ţel: să plece din Grecia! Când a părăsit oraşul nu şi-a luat rămas-bun de la nici o cunoştinţă de aici, doar de la directorul Institutului, pe care îl stimează foarte mult. Ultimele ore, înaintea plecării, şi le-a petrecut în afara oraşului, la mormânt, iar la ora 14.00 trebuia să fie la bord, plecarea era la ora 15.00, dar din nu ştiu ce motiv s-a mai întârziat aproape o oră. Brusc (zice Hanna), i s-a părut absurdă plecarea ei şi a coborât de pe vapor cu bagajul de mână. Era prea târziu să i se debarce şi cele trei cufere mari, cuferele au plecat la Neapole şi aveau să se întoarcă în curând. La început a locuit la Hotelul Estia Emborron, care însă era prea scump pe vreme mai îndelungată, s-a prezentat din nou la Institut, unde între timp fostul ei colaborator îi preluase postul, cu contract pe trei ani, aşa că nu mai era nimic de făcut, deoarece omul aşteptase destul şi nici nu se gândea să renunţe de bună voie. Directorul, zicea Hanna, a fost extrem de amabil, dar Institutul nu era destul de bogat pentru a dubla postul. Tot ce i se putea oferi: perspectiva unor eventuale lucrări speciale şi recomandări pentru alte localităţi. Dar Hanna voia să rămână la Atena. Dacă mă aştepta pe mine aici, sau dacă voise să părăsească Atena pentru a

nu mă mai vedea niciodată, nu ştiu. A fost o întâmplare că a primit totuşi la timp telegrama mea de la Roma; tocmai se afla în locuinţa goală pentru a preda cheile administratorului. Hanna lucrează acum ca ghid dimineaţa la muzeu, după-amiaza pe Acropole, seara porneşte spre Sunion[11]. Însoţeşte mai ales grupuri de turişti care vizitează coastele Mediteranei.

Ora 06.00 I-am scris Hannei încă o scrisoare.

Ora 06.45

Nu ştiu de ce s-a spânzurat Joachim, şi Hanna nu încetează să mă tot întrebe. De unde să ştiu? Mereu aduce vorba, deşi eu ştiu mai puţine lucruri despre Joachim decât ea. Hanna spune: copilul, după ce a venit pe lume, nu mi-a amintit niciodată de tine, era copilul meu, doar al meu. Şi în legătură cu Joachim: l-am iubit tocmai fiindcă nu era tatăl copilului meu, apoi în primii ani totul a fost atât de simplu. Hanna spune că nu ar fi venit niciodată pe lume copilul nostru dacă nu ne-am fi despărţit atunci. E convinsă de acest lucru. Hanna s-a încredinţat de asta încă înainte de a ajunge eu la Bagdad, aşa se pare; îşi dorise un copil, întâmplarea o luase prin surprindere, şi abia după ce am dispărut eu, a descoperit că dorea un copil (aşa spunea Hanna) fără tată, nu un copil al nostru, ci un copil al ei. Era singură şi fericită că aşteaptă un copil, iar când s-a dus la Joachim, ca să se lase convinsă, era gata hotărâtă să aducă pe lume copilul; n-o deranja că Joachim credea pe vremea aceea că a determinat-o să ia o hotărâre decisivă pentru viaţa ei, nici că s-a îndrăgostit de ea, ceea ce a dus în curând la căsătorie. Şi vorbele mele nesocotite, rostite nu demult în locuinţa ei: „Parcă ai fi o cloşcă!” au preocupat-o, pentru că, după cum mărturiseşte, şi Joachim le folosise o dată. Joachim avea grijă de copil, fără să se amestece în educaţia lui; doar nu era copilul lui, nici al meu, ci un copil fără tată, copilul ei şi atât, numai al ei, care nu îl privea cu nimic, pe nici un bărbat, şi Joachim s-a arătat vădit de acord cu acest lucru, cel puţin în primii ani, cât timp copilul era mic şi aparţinea oricum numai mamei, accepta fiindcă o făcea pe ea fericită. Despre mine, spune Hanna, n-a fost niciodată vorba. Joachim nu avea nici un motiv să fie gelos, şi nici nu era în ceea ce mă privea; vedea că nu sunt socotit tatăl copilului nici de lume, care nu ştia nimic, şi nici chiar de Hanna, care mă uitase pur şi simplu (cum mă tot asigură Hanna), fără să-mi reproşeze nimic. Joachim şi Hanna s-au înţeles mai greu abia când s-au înmulţit problemele de educaţie: nu atât din pricina deosebirilor de opinii,

[11] Cap în Atica, unde se află ruinele unui templu al lui Poseidon.

care surveneau rar, ci fiindcă Joachim nu suporta din principiu ca Hanna să se considere ca unică şi ultimă instanţă în tot ceea ce privea copilul. Hanna recunoaşte că Joachim a fost un om de treabă, care numai în această privinţă făcea alergie.

Desigur, nădăjduia din ce în ce mai mult să aibă un copil, al amândurora, care să-i confere situaţia de tată, credea că atunci totul va deveni absolut firesc, Elsbeth îl socotea tatăl ei; îl iubea, dar Joachim se îndoia, după părerea Hannei, şi avea impresia că este de prisos. Pe vremea aceea existau tot felul de motive serioase de a nu mai aduce un copil pe lume, mai ales pentru o germană pe jumătate evreică; Hanna insistă asupra acestor motive până şi astăzi, ca şi când aş contrazice-o. Joachim nu credea că acestea erau adevăratele ei motive; i-a mărturisit bănuiala lui: „Nu vrei să existe un tată în casă!", zicea că Hanna şi-ar dori copii numai dacă după aceea tatăl ar dispărea. Şi încă un lucru pe care nu-l ştiam: Joachim acţiona pentru emigrarea lui dincolo de Ocean încă din 1935, gata să facă orice numai să nu se despartă de Hanna. Nici Hanna nu se gândea la despărţire; voia să plece cu Joachim în Canada sau în Australia, se pregătea suplimentar pentru profesia de laborantă, pentru a-l putea ajuta în orice colţ al lumii. Dar nu a ajuns până acolo. Când Joachim a aflat că şi-a legat trompele uterine, a reacţionat brusc: a intrat voluntar în armată (după ce izbutise, spre necazul neamului său, să fie scutit de serviciul militar). Hanna nu l-a uitat niciodată. Deşi în anii următori nu a trăit fără bărbaţi, şi-a închinat întreaga viaţă copilului. A lucrat la Paris, apoi la Londra, în Berlinul de răsărit, la Atena. Acolo unde nu erau şcoli în limba germană, îi preda ea însăşi lecţiile, şi a învăţat la vârsta de patruzeci de ani să cânte la vioară pentru a putea s-o acompanieze. Nimic nu i se părea Hannei prea mult, când era vorba de copilul ei. Şi-a ascuns fetiţa într-o pivniţă, când a intrat armata germană în Paris, şi a avut îndrăzneala să meargă pe străzi, pentru a cumpăra medicamente. Hanna nu şi-a răsfăţat copilul; e prea deşteaptă ca să facă aşa ceva, cred, deşi (de câteva zile) mereu se consideră idioată. Acum mă întreabă întruna: De ce am spus aşa? Atunci: copilul tău, în loc de copilul nostru. Dacă am spus-o, ca un reproş, sau numai din laşitate? Nu-i înţeleg întrebarea. Dacă am ştiut atunci câtă dreptate aveam? Şi de ce am spus, nu de mult:

„Parcă ai fi o cloşcă!" De când am aflat cât s-a zbătut Hanna, m-am condamnat de mai multe ori pentru aceste cuvinte, retractându-le; dar pe Hanna o obsedează. Mă întreabă dacă pot s-

o iert! A plâns, în genunchi, când în orice clipă putea să intre sora de caritate, mi-a sărutat mâna, încât nu o mai recunosc. Doar un lucru înţeleg, că Hanna, după tot ceea ce s-a întâmplat, nu va dori niciodată să părăsească Atena, mormântul copilului nostru. Cred că vom rămâne amândoi aici. Şi mai înţeleg de ce a cedat locuinţa cu camerele goale; i-a venit destul de greu Hannei să-şi lase copilul să facă singur o călătorie, chiar de o jumătate de an. Hanna a ştiut întotdeauna că o dată şi o dată copilul ei o va părăsi; dar nici măcar Hanna nu putea să presimtă că în această călătorie Sabeth îl va întâlni tocmai pe tatăl ei, care va distruge totul.

Ora 08.05 Îi aud venind.

Zürich, august, 1957

Postfaţă

Max Frisch reprezintă, alături de Friedrich Dürrenmatt, punctul culminant atins de literatura elveţiană în secolul XX. Născut la Zürich la 15 mai 1911, a urmat studii de germanistică în oraşul natal (1931-1933), apoi a fost scurtă vreme corespondent de presă pentru sud-estul Europei şi Rusia, unde a şi călătorit. Călătoriile – va mai vizita de-a lungul anilor Polonia, Germania, Franţa, Italia, cu lungi sejururi în SUA şi Mexic, ulterior şi Orientul – au ocupat un loc însemnat în viaţa şi creaţia sa, multe dintre operele sale având ca scenă un spaţiu străin. Fără a abandona literatura, studiază apoi, tot la Zürich, între 1936 şi 1940, arhitectura, profesie pe care a practicat-o cu succes (1940-1955). Din 1955 se consacră exclusiv scrisului. Între 1961 şi 1965 locuieşte la Roma, apoi se stabileşte la Berzona, în Tessin. Moare la Zürich, la 4 aprilie 1991.

Afirmat deopotrivă ca dramaturg (*Zidul chinezesc,* 1947; *Contele Oderland,* 1951; *Don Juan sau pasiunea pentru geometrie,* 1953; *Biedermann şi incendiatorii,* 1958; *Andorra,* 1961) şi prozator (romanele *Stiller,* 1954; *Homo faber,* 1957; *Numele meu fie Gantenbein,* 1964; volumele de povestiri *Montauk,* 1975; *Povestirile lui Anatol Stiller,* 1989), Max Frisch este un scriitor profund moralist, cele mai multe din operele sale fiind parabole sau alegorii despre societatea modernă, în care personajele îşi angajează toate resursele spirituale în acte decisive, în dureroase examene de conştiinţă, confruntate cu evenimentul-destin al vieţii lor. Şi Walter din romanul *Homo faber* este un asemenea personaj, un exponent al spiritului raţional şi tehnicist al veacului său, orb însă în faţa evidenţei că viaţa cuprinde şi evenimente ce scapă legilor logicii. Vinovat fără voie, neştiind de existenţa propriei sale fiice, de care se va îndrăgosti, el trăieşte cumplita dramă a incestului.

Max Frisch a fost distins cu Premiul Buchner (1958), Premiul pentru pace al librarilor germani (1976), Commonwealth Award (1985), Premiul american de literatură Neustadt (1986), Premiul Heinrich Heine al oraşului Düsseldorf (1989). *Doctor honoris causa* al mai multor universităţi, comandor al prestigiosului „Ordre des Arts et des Lettres”.

Cuprins

Prima etapă.....3

A doua etapă.....118

Postfaţă.....149